

A
MAGYAR KIRÁLYI UDVAR
A KIRÁLYSÁG FÉNYKORÁBAN.
(AZ ANJOUK URALKODÁSA ALATT.)

EREDETI KUTFŐK NYOMÁN

IRTA

Dr. KERÉKGYÁRTÓ BÉLA.

BUDAPEST, 1881.

RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

TARTALOM.

Előszó	V.—VII.
------------------	---------

Bevezetés.

	Lapszám.
A magyar fejedelmi és királyi udvar az Árpádok alatt	1
Az udvar Venczel és Otto királyok korában	9
Róbert Károly udvarát megalapítja	—
I. Küzdelmei a trónrajutásért	17
II. Küzdelmes évek a trónrajutás után	25

Az udvar.

Székhelye	32
Az Anjouk fejedelmi háza	39
Királyi hercegek és hercegnők	47
Az udvari személyzet	53
Az udvar fényűzése és gazdagsága	64
Az udvar belső viszonyai	70

A királynék.

A két Erzsébet	76
Erzsébet királyné olaszországi útja	—
I. A nápolyi események	84
II. Előkészületek az útra	91
III. Út Magyarországon át. — Napoly	96
IV. Róma. — Visszatérés Magyarországra	103

IV

Udvari élet az Anjouk alatt.

	Lapszám
Visegrádi csendélet	112
Zách Bódog merénylete	119
A fejedelmek összejövedele Visegrádon	126
Királyi temetés és koronázás	139
Udvari élet Lajos király alatt	144
Két fényes fejedelmi menyegző Budán	150
Az Anjou ház magyar ága I.	159
Az olasz uralkodó ág II.	160

ELŐSZÓ.

Ránk, magyarokra nézve, kik elszigetelten Európában a nyugati nemzetek oly soknemű támadásainak vagyunk kitéve, minden kétszeres érdeklődéssel és vonzerővel, a mi ezredéves multunkról szól; különösen vonzó és elragadó pedig az egykori nemzeti nagyságunkról szóló hagyományok.

A legtöbb életrevaló nemzet története képes bizonyos időszakot fölmutatni, melyben az kedvező körülmények hatása alatt összes erőit kifejtve s közös célra egyesülve, a hatalom szokatlan magaslatára emelkedék és tartózkodó állásából kilépve, vezérszerepet kezdett vinni, míg föllépése döntő befolyásúvá lön a vele összeköttetésben levő államok között. Magyarországon ily erő kifejtést az Árpádok gyöngé, ingatag és belzavarokkal teljes kormányja nem eszközölhetett; de előidézte azt a nemzet háttartalan lelkesedése két derék fejedelem iránt, kik nem csak alattvalóik osztatlan szeretetét vívták ki maguknak, hanem a nemzetet is annyira le tudták bilincselni czélszerű intézkedéseik és ügyes maguktartása által, hogy az érték és érdekeikért semmi áldozatot nagyinak nem tartott.

Páratlan fénynyel kezdett ragyogni a magyar királyok udvara e két fejedelem alatt, mely még a külföld szemeit is elvakítá; a kiváló állás pedig, melyet e ragyogó pompájú udvar fejei a külföld fejedelmeivel szemben elfoglaltak, büszkeséggel tölté el a magyarok szíveit s nem kis ösztönül szolgált nekik e királyok hathatós gyámolítására, kik a magyar névnek oly nagy tekintélyt és elismerést szereztek a külföld előtt . . .

*

A fényes és rendezett udvart, e két király alatt, a maga eredetiségében föltüntetni, czélja e műnek, mely világot vet egyszersmind az akkori idők viszonyaira. Könnyű elbeszélési modort kísérlettem meg alkalmazni benne, a száraz tudományos előadási mód helyett, mely — tapasztalásom szerint — a nagy olvasó közönséget rendesen már az első lapoknál visszariasztja ily művek olvasásától. A külföki lehelhelyeinek kitételét pedig nem csak a tér kimélése végett voltam kénytelen elhagyni (mintegy 3—4 ívvel tette volna a munkát terjedelmesebbé), hanem főleg azon okból, mert semmi sem bosszantóbb az olvasóra nézve, mintha a szöveg folytonossága jegyek és minduntalan közbeszótt jegyzetek által zavartatik. A szó szerinti idézeteknél azonban a megfelelő jelet használni el nem mulasztottam.

Mellözve minden vitatkozást, csak történetiróink némely tévedéseit tartottam itt érdekesnek megemlíteni. Ők ugyanis Róbert Károly első nejének Máriát tartják (Szalay László Katalin-Máriának nevezi), noha egy okmányban határozottan Katalin királyné nevével találkozunk. (Cod. Dipl. VIII. 1. füz. 277. l.) Ők azon krónikák által engedik magukat tévutra vezetetni, melyek — nem ok

nélkül — Zách Bódog merényletének okát is elhallgatták, s így őt közönséges dühöngő orgyilkosnak tüntetik föl. . . . Miután Róbert Károlynak negyedszeri nőszüléséről tétetik említés, a csepelszigeti Emő pedig törvényes neje nem volt, okvetlen kellett Mária előtt nejenek lennie, kiról azonban szintén jónak látták a krónikások meg nem emlékezni. Mi volt oka e hallgatásnak azt bizony megállapítanunk nem lehet, de azért általa tévutra magunkat nem vezettethetjük.

Szintugy Lajos királyról írják többen, miszerint „Erzsébettel, a bosnya fejedelem leányával, kötött házassága volt az első, mert Margit morva hercegnő csak mint jegyese húnyt el.“ Holott a krónikás így szól: „1345-ben Lajos sógorához Csehországba ment, kinek leányát, Margitot már nőül vette.“ (Küküllő János, 4 fej.) Ugyancsak: „Azt érdemesnek tartom elmondani, hogy Lajos királynak két neje volt. Első a derék Margit, Károly morva herceg leánya; és ez gyermek nélkül halt meg.“ (U. o. 52. fej.) VI. Clemens leveleiben Lajost határozottan, mint Margit férjét említi. Benessius szerint pedig: „az 1349. évben Magyarország királynéja, leánya Károly császárnak, meghalt.“ (Dobnernél: Mon. IV. 84.) Hogy e házasság csakugyan megkötetett, ezek után többé kételkednünk nem lehet.

A mi különben e szerény munkában netalán előforduló hiányokat illeti: örömmel fogok venni minden ilyenre való figyelmeztetést, hogy azt adandó alkalommal helyre-pótolhassam. Megrendelőim pedig fogadják őszinte köszönetemet; az ő pártolásuk tette szerény művem megjelenését lehetővé.

Budapesten, 1881. július hó.

Dr. Kerékgyártó Béla.

BEVEZETÉS.

A magyar fejedelmi és királyi udvar az Árpádok alatt.

Árpád a Csepelszigeten. — Egy szerény fejedelmi hajlék. — Zsolt és Taksony. — Gejza székhelye és udvara. — Az első királyi udvar. — Péter dőzsölő udvara. — Várkony és Dömös. — Az ország fölosztásának hátrányai a királyi udvartartásra. — IV. Béla újításai a királyi udvar körül. — Az udvar II. Endre alatt. — Bank merénylete Gertrud királyné ellen. — IV. Béla némi fényt szerez udvarának. — IV. László alatt a fény elhomályosul. — A királyi udvar föloszlik. — Sikerült merénylet a király ellen. — Az utolsó Árpád szegényes udvara.

Magyar daliák robogtak végig a régi Pannoniának hun és avar vértől ázott földjén; a hegyek ormairól s a magas várfokokról kitűzött zászlók és hadi jelvények már messzire hirdették, miszerint a négy folyam termékeny szép vidéke meghódolt és egy harezias, vitéz nép hazájává lett.

Mikor a honfoglalás munkája teljesen be lőn fejezve, e nép egy része a vízdús alföldet választotta letelepedési helyéül; más része a viruló dunántúli vidékeken ütötte föl sátorát; sokan — nyughatatlan szelleműek — indíttatva heves harez és kinesvagytyól, átlépték újon szerzett honuk határait.

A fejedelem — miután végigpillantott a „tejjel mézzel folyó földön,* Pannonhalma tetőiről — visszatért a Dunához.

Kelen földje alatt, nem messze Etele városától, hosszú sziget ragadta meg Árpád vezér tekintetét, és — rövid szemlélet után — tetszését is megnyerte mindenek fölött. Buja és illatos növényzet borította az egész szigetet, míg a partokat szegélyző fák sötét árnyékot vetettek sűrű lombjaikkal, a nagy folyam, alig hallható neszzel tovagördülő hajjaira. Oly csendes és nyugodt volt köröskörül minden, hogy alkalmasabb hely — egy tettdús és viharos élet fáradalmaim kipihenni — már nem kínálkozhatott. Árpád még nem volt ugyan ekkor öreg: de a hosszas vándorlások, átélt veszedelmek, esaták izgalmi és a honszerzés súlyos munkája erejét annyira kimerítették, hogy nyugalom után vágyott, melyet meg is remélt találni e kies szigeten.

Megtelepedék tehát és hajlékot emeltetett magának ácsai által, mely őt az idő viszontagságai ellen megóvjá. E faház — noha nagyobb kényelemmel szolgált az egyszerű, könnyű sátraknál — nem felelt meg egy fejedelmi lak igényeinek, s a pompának, mely benne uralgott. De a magyarok, kiket nem csekély bámulat ragadott meg, midőn Etele király ősi városában az első kőpaloták romjait megpillantották, ekkor még az építészethez mit sem értettek, s eszközökkel sem rendelkeztek a kövek idomítása s összeforrasztására: fejedelmüknek tehát emlékszerűbb, állandóbb lakot emelni nem állott tehetségükben.

Ez egyszerű, romlandó kis faépületben élte le a honalapító Árpád vezér nyugodtan, zavartalanul hátralevő éveit. Szerény udvara zajos, nagyszabású multságoknak és ünnepélyeknek színhelyéül nem szolgált. Környezete néhány nemzetiségfőből és tátosból állott, kik őt vadászataira is követék a szép sziget vadonjaiban: míg unalmát gyakran dalmokok üzék el, lelkesítő dalok, vagy az ősök hőstetteinek elzengésével.

Fiának, Zsoltnak, tartózkodási helyéről nem szólnak em-

lékeink. Ő elhagyta atyja székhelyét; hevülékeny, bátor természeténél fogva többre becsülte a csaták fáradsalmait és izgalmait, a nyugodt, békés élet gyönyöreinél, miért is leküzdhetlen vágy ragadta meg és vitte szárnyain szakadatlanul merész hadi kalandokra. A ő udvara többnyire a harcztéren állott; paripája messze száguldozott hazája határaitól. E fáradsalmas, rendetlen élet azonban annyira kimerítette őt, hogy már férfikora delén megtört és elhúnyt, miután még életében fiára ruházta volna a fejedelmi hatalmat. Taksonyt pedig nem rendítette meg atyjának szomorú sorsa; követésre méltónak találta példáját: hadi tettekben és kalandokban keresni dicsőséget. Az életszikra azonban, a mily erős lánggal égett benne oly hamar ellobogott; szüntén már korán, kimerülten szállott sirba. Székhelyéről semmit sem tudunk; sírját azon helységbe helyezik hagyományaink, mely mind maiglan az ő nevét viseli.

Gejza volt az első, ki a nyugodt, békés életnek előnyeit belátta és többre becsülte a pusztító hadjáratoknál. Ő Esztergomot — mely akkor legjelentékenyebb helye volt az új Magyarföldnek — választotta székhelyéül és ott fejedelmi udvart is tartott. Külföldi fejedelemmel lépett házasságra, a szép Adelhaid lengyel herezegővel, kit, mint igen méltóságos és férfias hölgyet, említenek a hagyományok. Ő alatta számos magasabb rangú lovag cserélte föl régi hazáját Magyarországgal; ezek aztán Gejza környezetében tartózkodván, nem kevésbé emelték a fejedelmi udvar fényét és tekintélyét. De ez udvarból minden rend hiányzott: s noha a fejedelem fölös kincsekkel rendelkezék,¹⁾ még sem fordított nagyobb gondot székvárosára, miután még annak sem találjuk nyomát, hogy ott magának illő, állandó lakhelyet emeltetett volna.

¹⁾ Midőn a szigorú életű Asztrik apát őt pogány vallási szertartásai miatt megintette: „Elég gazdag s hatalmas vagyok — úgy mond — hogy mindkét módon áldozzak az isteneknek.”

Fia és utóda I. István alatt a királyi méltóság fölvétele az udvarban is megfelelő átalakításokat és javításokat kívánt, hogy az egy színvonalra emelkedhessék a többi koronásfők udvaraival, kikkel István Európában érintkezésben állott. Az adatok mégis, melyek első királyunk udvaráról reánk maradtak, különös — majdnem nevetséges — színben tüntetik föl az ott uralkodó rendet és szokásokat.

Egy nap alkonyatán, midőn a királyi palotán belül már minden homályba borult — így szólnak régi tudósításaink — négy férfiú osont a király hálótermébe, melyet egy pislogó mécses csak gyöngén világíta meg. Az öreg fejedelem betegen feküdt és mély álomba volt merülve nyoszolyáján, a mint a négy férfiú azt gyilkos szándékkal megközelítette. A bérencz keze azonban reszketett és a döntő pillanatban elejté a tört, melynek zörgésére fölébredt a király. — A merény nyugodt végrehajtását tehát csak a fölbérlett gyilkos pillanatnyi rémülete akadályozta meg! S az öreg beteges király teljesen magára volt hagyatva, minden elővigyázati rendszabály — ha netalán betegsége hirtelen roszra fordulna — vagy minden segelem nélkül!

Péter király udvarát az idegen jövcvények serege s azok illetlen kiesapongásai tették gyűlöletessé a magyarok előtt. A fejedelem versenyzett környezetével a mértéktelen evés s ivásban s nem egy virágzó magyar szűzet vetett áldozatul fölgerjedt állatias ösztönének. Oly nagy volt ezen rendetlen életű király elleni gyűlölet még a későbbi időkben is, hogy emlékéet eltörölni vágyva — őt krónikásaink a királyok sorából egyszerűen kihagyták.

I. Endre király várkonyi udvaráról, hova nyugalmat élvezni vonult vissza köszvényes bajai miatt, nem találunk egyéb megemlítésre méltót följegyezve, mint az ottan szőtt rút cselszövényt, melynek a derék, lovagias Béla herczeg majdnem áldozatául esett. I. Béla király szomorú halála pedig — ki alatt

Dömösön trónja összeroskadt¹⁾ — arról tanuskodik, hogy föltötte silány volt az építkezés és az épületek megvizsgálására legkisebb gond sem fordították.

Magyarország területének megosztása a királyi ház tagjai között, mely I. Endre király alatt vette kezdetét, s azután folyvást szokásban maradt, nemcsak az ország egységét ingatta meg, hanem a királyi udvart is tetemes megszorításoknak vetette alá. Az ország harmadrészét bíró királyi hercegek ugyanis külön udvartartást nyervén, a korona jövedelmei is megosztottak. Majd a fejedelmi család tagjai között gyakran kifejlődött pártusákban lassankint teljesen veszendőbe mentek a fejedelmi javak; mert mindkét rész — magának mennél számosabb híveket szerzendő — pazar kézzel osztogatta a korona birtokát képező jószágokat. Úgy, hogy utóbb oly csekélyre olvadt az egykor óriási koronajövedelem, miszerint az a legegyszerűbb udvartartás költségeit sem volt többé fődözni képes.

A pazar pompájáról híres kelet császári udvarában nevelkedett III. Béla, azonnal trónralépte után, czélszerű újításokat hozott be a magyar királyi udvar fényének és tekintélyének emelésére. Ő nevezte ki az első udvari főméltóságokat a magyar főurak közül, mely tisztviselők aztán a király állandó környezetét képezték. Az eddig divó szokást, mely szerint bárkinnek is meg volt engedve személyesen megjeleni a király színe előtt, megszüntette, s ezentúl a kérelmek vagy panaszok írásbeli benyújtását rendelte el. Helyes intézkedései által különben, az elődei alatt megfogyott koronajövedelmeket is annyira megszorította, hogy daczára fényesebb udvartartása tetemes költségeinek, óriási kincset hagyott fiaira.

II. Endre azonban nemcsak az atyja által reá hagyott

---

¹⁾ Más följegyzés szerint a ház dőlt össze, hol az ország rendeivel tanácskozték, és temette romjai alá a szerencsétlen fejedelmet.

kincset tékozolta el czéltalan viszálykodásokra királyi bátyjával, hanem javait is oly bőkezűleg osztogatta híveinek, hogy midőn trónra lépett a koronának már alig volt számbavehető jövedelme. Hogy tehát a, szép nejének, meráni Gertrudnak, — ki teljes uralmat gyakorolt fölötte — pazar szeszélyeire szükséges költséget előteremtse, terhes adósságokba verte magát, melyekből aztán uralkodásának végéig sem birt kibontakozni.

A szép Gertrud királyné pedig nem udvartartása fényének vagy rendjének emelésére pazarolta el a férje által előteremtett roppant összegeket, hanem családja kincseinek gyarapítására fordította. II. Endre udvara folyton a legrendetlenebb és zavartabb állapotban sinylődött, s nem egy ocsmány tett elkövetésének szolgált színteréül. Napi renden voltak ott lopás, rablás, sikkasztás és szökések. Míg végre Bánk főúr, nádorispán, forrón szeretett gyönyörű nején, a királyné palotahölgyén, elkövetett erőszakot megboszulni vágyván, a királyi lakba rontott, s minthogy a rút tett elkövetője még ideje korán elosont, a bűnrészességgel vádolt Gertrud királynét áldozta föl boszújának. A királyné védelmére senki sem sietett; s a mi még meglepőbb: a véres tett elkövetése után eltávozott Bánk az udvarból sértetlenül, vagy a nélkül, hogy a gyilkos merény végrehajtásáért valaki kérdőre vonta, és visszatartóztatta volna.

IV. Béla király nemes buzgalma aziránt, hogy udvarát tekintélyesebb és rendezettebb lábra állítsa, megghiúsult, mert az elődei által meggondolatlanul elajándékozott koronajavakat visszaszereznie többé nem sikerült. Csak az oly szomorú emlékü tatárdúlás után — midőn a nép és nemesség virága kihalt, mely e földet lakta — estek vissza az elpusztított birtokok a koronára . . . különben talán még leányait sem lett volna képes illőleg kiházásítani a király.

Ha Béla és fia a derék V. István király hoztak is be némi rendet udvartartásukba, úgy hogy alattuk a fejedelmi

udvar képes volt fényt árasztani maga körül: fölbomlott a rend újra, és elhomályosult a fény teljesen a szerencsétlen végzetű Kún László uralkodása alatt. E tehetséges szép ifjú, ki megtérése józan perceiben, nemesen bírt gondolkodni és helyesen uralkodni, a hiányos, rossz nevelés áldozata lett, melyet kún származású anyjától és ennek fivéréától, a gonosz Pektári Joachim úrtól kapott.

A számos kún főúr közül — kik a királyi udvarnál tartózkodtak ez időtájt — egyiknek leánya — Eduának nevezi a krónika — heves szerelemre gyúlt a még serdülő korú, de máris szépen kifejlett és eszes László király iránt. A korán szabad kényére eresztett ifjú fejedelem, nem bírván ellenállani a gyönyörű hölgy szerelmi csábjainak, csak hamar teljesen rabjává lett és többé feledni sem bírta. A kún hölgy hirtelen való eltávolítása a királyi udvarból, csak fokozta László király szenvedélyét, úgy, hogy alig érezte kezei között a hatalmat, többé magát a legbotrányosabb lépésektől visszatartani nem bírta. Törvényes fejedelmi nejét elhagyva, Eduát kereste fel sátrai alatt és királyi méltóságáról teljesen megfeledkezve, czimboráskodott és dőzsölt, vadságukból még kivetkőzni nem bírt, kún alattvalóival; erős szenvedélyének látszott magát átengedni, melyen többé uralkodni nem volt képes . . .

Felozlott a királyi udvar; s a király egészsége és életével senki sem gondolt többé. László új környezete pedig épen nem volt fejedelemhez illő, s legkevésbé alkalmas arra, hogy a fiatal király személyét illetlen sértések vagy kihágások ellen védje. Így történt, hogy a három fivér, kiket bosszúra hívott föl Edua — midőn észrevette volna, miszerint az ifjú király meghűlt iránta, és szerelmi fogásait eredményteleneknek látta őt visszahódítani — egy csendes nyári éjen minden nehézség nélkül hatolt a mélyen alvó király sátorába, és rajta kényelmesen hajthatta végre a gyilkos merényletet.

III. Endre gyöngesége nem volt hivatta helyrehozni, a

mit elődei megrontottak. Alatta oly szegényes és csekély lett a magyar királyi udvar, hogy a főurak gúnyának és megvetésének szolgált czélpontjául, annyira, hogy törvénybe kellett iktatni, miszerint a király úrnak az őt megillető tisztelet, melyben eddig nem részesült, azontúl mindenki részéről megadás-sék; valamint visszaeresztessenek a koronajavak, hogy a sztalát illőleg elláthassa.¹⁾

¹⁾ Rövid áttekintésül emyit tartottam szükségesnek Árpád házi királyaink udvartartásáról elmondani; de még inkább azért, hogy látható legyen a nagy különbség, mely a magyar királyi udvarban beállott, az Árpádok, és a kevéssel utóbb uralomra jutott Anjouk alatt. Az Árpádok udvara még e ház legtehetősebb királyai alatt sem közelítette meg a nyugati, vagy még fényesebb kelet-szári udvart. Noha — különösen a későbbi zavaros időkben — a koronajövedelmek elégtelensége nagyobb szabású udvar tartására, is oka volt ennek, főokául mégis az Árpádok nyughatatlan, vándor szellemét kell fölvennünk, mely őket helységről helysére űzte, megállapodás nélkül. Egyről sem olvassuk közülük, hogy valamely kedvezőbb fekvésű helyet kiszemelve, azt a királyok állandó székhelyvé törekedett volna tenni, nagyobb mérvű kedvezések és építkezések által. Ebben rejlik megfejtése azon körülménynek is, miszerint Magyarország az Árpádok alatt egy jelentősebb helységgel sem dicsekedheték, mely az ország fővárosának lett volna nevezhető; miért aztán azon sem csudálkozhatunk, ha rendezettebb és fényesebb udvartartásnak megfelelő palota sem épült négy évszázad alatt. Oly vándor háztartás mellett, minővel az Árpádoknál találkozunk, sem kitünőbbben szervezett udvarról, sem valamely nagyobbserű fejedelmi palotáról nem lehetett szó. Ágnes királyné, az utolsó Árpád özvegye, emlékezik ugyan 1301-ben kelt okmányában, egy Ó-Budán épült királyi lakról, melynek föntartását és gondozását a sopronyi István mesterre bízza; de ugyanazon okmányból kitéjük, hogy e palota nem volt egyéb kövekkel kitöltött fa alkotmányúal. (Cod. Dipl. VIII. k. I. f. 53 l.) Tekintve azt, hogy későbbi királyaink alatt ennek létezéséről említés sem tétetik, arra enged következtetnünk, hogy gondozás és javítások daczára, romba dőlött rövid idő alatt. És így egyetlen emlék vagy rom nem maradt fen, mely hirdeténe az utókornak valamely jelesebb királyi palota létezését az Árpádok alatt; ép úgy hiába keresnénk várost is, mely a fejedelmeknek állandó székhelyül szolgált volna.

Az udvar Venczel és Otto királyok korában.

Az Árpád ház kihalta. — Ki legyen az Árpádok utóda? — A viszony király és nemzet között az Árpádok alatt. — Mi volt oka, hogy a tekintélyt királyainknak nélkülözniük kelle négy századon át. — Venczel cseh király meghivatik a trónra. — Tizenkét éves fia nyeri el a koronát. — A budai udvar állapota, midőn Venczel megérkezik. — Udvari élet Budán. — A fiatal király veszélyben. — Váratlan vendég a város falai alatt. — Az udvar urat eséről. — Otto megkéri Apor leányának kezét. — Egy szegény király utazása birodalmában. — Fogság a menyegző helyett. — A budai udvar végnapjai.

Kihalt egy hősi nemzedék, miután négy évszázadnál tovább volt feje a magyarnak, s három századig viselte — jó és balszerencse közt — az ország terhes koronáját.

Mikor Kodrus, Attika utolsó királya, magát népe szabadságáért föláldozta, mély gyászt öltöttek alattvalói és nem választottak többé fejedelmet maguknak, mert nem találtak arra méltónak senkit, hogy Kodrus nyomába lépjen. Azon kérdés támadhatott tehát most is a magyarok közt, ki lesz méltó betölteni azon helyet az ország trónján, melyet a honalapító Árpád ivadékai oly hosszú időn át — nem épen dicstelenül — töltöttek be.

E nemzedékből sarjadzottak honalkotók, mint Árpád, az ős és IV. Béla; rendkívül buzgó vallásos fejedelmek, mint az első király és László; lángeszű uralkodók és hadvezérek, mint I. Béla és Kálmán, ki szellemével magasan kora fölött állott; szép daliák, mint László és Salamon. És ha néha hajtott is a törzs gyöngébb sarjat, kinek erőtlén keze reszketett a kormány rúdján: egyforma erős volt valamennyi, ha arról volt szó, hogy a nemzet legdrágább kincsét, szabadságát és függetlenségét kultámadások ellen megvédjék.

A viszony, mely az Árpád házi királyok és a nemzet közt fönállott igen benső, testvéries vala minden időben. Király és nemzet egy vérből valók voltak, s egyaránt érezék, miszerint Európa ellenséges indulatú idegen elemei közt nagyon egymásra vannak utalva. A király nem kereste háza javát a nemzet kárával; s a nemzet szeme előtt lebegett folyton királyi házának érdeke. Nem egy Árpád házi fejedelem bírta osztatlan szeretetét alattvalóinak; nem egy vívott ki illő tiszteletet is magának. De azért, a mi legfontosabb tényező az uralkodásban: tekintélyért hiában küzdött valamennyi. István, az első király épen úgy nem tudta azt megszerezni, mint IV. Béla. Pedig ez utóbbi sokat kísérelt meg érdekében; még a székre való ülést is megtiltotta jelenlétében az ország nagyjainak. De a módot, melylyel ahoz szép szerrel lehet jutni — úgy látszik — egyik sem ismerte.

Mióta a világ fenáll a nagy tömegre mindig rendkívüli hatással voltak a fény, szertartások és titokszerűség. A hol a nép ilyeneket látott vagy észlelt, ott mindig tisztelettel félelemmel húzódtott vissza és minden legkisebb sértéstől is óvakodék, mert valami magasabb, fensőbb hatalmat vélt rejleni a dologban. Jól tudták ezt a pápák és egyházi zsinatok, midőn a fényes vallási szertartásokat megállapíták, hogy a katholika vallásnak kellő tekintélyt szerezzenek a nép előtt. Nagy Otto német császár előtt sem volt e körülmény teljesen ismeretlen, miért is elődeinek szomorú példáin okulva — kik hosszú időn át a legkisebb tekintélyt sem bírták kivívni maguknak¹⁾ — nagy szertartásossággal koronáztatta meg magát; seregével vette körül magát a fényes udvari főméltóságoknak; udvarát némileg hozzáférhetlenné tette s egyedül, bizonyos meghatáro-

---

1) Még Madarász Henrik, egyike a németek legjelesebb fejedelmeinek, sem örvendhetett a legkisebb tekintélynek is. Keserűen volt kénytelen tapasztalni hosszú uralkodása alatt, hogy mily nyomorú a király sorsa, ha e rendkívül fontos tényezőt nélkülöznie kell.

zott formalitások nélkül, soha sem jelent meg nyilvános helyen. De legkiválóbb példákat erre a keleti népek történeteiben találunk, hol a fény és szertartások oly tekintélyt szereztek a fejedelmeknek alattvalóik előtt, miszerint azok magasabb lényeket — majdnem istenségeket — kezdtek a királyokban gyanítani. — Mindezekből pedig Árpád házi királyaink körül a legesekélyebbet sem találjuk föl. Őket mindenben a legnagyobb egyszerűség környezte;¹⁾ udvaruk kicsiny volt, rendetlen és hozzáférhető bárkinek is; személyük gyarlóságait ügyesen leplezni nem tudták, minek aztán legtermészetesebb következménye lőn, hogy nem ritkán illetlen sértések és gúny tárgyaivá lettek, tekintélyüket pedig teljesen elvesztették. S hogy e fontos tényező nélkül mennyire sülyedhet a koronás fő alattvalói előtt, az utolsó Árpádok szánandó sorsa különösen megmutatta.

Ily körülmények közt, ha ugyan nem akadt méltó a magyarok közt, nyomába lépni az Árpádok kihalt fejedelmi ivadékaiknak, nem is igen sóvárgott senki ez után a hatalmas főurak közül. Sokkal terhesebbnek látták — különösen az utóbbi időkben — a korona viselését, hogy sem azt nyugalmas, kényelemtelt életükkel fölcserélni vágytak volna. Élükön a hatalmas kényur, Csák Mátéval, tehát külföldi fejedelmet határoztak megkínálni a koronával, és pedig — hogy a pápának, védenecze, Róbert Károly mellett fölhozott rokonsági érveit ellensúlyozzák — olyant, ki az Árpádokkal nőágról rokon.

A választás Venczel cseh királyra esett, kihez aztán János kalocsai érsek vezérlete alatt követség indult Prágába,

---

¹⁾ Bouillon Gottfried lotharingi herceg, midőn kereszties hadaival átvonultában Magyarországon, Kálmán király vendége volt, megütközött az egyszerűségen, mely a királyt környezte. Udvara üres volt és csendes; társai könyvek voltak, melyeket mindenek fölött szeretett.

őt a trónra meghivandó. A király, értesülvén a követség megindulásáról, országa határáig sietett eléje, és Gődíng mellett, a Morva folyó viruló kis szigetén, fogadta el azt; azonban — bármennyire megtisztelve érezte is magát a választás által — nem engedte magát oly hamar elragadtatni. Ő, már régóta nevezetes lomhaságáról, kissé megijedt a gondolattól, hogy oly harcziás, nyugtalan nemzet fejedelme legyen, mint a magyar. Némelyek szerint tehát nehéz gondjait és öregségét — noha még a negyven évet sem haladta meg — hozva fel mentségül, fiára irányozta a magyar követek figyelmét, s miután azok ellenvetést nem tettek, fiát haladéktalanul be is mutatta nekik.

A fiatal Venczel megnyerte a követek tetszését, kik semmit sem láttak volna kelletlenebbül, mint egy erélyes fejedelmet Magyarország trónján. Venczel még csak tizenkét éves múlt ekkor, s már is szép hírre vergődött rendetlen, szabad életmódja által. Első kérdése volt a követséghez, hogy el van-e jól látva a királyi pincze itallal Magyarországon. Mire kedvező választ nyervén, kijelentette, miszerint neki ezentúl Magyarország lesz a hazája, nevét, Venczelt — melyet eddig viselt — Lászlóval cseréli föl, s mindenben az országnagyok óhajtása szerint fog uralkodni, kik őt e jeles királyi székre meghívták. A követség pedig mosolygott és örült a szerencsés választáson, és az ifjút fejedelmi atyjától átvévén, diadallal — a „Te Deum“ folytonos zengése közt — vitte le Budára.

Venczel az udvart, melynek fejevé volt válandó, szomorú állapotban találta Budán.¹⁾ Az épület, mely lakásául szolgált a királynak, düledező félben; termei üresek és rendetlenek; alul mindent vastagon lepett a por, fölül pók hálózta be a falakat. A szolgaszemélyzet csekély és féktelen, mintán Endre

¹⁾ . . . In Buda . . . nullum castrum, nullum ius regale, nulla potentia seu potestas . . . Rege iam dicto“ (Wenzeslao) — mondja a krónikás. Chron. Budense, 1838. kiad. 223 l.

király halála után többé senki sem gondoskodék eltartásáról. Nagy része oda is hagyta az udvart; úgy, hogy alig talált valakit az ifjú Venczel, kivel kívánságait tudathatta volna, vagy a ki gondoskodandott szükségletei megszerzéséről. A mi azonban leginkább szomorította a fiatal fejedelmet: üres hordókat lelt a pinczében, s a királyi pénztárt sem a legjobb karban találta. Pedig ő az italokat nagyon szerette.

Ha azonban szánandó állapotban találta Venczel a budai udvart, három évi ott tartózkodás után, még gonoszabb állapotban hagyta el. Három év alatt ő semmivel sem törődött; sem az ország ügyeivel, sem azzal, a mi környezetében történt. Nem volt senki, a ki gátolta volna, tehát dőzsölt és mulatott kedvére. Dicsekedhetett volna vele, miszerint három év alatt senki sem látta józanon. Jegyese, Erzsébet, az utolsó Árpád házi fejedelem sarja, undorral fordult el tőle és kolostorba vonúlt inkább, hogysen nejevé legyen. Venczel ekép megszabadult fogadalmától; ha eddig titkon űzte szerelmi kalandjait, ezentúl mámoros fővel ablakából leste az előtte elhaladó hölgyeket s nem egyszer vetett ügyetlen cselt Buda szépeinek. Ezek közt volt Vernher Mária, Lászlónak, a város új birájának leánya is; ki azonban a cselt szerencsésen elkerülvén, atyjának a dolgot elpanaszolta. A fölindult atya erre nemcsak nyíltan Róbert Károly pártjára állott, hanem annak hadait is Buda megrohanására bírta.

Venczel remegett, mert bizton hitte, hogy végórája ütött. Aggódva várta a történendőket, s talán ez egyszer józabb volt a szokottnál. A város teljesen védtelen állapotban, s ő a legcsekélyebb fegyveres csapat fölött sem rendelkezvén, már menthetlenül az ellen vad harczosainak kezei közt látta magát. Különös szerencséjére azonban, válságos pillanatban érkezett meg néhány fő úr erős lovas sereggel; nem annyira az ő hívei, mint inkább ellenségei Róbert Károly ügyének. Ezek aztán visszaűzték Károly hadait Budáról, s így meg-

mentették az ifjú királyt nehéz aggodalmától. De a cseh király — ki csakhamar neszét vette, hogy mily veszélyben forgott trónjának örököse Budán — hirtelen egy erős haddal jelent meg a város falai alatt és a bűnös bírót, Vernhert elfogatván, tudtul adatta a kissé megszeppent magyar uraknak, miszerint jól esnék atyai szívének, kedves fián Magyarország koronáját, s ama nevezetes palástot látni, hogy lássa — úgy mond — mint nézett ki fia, midőn megkoronáztatott . . . Az urak készséggel teljesíték kívánságát; de legnagyobb rémületükre a boszús cseh király, koronázási jelvényekkel fölékesített fiát maga mellé vévén, rögtön elhagyta a királyi lakot, Budát, s miután Esztergomot földülta és kirabolta, nemsokára Magyarországot is.

Alig egy év leforgása után már ismét akadt feje a budai udvarnak. Otto bajor herceg személyében. Ő — az Árpád házzal szintén nő ágról rokon — magyar királylyá választásának örvendetes hírére vévén, Prágából, hol a koronázási jelvényeket kézre kerítenie sikerült, gyors menetben indult Magyarország felé. De a hatalmas kényúr, Csák Máté birtokain keresztül venni útját nem tartotta tanácsosnak; az osztrák hercegtől pedig, ki ellensége vala, oka volt tartania. Álruhát öltött tehát magára, s a koronát a többi jelvényekkel együtt egy fadobozba rejtve, csak néhány szolga kíséretében osont Ausztrián keresztül. De utja nem volt szerencsés; mert amint a Dunán való átkelésnél a koronadobozt — melyet jobban őrzött szeme fényénél — biztosítani akarná, iszonyú rémülettel veszi észre, miszerint az nincsen podgyásza között.¹⁾ Lóhalálában küldött vissza egyet szolgálói közül a drága kincs keresésére, ki azt hosszas keresés után egy mértföldnyire meg is találta a lápok között. Bármennyire örült is Otto a visszake-

¹⁾ Kétféle versio van följegyezve e sajtáságos eseményről; az egyik: Chron. Bud. 228. l.; a másik Peznél I. r. 402. old.

rült doboznak, balsejtelem lepte meg szívét a jövő iránt. Hóna alá kapcsolta a becses szekrényt, s úgy érkezett meg Sopronyba, hol hívei a Németujvári grófok, őt hirtelen föl nem ismervén, vándor kereskedőnek tartották.

Székesfehérvári koronáztatása után, kíváncsi néptömegtől kísértetve vonúlt be Budára, és hívei tanácsára belovagolta a város utczáit, hogy magát a népnek megmutassa . . . A mint azonban a királyi lakot, jövőndő lakhelyét, megpillantotta, hirtelen lehűlt lelkesedése. A belül uralkodó viszonyok pedig legkevésbé voltak alkalmasak arra, hogy azt ismét lángra lobbantsák. Mindent rendetlen és pusztuló félben talált, mert helyreállításával senki sem gondolt: a kincstár pedig teljesen üres, régóta nem levén a koronának semmi jövedelme sem. Így rövid idő alatt átlátta Otto, hogy ő, az ország koronás feje, annyira tehetetlen, miszerint legkisebb úr, az urak között; minélfogva hatalma oly csekély, hogy parancsolnia sem lehet, csak kérni, nehogy bármily csekély kívánsága is megtagadtassék.

Hogy valóban sanyarú állapotán — miután háború is fenyegette — némileg segítsen, elhatározta egyikét a bitor kényuraknak megnyerni és szorosabban magához kapcsolni. Noha már idősebb, még mindig nőtlen volt, s így szabadon rendelkezhetett kezéről. Nem habozott tehát: eltökélte kezét a hatalmas erdélyi vajda, Apor László, bájos fiatal — alig tizenhat éves — leányának nyújtani. Követet küldött haladéktalanul Aporhoz, ki kedvező válaszszal térvén vissza, készületeket tett, hogy Erdélybe utazzék arája látogatására. De udvarában szétnézvén senkit sem talált, ki kíséretével emelhetne, vagy fényesebbé és fejedelemhez illőbbé tehetné volna föllépését Apornál: néhány szolgát vett tehát magához és a hagyományos koronadobozt hóna alá szorítva, indult a hosszú útra. Nem is gyanította, hogy székhelyét, melyet most elhagyott, többé viszontlátni nem fogja.

Apor eleinte valóban örült a királyi vőnek és nagy készületeket tett fogadására. De nem kevéssé lón meglepetve, midőn fényes kíséret helyett, néhányad magával látta csak közeledni a királyt, a koronaszekrényvel hóna alatt . . . Hajlandó lett volna ő is valamely utazó, Genuából jövő kalmárnak tartani Ottót, ha föl nem világosítják. Így hirtelen más terv érett meg agyában. Látszólagos szívességgel fogadta vendégét, ki leánya keze után vágzott. Alig telepedett meg azonban Otto a számára kijelölt helyiségekben, midőn zord kinézésű fegyveresek zavarták föl nyugalmából, s a becses szekrényt, minden tiltakozása daczára, elszedték tőle. Majd másnap őt is közrefogva Gyulafehérvárra kísérték, hova a ravasz Apor vajda, menyege helyett elzáratta; ezzel Albert római királynak vélvén jó szolgálatot tehetni, a ki ellen keresett nála Otto segítségét.

Otto egy évig űlt gyulafehérvári fogságában. Midőn kiszabadúlt, nem volt többé kedve viszontlátni Budát . . . Magyarországot messze kikerülve Lengyelországon és orosz földön keresztül sietett vissza kis hazájába, hol legalább békét, nyugalmat élvezhetett.

Ezalatt mind hiába várták a király visszatértét Budán. Midőn azonban helyette, elfogatásának híre érkezett meg, a féktelen s fizetetlen szolgánép többé nem tartóztatta magát; a királyi lakot kirabolta, s a mit el nem vihetett, összerontva, elhagyta az udvart. Üresen és némán maradt a fejedelmi palota; királyi udvar nem létezett többé Magyarországon; csak egy pusztulásnak induló épület csupasz falai — vad dulás nyomait viselve magukon — hirdették, hol székelt még nem oly rég az utolsó Árpád, udvarával.

Róbert Károly udvarát megalapítja.

I. Küzdelmei a trónra jutásért.

Egy kis mozgalom délen. — A Németujváriak. — Félelmes trónkövetelő. — Koronázás Zágrábban. — Endre király egykedvűsége a mozgalom iránt. — Nem várt meglepetés Esztergom falai alatt. — A fiatal Róbert Károly Ausztriába fut. — Visszatérése Magyarországra. — Ötvenezer ember zászlai alatt. — Egy zsarnok kényurasága a felvidéken. — Pőuri udvar a XIV. században. — Trencsény vára és környéke. — A zsarnok kedvtöltései. — Róbert Károly követei Trencsényben. — Füstbe ment remények. — A hazátlan árva. — Küzdelem és állhatatosság trónt szerez. — A pápai követ Csák birtokán. — Királyválasztás Pesten.

Még élt Endre király, az Árpádház utolsó fi-sarja, midőn 1300 elején némi mozgalom indult meg Magyarországnak déli részein, egy olasz fejedelmi trónkövetelő érdekében. E mozgalom megindítója — melylyel Endre, hatalmas szövetségessel oldalán, nem sokat gondolt — a Németujvári grófok voltak, boszantásául a magyar királynak, ki őket rendetlenségeikért és alattvalói hűtlenségükért, megtorlással fenyegette.

A Duna és Dráva folyamok között több napi járóföld hosszában és szélességében, virágzó helységek és termékeny, viruló földek terültek el; tulajdonai mind a dús és hatalmas Németujvári grófoknak. Midőn egy alkalommal az öreg Iván gróf, Henrik és Dömötör fiai s csatlósai kíséretében birtokának határait belovagolta, büszkén kiáltott föl: „Mennyivel gazdagabb és hatalmasabb az osztrák herceg, mint én? Ha birtoka nagyobb is, de nem oly viruló mint az enyém, s ha hadi népe számosabb, nem oly vitéz, mint az én fegyvereseim.“ De az öreg úr nagy zsarnok volt; az ország törvényeit lábball tiporta, s Endrét, az ország törvényes királyát, nem ismerte

el urának. Most is a király fenyegetéseire azzal válaszolt, hogy az olasz Péter spalatói érseknek tudtára adta, miszerint ha Brebiri György tengermelléki gróf haladéktalanul Róbert Károlyért, az olasz trónkövetelőért indul, ő kész segédkezet nyújtani annak trónra emeléséhez.

Nem sokkal a Németujvári gróf ez üzenete után, egy kis bárka futott be Spalató révébe, mely a délre fekvő Apuliából jött . . . Egy fölötte csinos, alig tizenkét éves gyermek lépett ki belőle, Brebiri gróf vezetése mellett, néhány olasz úr kíséretében. A parton a spalatói érsek és magyar urak fogadták, kiknek megtetszett a gyermek értelmes tekintete, és elmosolyodtak elevenségén. Ez volt Róbert Károly, a nápolyi fejedelmi család sarja, a félelmes trónkövetelő, ki egyebet nem hozott magával, mint a szent atya áldását . . .

De az urak, kik őt áthozatták, hogy e lépésüknek nyomatékot is adjanak, nem érték be a gyermek pusztá megjelenésével; Zágrábba vitték őt nagy zajjal, hova már időközben a királyához hűtelen Gergely esztergomi érsek helyettes is megérkezett, és itt némi szertartások közt, egy hirtelen előállított koronát helyeztek a kis Róbert Károly fejére; ezután pedig mindenfelé kezdék híresztelni, miszerint Róbert Károly az ország királyává koronáztatott. És Ujlaky Ugolin, Zágrábban lakó főúr, a majdnem teljesen védtelen gyermeket, egyelőre magához vette.

Midőn Endre királynak környezete tudtul adta az olasz trónkövetelő megérkezését, és aggodalmasan kérdezte őt, mit fogna most tenni: „Elfogatom a gyermeket — monda Endre könnyedén — és hazaküldöm őt szüleihez, vagy a — papához;“ — oly keveset tartott a délen, Róbert Károly érdekében, megindult mozgalomtól. De a jó fejedelem napjai már ekkor meg voltak számlálva; betegsége, mely őt régóta gyötörte, folyton erősebb lett, míg végre néhány havi szenvedés után lezárta szemeit.

Az ifjú Róbert Károly Endre király kimúltának hírét vévén, azonnal elhagyta Ujlaky úr házát. Még gyermek, de máris nagy tetterőt érzett magában, s noha belátta, miszerint ámitáson alapult Magyarországra hivatása is, nem riadt vissza a merész gondolattól, miszerint saját erejéből vívja ki magának az ország koronáját. Egyedüli támasza e kétes törekvésében Gergely érsek helyettes volt, ki hű maradt ügyéhez; Németújvári Iván, nem lévén többé szüksége Endre királyt boszantani, mit sem törődött már vele; sőt érdeke úgy kívánván, épen Venczel király pártjára is szegődött. Midőn Róbert Károly nem nagy számú, de elszánt csapatával bátran előnyomult és Esztergom alá szállott, hogy azt megvívja, estenden Németújvári gróf lovasainak közeledését jelenték neki . . . A gyermek ujongott a hatalmas segítségnek; de öröme csakhamar a legnagyobb rémületté vált, midőn a gróf, kit még hívének tartott, segítség helyett lovasaival meglepett csapatát hirtelen megrohanta. Ily váratlan fordulatra elkészülve nem lévén, kénytelen lőn Róbert Károly, mindenét hátrahagyva, rokonához, az osztrák herceghez menekülni.

Itt azonban nem sokáig időzött tétlenségben. Csüggedni nem tudó lelke folyton tettekre ösztönözte őt. Látván a magyarok elégedetlenségét a kicsapongó Venczel király kormányával, ismét Magyarország földjére lépett, hol most már a bibornok pápai követ is erősen működvén érdekében, kedvezőbb fogadtatásra talált. Számos úr állott pártjára, megnyerette a pápai követ által; sok nemes zászlói alá lépett, azon reményben, hogy őket a féktelenül rabló főurak ellen fogja vezetni; a még jobbára kőbor életet élő vad kún harcosokat pedig szép ígéretek által nyerte meg magának. „Igy ereje és tekintélye is növekedék; nevét már mindenfelé erősebben kezdék hangoztatni Magyarországbán.“ Hívei Venczel király székhelyét fenyegették: s midőn az öreg cseh király a koronát elrabolta, fegyvereseinek száma hirtelen ötvenezerre szökött.

A fiatal herczeg épen tanácsot tartott övéivel a teendők iránt, midőn fegyveres csapatokat látott föltűnni a távolban, melyek gyorsan közeledtek tábora felé. Harczrendbe állította tehát kis seregét, hogy a vélt támadás készen találja őket. De az érkező lovasok ellenséges szándék helyett, a korona cseles eltulajdonításának izgalmas hírével lepték meg őt, és támogatni ígérték, ha seregét azonnal a koronaorzó eseh ellen indítja. Igaz ugyan, miszerint e szép had — miután rablásvágyát némileg kielégítette — ismét csakhamar eloszlott: de az által, hogy ő szemelteték ki az orvul elvitt korona visszaszerzésére, nem keveset nyert híre, s neve jobb hangzású lett mindenfelé.

Magyarország éjszaknyugati része, melyet a Duna, Morva, Vág folyók és fölül a Kárpátok magas bérczágazatai határolnak, egy kerek egészét látszik képezni. Szép hegysorok váltakoznak ott kies völgyekkel és termékeny fölnapályokkal, s az egész térséget bő vizű források, hegyi patakok és hosszasan kanyargó folyók öntöztetik. E roppant terjedelmű birtok lassankint teljesen egy főúrnak kizárólagos tulajdonává lett, ki aztán fejedelméül tolta föl magát e csinos birodalomnak. És a vidék népe megörökítette nevét azon főúrnak, mert összeharácsolt birtokát nevéből „Mátyus földének“ nevezte el.

E főúr, Csák Máté, hallatlan zsarnok volt ember emlékezet óta; hatalma növekedtével azonban zsarnoksága még iszonyúbb lett. Réműletes dolgokat jegyzett föl róla a hagyomány, és végre — méltó befejezéseül életpályájának — undok férgeknek adta őt eledelül. Kegyetlensége környezetét úgy sujtotta, mint a szegény föld népét; zsarolásaiban korlátokat s határt nem ismert. Nádort tartott magának, és kincstárnokot nevezett ki, a ki az elorzott és halomra gyűjtött kincseket számba vegye.

Ha a vándort Trencsény megyébe vetette végzete azon időben, kellemes meglepetés várt reá. Gyönyörűen mívelt, vi-

ruló földeket látott elterülni köröskörül, dúsan hullámzó veteményeket és díszes buja növényzetet mindenfelé. Egy kis paradicsom volt az egész vidék; a távolban hatalmas lovagvár sötét tornyai emelkedtek komoran és fenyegetőleg a magasba; körülötte tömör díszes épületek, ledönthetlen erős fallal övezve: lakhelye a rettenetes kényúrnak, a híres Trencsény vára. Környékén már régóta nem hallatszott harangszó és nem emelkedék oltár az istennek. Máté úr lerontatta a templomot, tornyait és a szent épületet istállóul használta lovainak; az egyház jámbor szolgálait pedig ebeivel maratta meg, aztán elűzte őket hajlékaikból és a vidékről. A békés, vallásos lakosság messze földekre zarándokolt az isten tiszteletére, miközben aggályosan tekintgetett vissza a sötét várfalak felé, nem indul-e kegyetlen lovas nép üldözésére.

Ha megnyitlak a vár kapui és megcsillantak a kiözönlő zord harczosok fegyverei, rémület és ijedelem fogott el mindenkit; e vad nép nem ismert irgalmat, mint ura; és senki sem tudta, ki van kiszemelve áldozatra. Máté úr unta magát, egy kis vért akart látni; vagy bájos fiatal szüzeket kívánt, milyenekből — úgymond — elég van a vidéken. Estére megtértek lovasai gyönyörű fiatal hajadonokkal, némelyik még egész gyermek közülük; reszketve várta rettentő sorsát valamennyi. — A kényúr gúnykaczajra fakadt, látva félelmüket, aztán csapra ütötte hordóit, ivott és vadúl mulatott — egész éjen át — lágyan zengő hárfa hangjainál.

Ezt az urat óhajtotta volna megnyerni Róbert Károly hívének és nagyon is sokat remélt ez iránt teendő lépéseitől. De ez az úr, sokkal nagyobb úr volt, mint ő; hatalmasabb fejedelem volt még a magyar királynál is; pedig Róbert Károly csak ezt a czímet sem birta eddig. Midőn megbizottjai a trencsényi udvarban megjelentek, a vár ura — előterjesztéseik meghallgatása után — olyan hahotára fakadt, mely meghökentette őket. „Mit bánom én — vetette oda durván, midőn

kevessé csillapúlt jó kedve — ki lesz a magyar király? Ha lesz is, bárki, nekem úgy sem lesz királyom. — A követek jónak látták azonnal eltávozni e válasz után a trencsényi várból; sőt még Róbert Károly is elosont hirtelen Visegrádról, hol épen tartózkodék. A követség illetén eredménye után, még maradni sem tartotta tanácsosnak védtelenül a hatalmas kényúr birodalma közelében.

Visegrádról Komáromba sietett a fiatal herczeg, mely megerősített helyen némi biztonságban hitte lenni magát. Reményei támadtak most a trón elfoglalhatása iránt, mely Venczel hirtelen eltávózkodása által megürült. Buzgóan kérte tehát mind rokonát, Rudolf osztrák herceget, kelne hathatós segítségére törekvéseiben, mind a pápai követet, hogy tegyen meg, a mi csak lehetséges, kijelöltetésének érdekében. Csakhamar azonban keserűen látta füstbe menni szép reményeit, Otto bajor herczeg királylyá választatásának leverő hírét vévén Budáról. Valóban sanyarú megpróbáltatás volt ez a törekvő fiatal herczegre nézve, kibe már kora gyermeksége óta azon reményt csöpögtették, hogy egykor a magyar királyi trónon fog ülhetni; ő fáradott és mindent megkísérlett, s mégis már a második király koronáztatását volt kénytelen nézni tehetetlenül, mióta az országba jött. Még nem ürítette ki azonban egészen a méreg poharat; Rudolf herczeg ugyan a hűtlenné lett Németujvári grófokat megfenyítendő fegyvereseivel elpusztította birtokaik egy részét, mit azok nem késtek Ausztria dúlásával viszonozni; de a pápai követ — a pápa Magyarország fölötti főnhatóságának hánytorgatásával — oly ügyetlenül viselte magát, hogy a magyarok boszúsága a pápa iránt tetőpontra hárgott, és Róbert Károly rémülve látta, mint emelkedik ellene fenyegető hangulat, mint hülnek meg, még legbuzgóbb hívei is iránta.

Kénytelen lőn elhagyni Magyarországot, választott hazáját, mert az ott tartózkodás többé nem volt bátorságos reá

nézve. Leverten vonúlt dél felé gyöngye kíséretével, de nem elcsüggedve; még mindig reménylett és bízott jövőjében. Horvátországban állapotodott meg tehát, honnan a magyarországi eseményeket folyton szemmel kísérhette, s e mellett minden kedvező alkalmat megragadhatott, kitüzött célja megvalósítására. — Ily kitartó buzgalom, mely még a legszomorúbb körülmények közt sem lankadt egy pillanatra is, valóban nem maradhatott jutalom nélkül; Róbert Károly már akkor megmutatta, miszerint méltó, helyet foglalni Magyarország királyai között.

És reménye, melyet a jövőben helyezett, nem is csalta meg őt; csakhamar Horvátországban történt megtelepedése után, derülni kezdett az ég Magyarország felől. Gyorsan terjedt a hír minden felé, miszerint Ottót Apor László erdélyi vajda fogságba tétette és megfosztotta koronájától; Magyarországnak tehát nincs többé királya. A fiatal herczeg elhagyta rejtkehelyét; párthívei buzgóbban léptek föl mellette, mint valaha s különösen Tamás esztergomi érsek számos főurat nyert meg ügyének. Ugy, hogy, midőn a pápa új követet, Gentilis bibornok megérkezett, örömmel tapasztalta, miszerint védenézének most csakugyan alapos reménye lehet megnyerni a trónt, melyért oly hosszú ideig, s annyit küzdött.

Gentilis bibornok pedig — egy nyájas, megnyerő külsejű főpap — sokkal ügyesebb volt elődeinél; ő nem szórta oly buzgóan, mint amazok, a hatástalanná lett egyházi átkokat, hanem ígért és látta, hogy szép szóval és ígéretekkel sokkal többre lehet menni a magyaroknál, mint fenyegetéssel és átokkal . . . A hatalmas Németujvári Henrik gróf — az öreg már nem volt életben — kilátásba helyeztetvén neki a tótországi bánság, ellenségből, Róbert Károly legbuzgóbb hívévé lett; sőt még Gentilis elébe is sietett, tőle utasításokat venni a teendők iránt. Amadé nádort, a dús orvlovagot, szintén sikerült megnyernie a fiatal herczeg ügyének; csak Trencsény

urát szerette volna még lekötelezni valamely módon, kit hatalmasabbnak és félelmesebb ellenségnek hallott valamennyinél.

Követeket indított tehát Trencsény vára felé, kik Máté urat barátságos értekezletre meghínák Budára. Csák azonban boszúsan üzente vissza, miszerint, ha a követ vele beszélni óhajt, keresse őt föl, és ne híja Budára; ő Veszprém megyének Kékes nevű remeteségében fog várakozni, melyet csak nem régiben kapcsolt eddig terjedő birtokaihoz. A bibornok azonnal útra kelt és Csákot csakugyan a kijelölt helyen találta; de meghökkent midőn a kegyetlen zsarnok őt és társait, lenéző gúnnyal fogadta. Láta azonnal, miszerint e hatalmas kényurat — kire sem ígéretei, sem hízalgő szavai nem voltak legkisebb hatással is — Róbert Károly ügyének támogatására megnyerni lehetetlenség; tehát legalább ellenséges szándékairól törekedett levérni őt. Hosszasan beszélt; míg végre Csák megunva a bibornok elmefárasztó okoskodásait és különösen Zách Bódog nádorának tanácsára megígérte, miszerint a herceg királylyá választatását ellenezni nem fogja.

November 27-én (1308.) beláthatlan néptömeg zajlott Pest város körül; híve mindnyája Róbert Károlynak. Főurak, nemesek, Apor László, Csák s még többek követei, valamint az egyház teljes számban képviselve, képeztek csoportokat Gentilis bibornok körül, ki bemutatta nekik leendő fejedelmüket. A húsz éves herceg szép arcza, daliás termete és nyájas, megnyerő modora, kedvező benyomást keltett mindenfelé; ajkairól könnyedén folyt már a magyar szó. A bibornok megnyitó beszéde után, örömríadás közt tette le fejedelmi esküjét; elérte a mi után vágyott: Magyarország királyai közé igtatott.

II. Küzdelmes évek a trónra jutás után.

A korona megszerzése Aportól. — Egy tehetetlen király. — Gentilis és Csák Máté. — A bíbornok sikertelen törekvései Csák lekötésére. — A király fölvidéki útja. — Kilátás Trencsény vár ablakaiból. — Egy mulatságos ötlet. — Ennek rossz következményei. — A budai udvar. — János vitézek Budán. — Róbert Károly tiszántúli hadjárata. — Csata Rozgony mellett. — Az Amadé vár romjai. — A rozgonyi csata eredményei. — Csák hatalmának hanyatlása. — Temesvár. — Apor László és Csák Máté végnapjai. — A trencsényi udvar föloszlása. — Róbert Károly óhaja teljesül. — A fordulat, melyet Róbert Károly előidézett.

Még nem szakadt vége a nehéz megpróbáltatásoknak, melyeket Róbert Károlynak átélni kelle, midőn királylyá választatott. Meg volt a cím; de egyedül csak a cím volt meg. Pénz a fejedelmi háztartás költségeire, királyi tekintély és fegyelmezett fegyveres had — eszköze a hatalomnak — egyaránt ismeretlenek voltak Róbert Károly előtt, ki épen nem látta a viszonyokat kedvezőknek, a királyi méltóság e főtényezőinek előteremtésére. Sőt még a korona is — melyet négy évszázad hagyományai szentesítettek a magyarok szemeiben — Apor László kezében volt, ki annak kiadásáról hallani sem akart, daczára az egyházi átoknak, melyet Gentilis bíbornok, makaes volta miatt fejére mondott. Amadé nádor és Tamás esztergomi érsek tehát személyesen fölkeresték székhelyén, s hosszas rábeszéléseiknek aztán sikerült is őt a korona átadására bírni.

De már a korona sem hozta meg a kívánt sikert Magyarország ifjú fejedelmének. Rémülettel látta romba dőlni a légvárakat, melyeket koronáztatására épített, mert az nem volt képes többé megadni a kellő súlyt fejedelmi parancsszavának. Az urak kik őt a királyi trónra emelék, most, midőn fölhívtak a jogtalanul kezeikre kerített koronájavak visszaeresztésére, mitsem akartak már tudni királyságáról; s a király semmire sem kényszeríthette őket; illő szigorrról szó sem lehetett a

fektelen urak ellenében, mert bármerre fordult is Róbert Károly, nem talált egy barátságos jobbot, mely neki segédkezni lett volna hajlandó szorult helyzetében. Rémkép gyanánt állott előtte folyton elődeinek szomorú sorsa, kiknek élete — míg a trónon ültek — valóban nem volt fejedelemhez méltó; és most ő is e sors betöltésére volt hivatva; azt megváltoztatni nem állott hatalmában.

Gentilis bíbornok, pápai követ, látta a király szánandó állapotát, miért is — mielőtt követségi díjait beszedve a főpapoktól, elhagyná Magyarországot — még néhány lépést óhajtott megkísérteni védenze érdekében. Aporon nem fogott az átok . . . Amadé nádort és a Németujvári grófokat, kik Róbert Károly trónra emelése körül jobban buzgólkodtak, most nem látta tanácsosnak bolygatni. Egyedüli reménységét tehát még mindig a zsarnok kényúr, Csák Mátéba vetette, ki mint leghatalmasabb, legerősebb támaszul is szolgálhatott volna a királynak, a koronajavak és tekintélye megszerzésében. De Máté úr előrelátása meghíúsította a pápai követ, megtérésébe helyezett reményét; maga is óriási korona birtokok ura, óvakodék segédkezet nyújtani annak hatalma emelésére, kinek haragja utóbb aztán ellene is fordulhatott.

Gentilis még Róbert Károly koronáztatása előtt — hogy a büszke urat lekötelezze — kitüntetésekkel halmozta el őt, sőt az ország nagyok által „Magyarország védőjének“ czímét is reá ruháztatta. Csák azonban hidegen vette a magas czímet; midőn pedig a bíbornok értesítette, hogy elvárja, miszerint az ország legfőbb méltósága jó példával fog előre menni a koronajavak visszaerésztésében, bőszen haragra gyúlt és minden összeköttetést megszakasztott a királylyal. Teljesen független fejedelem gyanánt kezdte viselni magát és nem csak maga nem jelent meg, a bíbornok kivánságára, Róbert Károly koronáztatásán, hanem a megjelenéstől még alattvalóit is eltiltotta. Gentilis azonban még mindig óvakodék keményebben föllépni

a túlhatalmas úr ellen, mert rettegett, hogy ha őt ellenséggé teszi, megdönti a király trónját, mely úgysis fölötte ingadozó alapon állott. Még egyszer kérte tehát szeliden, hogy csak Visegrádot adja át a királynak hűsége zálogául és ne nyomja oly iszonyúan jámbor alattvalóit; a többit, a mivel bír, mind megtarthatja majd örökbirtok gyanánt . . . De Csákot hiában intette; válaszra sem méltatta a szelid kérelmeket; hanem értesülvén a követ leveléből, miszerint az ifjú király koronáztatása után a felvidéket óhajtaná beutazni, s ez alkalommal szívesen látná őt mint az ország első urát kíséretében: készületeket tett. Alig indult meg Róbert Károly tervezett útjára, már utban voltak Csák rabló csapatai és a király híveinek birtokait keményebben dúlták, mint valaha. Csupán az esztergomi érsek a saját javain okozott károkat többre becsülte ötszázezer gíra ezüstmél.

Mialatt a király nélkülözésekkel küzdött és méltóságának megfelelő fogadtatás helyett, Csák zsoldosainak gúnyával találkozék útjában, melyre pedig szép reményekkel indult; a telhetetlen zsarnok arannyal áttört biborpalástjában ült vára fényes termeiben és egykedvűen legelteté szemeit a székhelye körül elterülő pompás ültetvényeken és vadaskerteken; vagy a munkások szorgalmát nézte, kik Trencsény város és várának úde forrásvizzel való ellátásán fáradoztak. Midőn pedig hírt vette az ifjú király visszatértének Budára, vadul és hosszasan kaczagott föl, hogy minden megrendült körülé. Mulatságos ötlete támadt, melyet végrehajtani azonnal el is határozott.

Maga elé hívatta honmaradt alvezéreit és még mindig jókedvűen adta ki nekik a parancsot, miszerint haladéktalanul készüljenek föl, pánczélos lovasaikkal az indulásra. Aztán végigpillantva a napfényen tündöklő szép csapaton: „Menjetek — úgymond — Buda felé, és riaszszátok ki egy kissé fészkeből a darázst, hadd lássuk, merre fog röpülni?” — És a vad csapat, mikor már nem talált több elpusztítani s fölégetni

valót a nyitrai püspök jószágain, megjelent Buda alatt . . . . Gentilis bibornok mélyen felindult e hallatlan merészség és szemtelenségen; türelme már teljesen kimerült. Haragja fellebbanását képtelen többé visszatartani, iszonyú átkot mondott a zsarnok fejére, birtokait pedig a legszigorúbb egyházi tilalom alá vetette; aztán elhagyta Magyarországot.

Róbert Károly pedig magára maradt; megfosztatva leg-erősebb támaszától, teljes mértékben kezdte érezni tehetetlenségét és a fejedelmi tekintély hiányának átkát . . . Gúnyt űztek parancsszavából majdnem füle hallatára; fenyegetéseitől senki sem tartott. Nyugodtan kelle végig hallgatnia naponkint keserű panaszait a papoknak s a nemességnek, melyet a rabló főurak mindenéből kifosztottak. De neki sem volt állapota sokkal kedvezőbb azokénál; rozzant épületét, melyben tartózkodék Budán, kijavíttatni nem bírta; asztalát a főpapok látták el, mindamelllett nem egyszer jött kínos zavarba, mert pénztárát teljesen üresen találta.

Ily körülmények közt lepte őt meg a Johannita lovagok küldöttsége Budán. Amadé nádor ugyanis egy orvtámadása alkalmával életét vesztvén, fiaira hagyta lovagvárát és összes birtokait. Ha a nádor is nagy rabló volt — fiai, példáján nem okulva — valóságos rémei lettek a vidéknek; ezek jajjaitól viszhangzottak a Kárpátok, kik megfosztva mindenüktől az Amadék által, nyomor és inségnek estek áldozatul. Már a Johannita lovagrend sem érezte biztonságban magát szepesi birtokain; miért is elhatározta haladéktalanul fölkérni a királyt az Amadék megfenyítésére.

Róbert Károly magasabb ujmutatásnak vette a János vitézek megjelenését udvarában, miért is azonnal közhírré tette, miszerint a tiszai fölvidékre fog indulni a törvényesség és rend helyreállítására. Mint egy szebb jövő jelenségét, rendkívüli örömmel látta, hogy a nemesség — mely már megunt az urak garázdálkodásait — szép számmal gyűl táborába az

ország minden részeiből; megindította tehát hadait a szepesség felé, hol még a szepesiekkal és Johannitákkal volt egyesülendő.

Az Amadék eközben értesülvén a fejük fölé tornyosuló veszélyről, megszeppentek és szomszédjukat Csákot sürgősen segélynyújtásra szólították föl. Máté úr — tudván, miszerint, ha az Amadék elvették érdemlett büntetésüket, ő sem fog többé oly szabadon zsarolhatni — hatalmas segédhadat küldött, melyben csak a pánczélos lovagok száma meghaladta az ezerhétszázat. E haddal egyesülvén, Rozgony mellett találkoztak az Amadék Róbert Károly csekélyebb számú csapataival, miért is a győzelem biztos reményével szállottak sikra. De a királyiak elszántsága megdöntötte a nagyobb erőt; mindkét fiatal Amadé életét veszíté a csatában, a rablóhadak pedig megfutamlottak. Róbert Károly győzelme után azonnal az Amadék ősi fészke ellen indult és a lovagvárat lerontatta. Még századok mulva is került a nép a helyet, hol egykor a híres rablófészek állott, és még annak romjait is folyton „Amadé várának“ nevezte.

A király, e magában véve jelentéktelen, győzelmének két fontos eredménye lőn; tetemes koronajavaknak jutván birtokába, nem kelle többé kis udvara ellátásának költségeire a főpapoktól koldulnia; és a mi meglepőbb, a hatalmas kényúr, Csák Máté, hirtelen meghunyászkodott, a király nevét többé gúnyosan ajkaira nem vette és híveinek jószágaira ozentúl rabló hadakat küldeni óvakodék. Sőt később, 1315-ben, midőn János cseh királylyal háborúba bonyolódott, Róbert Károly nem kis meglepetése és öröme, követeket is küldött Budára kik ott puhatóloznának, nem tekinti-e a budai udvar, háborúját ellenséges szemmel. Az ifjú fejedelem, nem akarván elszalasztani a kedvező alkalmat, noha Csáknak segítséget nyújtani vonakodott, hadjáratát nem ellenezte; hanem míg a cseh király által szorongattatott, Visegrádot és Komárom várát ha-

daival váratlanul megrohantatta és hatalmába ejtette. Csák nemcsak, hogy kísérletet nem tett elvesztett hirtokainak visszaszerzésére, hanem még örült, hogy a király oly kevéssel beérte, midőn többet is elvehetett volna tőle.

E Róbert Károlyra nézve kedvező fordulat még kedvezőbbnek adott helyet, midőn váratlanul egymásután elhaltak a Németujváriak. Akkor már Temesvárott pompás palota hirdette a magyar királynak, ha nem is hatalmát, de gazdagságát. Jövedelmek dolgában többé nem szorult meg az udvar, noha már most is fényesebb és terjedtebb volt, mint bármelyik alatt Árpádházi királyaink közül. De még mindig nem állott azon magaslaton, melyre azt Róbert Károly emelni akarta.

Nyugodtan várt tehát és hosszas fáradozásaiban kimerülve, most kissé szabadabb életnek engedte át magát; erőszakot használni Csák és Apor, a még életben levő két hatalmas kényúr ellen, nem látta többé szükségesnek; mindkettő öreg volt már és beteges, nyugodtan hitte tehát halálukat bevárhatni Temesvárott. És csakugyan rövid idő múlva Apor már nem volt az élők között; birtoka meghódolt a királynak, ki ismét óriási koronajavak urává lett. Most már könnyen megalázhatta volna az utolsót; a legbüszkébb és leghatalmasabb zsarnok urat, ki egykor oly megvetőleg és illetlenül bánt vele. De a király hatalmának érzetében félretette a boszú fegyverét és nem háborította Csák urat, kinek már ugyanis — mint értésére esett — egy iszonyú nyavalya fogyasztotta életerejét.

Az 1321. év tavaszán hozta meg a hírnök Csák Máté halálának hírért Temesvárra. Szörnyű kínok közt lehelte ki lelkét a kegyetlen zsarnok, mely pillanat százezreknek hozta meg a rég óhajtott szabadulást pokoli gyötrelmeiktől. Alattvalói siettek meghódolni törvényes fejedelmük, a magyar királynak. Komoran meredtek még a magasba Trencsény várának sötét tornyai, de a félelem, melyet az előtt gerjesztettek

eltűnt. Csak a titkos borzadály neme vett erőt a békés lakoságon, ha visszapillantva a hatalmas lovagvárra, annak egykori ura jutott eszébe. . .

Az óriási terjedelmű koronajavak, melyek Csák halálával Róbert Károly kezére jutottak, végre megengedték neki rég óhajtott vágya teljesítését, mely nem volt egyéb, mint egy óriási terjedelmű és pazar pompájú — hatalmas fejedelelemhez illő — udvar alapítása a kies Visegrádon. Most már ura is volt Magyarországnak, nemcsak királya; és czélszerű intézkedései a pénzügy körül oly jövedelmeket juttattak a királyi kincstárba, miszerint bőven kárpótolva érezhette magát küzdelmeiért és az átélt sanyarú évekért. A mi évtizedeken át hiányzott vagy elmaradt, az egyszerre látszott most halomra gyűlni; és Róbert Károly nem is mulasztotta el czélszerűen fölhasználni kimeríthetlen segédeszközeit. Ő volt az első Magyarország királyai közül, ki tisztelet és szeretet mellett, félelemteljes bámulatot is keltett alattvalóiban személye iránt, minővel csak a fensőbb lényeknek szoktunk adózni, s mely tátongó úrt szokott vonni fejedelem és nép közé. De félelem és bámulat fogta el a külföldet is, oly mesés hírek kezdének az ő uralkodása alatt lábra kapni egész Európában, a magyar király roppant hatalma és gazdagságáról. . . Szokatlan jelenségek voltak ezek eddig a magyarok előtt az Árpádok gyöngé kormányja alatt; egyszerre szokatlan fényvel kezdett ragyogni a király fejéről Magyarország koronája; csakhamar elfelejték tehát a férfiú idegen származását, ki a személyét övező dicsfényt és szavának parancsolói tekintélyét, kitarató buzgalom és ügyes tapintat által vívta ki magának. Királyukba kezdék helyezni büszkeségüket, kinek kegyeit mindennél többre becsülték, s magas személye vagy érdekeiért még szivvérüket sem vonakodtak ontani, ha arra alkalom nyílt. Még Visegrádot is csak tisztelettel vette ezentúl ajkára a magyar, hol főséges királya székelt udvarával.

AZ UDVAR.*)

Székhelye.

A király tartózkodása Budán. — Megváltozott helyzet. — Fejedelmi palota a Temes folyó mellett. — Temesvár alkalmatlanná lesz az udvar székhelyéül. — Egy kies fekvésű régi vár a Duna mentén. — Inkább Visegrád, mint Buda. — Építkezések Visegrádon. — Nagyszerű királyi lak a hegy tövénél. — A visegrádi torony. — Visegrád aranykora. — Lajos király Budát a királyok állandó székhelyévé teszi. — Hirtelen hanyatlás rövid emelkedés után. — Lajos király nyaralói. — Vadászkastély a Vértes hegységben. — Diósgyőr. — Két fejedelmi lak romja.

Már említettük, miszerint Róbert Károly királylyá választatása után Budán telepedék meg; valamint azt is, hogy ez időben mily viszonyok uralkodtak a városban és a királyi lak falai között. Örömet távozott volna ő azonnal Budáról, melynek német polgárai úgy sem valami kiváló ragaszkodással viseltettek iránta; de fontos okok birták rá a hosszabb ott időzésre. Legelső és legfontosabb volt ezek közül a székhelyének megváltoztatására szükséges költség teljes hiánya;

*) E fejezetet, mely, az adatok bősége következtében, eredetileg maga hatodfél ívet tett volna, kénytelen voltam lehető röviden adni, hogy a királynék és az udvar életének vázolására — mit bizonyára szívesebben lapoz át az olvasó — némi tért szoríthassak.

elég volt neki mindennapi szükségletei megszerzéséről gondoskodni, s midőn gyakran épen nem fejedelmi asztalra illő étkekkel kelle beérnie, költséges építkezésre lehetetlen volt gondolnia. Aztán még mindig remélte, hogy a Csák Mátéval folytatott alkudozás sikerre fog vezetni; s midőn e reménye meghiúsult, szerencsés pillanatra várt, hogy a zsarnok uralmát, ki őt királyául elismerni nem akarta, fegyverhatalommal dönthesse meg. Birtokai közeléből távozni tehát egyelőre nem látta tanácsosnak.

De időközben nagyon megváltoztak e viszonyok. Az Amadé testvéreken nyert győzelem és a Németujvári grófok halála már meglehetősen koronajavaknak juttaták Róbert Károlyt birtokába, és így a költség többé nem hiányzott; de Csák uralmát fegyverhatalommal megdönthetni nem remélte még, mert erre elég ereje nem volt: nem tartóztatta tehát semmi Budán többé, miért is elhatározta, miszerint a várost haladéktalanul elhagyva, alkalmasabb helyet fog kiszemelni udvarának székhéül.

Igy találta — hosszas keresés után — azon helyet a Temes folyó mellett, a hol ma Temesvár városa áll. Itt csinos palotát emeltetett magának, melynek sem nagysága, sem építési modoráról nem maradtak adataink; de hogy építkezései mindenesetre nagy mérvűek lehettek, egyebeken kívül udvarának már ekkor terjedtebb volta, s azon körülmény is bizonyítja, miszerint általuk egy virágzó vérosnak vetette meg alapját. A palotát díszes kert vette körül, mert a király a virágokat nagyon kedvelte; távolabb jól gondozott vadaskert terült el, és nagy lovagi küzdter, hol az udvarhoz tartozók tartották lovagjátéki gyakorlataikat és küzdelmeiket. A már szintén számosabb udvari főtisztviselők lakházai a királyi palota körül emelkedtek s ahoz hasonló modorban valának építve.

Temesvár azonban nem sokáig maradt székhelye Róbert

Károlynak. Csák Máté és Apor erdélyi vajda halála után megszűnt az központja lenni birodalmának, és — nyáron át a különben bővízű Temes folyó is elapadván — a hozzájuthatás sem volt valami könnyű dolog. Róbert Károly tehát székhelyének újabb megváltoztatására határozta magát. Még korábbi kalandozásai alatt, midőn a koronáért küzdött, sok szép vidéket látott, de egy sem ragadta el annyira, mint egy csendes kis hely, nem nagyon messze Budától, a Duna kanyarulatánál.

Sudar fák szegélyezék itt a nagy folyam partjait, néhány szerény hajlékot fődve el teljesen a kíváncsi szemek elől. Beljebb, meredek hegyormon, csinos és erősen épült vár állott, melyet ősi várnak (Viseh-grad) nevezett a környék munkás lakossága. E várból elbűvölő kilátás nyílt a Duna viruló jobb partjára és Nógrád szép hegysoraira, melyek egész a folyamig terjeszték ki meredek, sziklás oldalait. Alul, a mélységben, simán terült el a tiszta víztükör, mert a szelek megtörve a magas hegyeken, sohasem kergettek rajta habot hab után, s a folyam esése is csendesebb, lassúbb lett a sziklás mederben.

Róbert Károly egy pillanatig sem habozott e kies vidéket választani udvarának székhelyéül. Buda jobban hozzáférhető volt ugyan, s már mint elődeinek is székvárosa, megszokott volt az ország központjául tekintetni; de ő oda visszatérni többé nem akart; hanem a mit a természet megtagadott Visegrádtól, hogy virágzásnak induljon, most azt munkás kezek és kedvezései által óhajtotta kipótolni. Telt kincstára nem gördített akadályokat többé vágya teljesítése elé. Mozgásba hozott tehát mindent; s míg ő ideiglenesen a fellegrvárba szállott, azalatt a hogy oldalában és tövénél hihetetlen gyorsasággal emelkedtek az óriási falak.

Végre tető alatt állottak a nagyszerű épületek, egy magas torony és alúl a várhoz hasonló palota, méltó lakhelye egy hatalmas és gazdag fejedelemnek. A díszes modor és rop-

pant mérvek, melyben épültek, valóban meglepő kinézést kölcsönöztek nekik és bámulat tárgyává tévük messze földeken. Az anyag nagy bősége és iszonyú munka egyesültek ezek létrehozásánál; s a fejedelem, a ki emeltette, bizonyára nem szabta meg előre a költséget, melybe az alkotás kerülhetni fog. Kevés hely szenvedett annyit a török uralom alatt, mint Visegrád; de annyi vad dúlás és rombolás sem volt képes eltörölni nyomait az egykori hatalom és nagyságnak; még áll a rom, és fog állani, hogy emlékeztesse e föld lakóit a századok előtt letűnt szebb és boldogabb időkre...

Az alsó palota nagyságáról némi fogalmat nyújt azon adat, miszerint díszes termeinek száma háromszáz ötven ment. Itt voltak a királyi család lakosztályai, mindegyik külön helyiségekkel, a rendkívül számos szolgaszemélyzet számára. Az épület közepét óriási, pazar fénynyel díszített, termek foglalták el, melyek közt a trónterem, a királyné fogadó terme, a fejedelmi tanácskozási terem és az ebédlő helyiség tűntek ki különösen. Hátul, a palota visegrádi hegy felé tekintő oldalán, ritka fényű kápolna állott az udvar használatára. Hosszú folyosók — melyeken könnyen eltévedhetett az ismeretlen — futották be az egész épületet és kapcsolták egybe a termeket és lakosztályokat; míg nehéz, szépen faragott márványlépcsők vezettek alá az alsó helyiségekbe, a roppant épület szárnyaiban. Alul voltak elhelyezve az óriási királyi istállók és az alsóbbrendű szolgaszemélyzet lakásai.

Nagy virágos kert terült el a hatalmas palota körül, melynek szépségét még a lantosok is magasztalták énekeikben. E kerten körösztil vitt az út a Duna partjára, melyet erős oszlopokon nyugvó híd kapcsolt össze a túlsó oldallal; és emelkedék feljebb a hegy oldalában álló toronyig, melynek Dunára nyiló ablakaiból teljesen át lehetett látni az alul elterülő Visegrádot. E toronynak valóban regényes és az egészségre kedvező fekvése vala: lombos fák közül nyúlt ki magas érc-

fődelével, s folyvást tiszta, üde hegyi levegő lengett át boltíves ablakain. Legkedvesebb tartózkodási helye volt Róbert Károlynak, mint azt számos okmányának keltezése is tanúsítja. (Datum Visegrad in alto castro.)

Annyi megpróbáltatás után végre nyugodt pillanatokot élvezhetett a magyar király Visegrádon, melyet elhagyni többé nem is akart. Kedvetlenül vált meg mindig kedvencz tartózkodási helyétől, ha arra a körülmények kényszerítették; miért is kitelhetőleg sietett oda mielőbb visszatérni. Dömösön egy bájos fekvésű helyen, nem messze Visegrádtól, a hol a pilisi hegyágazatok a Dunát elérik, rengeteg erdők terültek el akkortájt, hővelkedők a szárnyasok és nagyobb vadak minden nemében. Itt pompás vadászkastélya állott Róbert Károlynak, melyet azonban közeli fekvése daczára is csak egyszer keresett föl, s akkor sem saját jószántából; hanem, mert súlyosbodó köszvényes bajai miatt, orvosai távozást ajánlottak neki Visegrádról más vidékre. Csak kétszer időzött hosszasabban távol Visegrádtól: az oláhok elleni balvégzetű hadjárata alkalmával 1330-ban és három évvel utóbb, midőn Endre fia érdekében Olaszországba indult s visszatértében — udvari orvosai tanácsára — a telet Dalmatia enyhébb éghajlata alatt töltötte. Ő minden figyelmét székvárosára fordította, melyet virágzó helylyé óhajtott varázsolni. Minden kitelhetőt megtett érdekében; egy nagy várost megillető jogokkal ruházta föl, s a magyar főurakat a maga körébe vonván, eszközölte, miszerint azok csinos palotákat kezdének emeltetni maguknak a királyi lak körül. Alatta élte Visegrád legszebb, legboldogabb napjait.

Még nem tűnt le egészen egy emberkor, s Visegrád már megszűnt székhelye lenni a magyar királynak. Az ifjú Lajos, atyja halála után, nem tartotta többé alkalmasnak Visegrádot egy tettekre vágyó fejedelem tartózkodására. Ő nem nyughelyet óhajtott magának: nemzetének élni és nem azt elzárni kívánta magától. Emellett szomorú emlékek a multból, füződ-

tek Visegrádhoz, melyeket száműzni törekedett Lajos király környezetéből. Így azonnal Budára esett tekintete, mely kedvezőbb fekvésűnek tetszett neki Visegrádnál és alkalmasabb helységnek, hogy kedvezések által hatalmas fejedelmi székvárossá emelkedjék.

A budaiak rendkívüli öröme, még 1343-ban, a Róbert Károly halálát követő évben, kiterjedt munkálatok kezdődtek meg Budán. A közbejött szomorú nápolyi események azonban (melyekről később leszen szó), ha teljesen nem is akasztották meg, de tetemesen hátráltatták az építkezés és egyéb disztíési művek befejezését. Ugy hogy, daczára a roppant munkaerőnek, csak 1347. végére készült el teljesen a páratlan fejedelmi palota, hogy az első nápolyi hadjáratából visszatérő Lajos királyt — Visegrád helyett — falai közé fogadja.

Hol állott e hatalmas épület, mily modorban épült az, nem említik hagyományaink; valamint méreteiről sem rendelkezünk biztos adatokkal. Tekintve azonban, miszerint nemesak a megszorított udvari személyzetet, hanem még idegen fejedelmi családok tagjait is, kik ott állandóan tartózkodának, magába volt képes fogadni, s hogy IV. Károly német császár e palotába jött 1353-ban megülni fényes lakodalmát, elképzelhetjük, miszerint terjedelemre meg kellett haladnia a Visegrádon épült királyi lakot és díszére sem állhatott mögötte. Ez épület másfél századon át állandó lakhelyül szolgált ezentúl Magyarország királyainak; s így Budát Lajos király a magyar fejedelmek székhelyévé, s az ország fővárosává tette.

Visegrád, mely kedvezőtlen fekvésénél fogva, még Róbert Károly ott székelése és sokoldalú kedvezései daczára sem tudott nagyobb virágzásnak indulni, ezután csakhamar elhanyaglott. Nagyobb gond nem fordították többé reá; csak, mint a királyi udvar nyaralója szerepelt még egy ideig; aztán, későbbi királyaink alatt, fellegvára — nehezen megközelíthető volta miatt — a magyar koronának szolgált őriztetési helyül.

Lajos király azonban nem volt oly rendíthetlen lakosa Budának, mint egykor atyja Visegrádnak. Ő gyakran elhagyta székhelyét s örömet idézett másfelé is birodalmában. Mint szenvedélyes vadásznak az ország minden tájain emelkedtek pompás vadászkastélyai. Ezek közül kettő nagyszerű berendezésű, teljes udvari személyzete számára, különösen kedvencz tartózkodási helyévé lett a királynak. Az egyik a Vértes-hegységben emelkedék, sűrű erdő közepett, mely akkortájt főleg vaddisznókban bővelkedék; a másik Diós-Győrött állott, még díszesebb az előbbinél is — megragadó szép vidéken, melyet Lajos király igen gyakran fölkeresett hosszabb időre, s annyira megkedvelt, hogy alig tudott megválni tőle, midőn az ország ügyei Budára szólították.

Ezeken kívül még Kassán is épült fejedelmi palota, melyben Lajos Lengyelország rendeit fogadta és gyakrabban időzött, miután lengyel királyi lett. E palota halála után teljesen elhanyagoltatott; romjai mindazonáltal sokáig fönmaradtak. Szintúgy a nagy-szombatiéi is, hol Lajos király — uralkodása végén a világ zajától visszavonúlva — megpihent és utolsó napjait töltötte.

Az Anjouk fejedelmi háza.

Egy jó családapa. — Róbert Károly, mint feje a visegrádi udvarnak. — Tulajdonai és testalkata. — Az első házasság. — Tiltott szerelme gyömlöése. — Leánykérők Csehországban. — A negyedik lakodalom. — Boldog házasság. — A királyi család. — Egy középkori lovag a trónon. — Meghiúsult menyegző. — Egy királyi ara szenvedései. — Szétfoszlott ábrándképek. — Kotromanovics Erzsébet. — Lajos király második házassága. — Három leány egy fiú helyett.

E háznak — mely Magyarországot a hatalom és nagyság tetőpontjára emelte — alapítója, Róbert Károly, mint esaládíő — uralkodói érdemeinek rovására¹⁾ — igen derék apa, mint udvarának feje pedig, fölötte kellemes és szeretetreméltó jelenség vala. Családjá érdekében senki sem tett többet, mint ő: trónokat szerzett fiainak, kikért mindenét kész lett volna, bármely pillanatban, kockára tenni és föláldozni. Összes törekvéseinek czélját, családja dicsőségének és nagyságának megalapítása képezte.

¹⁾ A sok tekintetben homályos, de magasztos és lélekemelő jelenetekkel telt középkorban — midőn még felelős kormányról semmit sem tudtak — az államfő saját belátása szerint kormányozta birodalmát; s ha ügyes volt, akaratát törvénynyé is tudta tenni alattvalói előtt. Ekép valamely nép jó vagy rosszlete híú tükrévé lett fejedelme tehetségei és jellemének. Némelyek e fejedelmek közül csupán jó szívük sugallatát követték az uralkodásban, kik aztán valódi atyja lettek a népnek, mely elég szerencsés volt őket urának nevezhetni. Másokat az eszélyesség vezérlett kormánytetteikben; sokakat pedig a szeszély. A szeszélyes uralkodónak nem volt törvény birodalmában; s ha a fejedelemnél még a szívjóóság is hiányzott, valódi átka lett alattvalóinak, kik szabadságuktól megfosztva, még nyomorú életüket sem érezhették egy pillanatra is biztonságban.

Róbert Károly uralkodását az eszélyesség jellemzi; ő kétsé-

Ritkán lehetett őt komoran vagy kedvetlenül látni; folyvást derült kedélye állandó lelkesültségben tartotta környezetét; és vidám hangulatában nem volt oly kérelem, melyet megtagadni képes lett volna. Ily alkalommal környezői nem egyszer megindító nyilatkozatát vették jó szíve és bőkezűségének. Társalgási modora nyájas volt és megnyerő, úgy hogy az mindenkit elragadott, a ki vele valaha érintkezék. Magaviselete vendégei iránt a legnagyobb mértékben szívélyes és előzékeny, mi soha sem tévesztette el hatását. Adott szavát vissza nem vonta, vagy meg nem szegte semmi körülmények között, és ez nagy tekintélyt és súlyt szerzett kimondott ígéretének, melyre így bizton lehetett építeni. Mindezen tulajdonokkal szokatlan főséget bírt egyesíteni személyében, mi bámulatra és határtalan tiszteletre készítte a hozzája közeledőket. A ledérséggel — mely őt nőtlensége idején oly botrányos tettekbe ragadta — későbbben föl hagyott, úgy hogy ama könnyű szellem is csakhamar teljesen eltűnt udvarából és szigorú erkölcsösségnek engedett helyet.

Külsejére nézve egyike volt Róbert Károly a legszebb férfiaknak, kik valaha a trónon ültek. Finom árnyalatú arcáról rövid idő alatt elvonult az idegenszerű kifejezés és hatá-

---

gen kívül legnagyobb fejedelme volt korának. Saját erejéből küzdötte ki magának a trónt, melyet elődei ügyetlenségük miatt elvesztettek; s a mások alatt ingadozó trónon megszilárdulva a külfölddel is érezte hatalmát. Összes fáradozásait háza érdekeinek előmozdítására szentelte; de hogy ez által alattvalóinak jóléte nagyobb esorbát nem szenvedett, azon dicséretreméltó törekvésének tulajdonítható, mely szerint a saját fejedelmi családjá és a magyar nemzet közt fölmerülő érdekkülönbségeket, lehetőleg kiegyenlíteni soha sem mulasztotta el; s így alattvalóinak érdekeit sem hagyta — a zsarnokok szokása szerint — figyelem nélkül. Uralkodói jellemét különben oly bőven lehetne méltatni, miszerint az messze meghaladná e munka szerény határait. Számos adat és anekdota, a krónikásoknál, vagy egyéb emlékekben elszórva, szól mind róla, mind fia, Lajos királyról, megörökítve és bő megvilágításba helyezve minden oldalról, uralkodói, valamint egyéni jellegeiket.

rozott, nemes vonások léptek helyére, melyek igen kedvező benyomást tettek mindenkire, aki őt látta. Daliás termete és parancsoló tekintete uralkodásra látszottak teremtvé és már a pesti királyválasztó gyűlésen lebilincseltek az országnagyok figyelmét. Szemeiből szellem, nyílt homlokáról uralkodói fenség sugárzott. Testalkata izmos és jól kifejlődött vala, mely képessé tette őt nagyobb fáradoalmak elviselésére is. Környezete egész a bálványozásig szerette és hozzá minden időben a legrendíthetlenebb hűséggel ragaszkodék.

Első ízben alig tizenkilenc éves korában nősült meg, miután a magyarok idegenkedését, a ledér, könnyelmű étlettől észrevette. Neje Katalin név alatt fordul elő egy okmányban, kiről azonban semmit sem akarnak tudni az egykorúak. Azok Máriát mondják legelső hitvesének és így Katalin királyné születését, származását és életének egyéb körülményeit mély homály takarja el szemeink elől. Annyi bizonyos, miszerint férjével, ki tőle idegenkedék,¹⁾ nem jó viszonyban élt, s ekkép a házasság is gyermektelen maradt. Második neje, Mária, sem töltött szerencsésebb napokat oldalán; folytonos betegeskedése Róbert Károlynak nem szünő kellemetlenséget és aggodalmakat szerzett; míg végre megtört szenvedéseinek súlya alatt és Temesvárott, férje karjai közt, húnyt el.

Róbert Károly, megszabadulván két szerencsétlen házasság kötelékeitől, kissé szabadabban lélegzett föl és egyelőre élvezendő szabadságát, a tiltott szerelem karjai közt keresett vigasztalást. E szerelmeskedésének Kálmán nevű gyümölcse lett, kit első atyai örömeiben trónutódjának gondolt megválasztathatni; tapasztalván azonban alattvalóinak szertelen fölháborodását a botránnyos eseményen, fölhagyott eszméjével és a kis gyermeket udvarából azonnal eltávolíttatta, nevelését meg-

¹⁾ E körülmény köztudomású volt az országnagyok közt, miért is koronáztatása alkalmával esküt tétettek vele, miszerint: „törvényes házasságban fog élni és nejét elhanyagolni nem fogja.“

bízható kezekre ruházván. Kálmán herceg későbbben, miután az udvarban, a király törvényes gyermekei között, helyet nem foglalhatott, a papsághoz adatott, és tizenhat éves korában halt el, mint — atyja kegyelméből — Győr püspöke.

Róbert Károly most újra hymen lánczát készült nyakába akasztani, hogy az urak és főpapság elégtelenségét rendetlen életével, mennél előbb megszüntesse. Értésülvén, miszerint a cseh királynak, két fiatal nővére él hajadon állapotban, haladéktalanul Prágába iudította követeit — kiknek teljesen izlésére bízta választani, a két nővér között — hogy számára az egyik cseh hercegnő kezét megkérjék. A követek megjelentek a hercegnők előtt és látva, hogy mindketten vágynak a magyar király nejévé lehetni, „érett megfontolás után a fiatalabbat, Beatrixot, választották, ki csinosabb is, erőteljesebb is volt nénjénél.“ De ez új szövetség sem lett szerencsés: a fiatal Beatrix királyné már egy év múlva meghalt szülési fájdalmai között, a csecsemővel együtt, és nagy pompával temettetett el férje által Nagyváradon.

Még nem telt le a gyászév és már ismét utban voltak a magyar király követei Lengyelország felé, számára Ulászló, Szirádia, Krakó és Szandomir hercegének leányát, Erzsébetet nőül kérendők. Erzsébet hercegnő már régóta titokban ápolta vágyát látta teljesezésbe menni, midőn a magyar követség megjelent színe előtt; leplezetlen örömmel nyilvánította tehát megegyezését és a magyar urak kíséretében indult utra királyi vőlegényéhez. Róbert Károly nagy mértékben meg volt lepetve, a fiatal hercegnő szépsége által; kire viszont leendő férjének főséges megjelenése volt nagy hatással. A házasság, mely köztük létrejött, tartós és boldog vala; és e zavartalan boldogság most már Róbert Károlyt egész a sírig kísérte. A mély vonzalom, melyet a tetterős, derék fejedelem és e szellemes királyhölgy éreztek egymás iránt, erősebb és magasztosabb

volt az érzéki szerelemnél, s hosszú évek során át egy pillanatra sem változott vagy vesztett valamit erejéből.

E boldog szövetségnek öt fiú gyermek lett eredménye.

Károly, született 1321-ben, de csakhamar születése után elhalt.

László, született 1324. október 1-én. Szintén csak rövid ideig élt, mert már öt év múlva, mint elhunyról tétetik róla említés a hagyományokban.

Lajos, kit Erzsébet királyné életveszélyes nehézségek közt szült 1326. martius 5-én. Magyarország és utóbb a lengyelek királya. Leghosszabb életű lett Róbert Károly gyermekei között, minthogy öcseseit is jóval túl élte. Meghalt Nagyszombatban 1382. szeptember 11-én „végkimerülésben.“

Endre, született 1327. november 30-án. Calabria és Salerno hercege, majd később nápolyi király. Orgyilkos kezek áldozata lett Aversában, 1345. szeptember 18-án.

István, 1332. augusztus 20-án született. Tót, Horvátország és a magyar tengeremlék hercege, s kormányzója. Elhúnyt 1354. augusztus 9-én, hevesen föllépett seblázban.

Lajos magyar s utóbb lengyel királyban, ki atyját követte a trónon, 1342-ben, regényesebb hajlamokat látunk előtérbe lépni. Ő nem az eszélyesség utját követte, mint atyja, hanem egyedül jó szíve sugallatára hallgatott, miért is népe érdekeinek élt, mely őt aztán „Nagy“ melléknévvel tisztelte meg, noha az talán atyja — viselt dolgait és czélszerű intézményeit tekintve — inkább megérdemelte volna. Lajos király egy középkori lovag mintaképeül áll előttünk, fölruházva mind azon szép és nemes tulajdonokkal, melyekkel a valódi lovagnak bírnia kelle. Buzgó vallásosság; finom udvariasság és ildomos magaviselet a hölgyekkel szemben; igazságos cselekedet, egyenes gondolkodásmód és őszinteség; szelid és lovagias eljárás az ellenség irányában, bármily nagy megerőltetésbe és áldo-

zatba kerüljön is az; bátor magatartás a veszélyben. Ezekhez Lajos királynál még forró, kiapadhatlan szeretet is járult, melyet anyja, neje és leányai közt osztott meg úgy, hogy még környezete és népének is jutott belőle.

Ő is szép férfiú volt, mint atyja, noha keveset hasonlított hozzá. Arczát sötét szőke haj árnyékolta be; bajuszt és szakált soha sem viselt. Nagy kék szemeiből nemes szívjóság sugárzott inkább, mint szigor és parancsolási vágy. Testalkata magas, vaskos és jól megtermett vala; könnyen tűrt viszontagságokat és fáradalmakat. Mint jeles lovast, ügyes vívót és jó úszót ismerték mindig vitézei, kik nem egyszer bámulva és rettegve voltak tanúi egy merészebb tettének. Őt nem csak környezete bálványozta, mint atyját, hanem összes alattvalói áldva és magasztalva vették nevét ajkaikra.

Róbert Károly — kinek gondos figyelme családja körében mindenre kiterjedt — még életében, egy hatalmas trón örököséhez méltó fejedelmi hölgyet óhajtván biztosítani fiának, Margitot, Károly morva örgróf és később német császár leányát jegyezte el neki. Margit hercegnő, még gyermek, azonnal az eljegyzés után a visegrádi udvarba küldetett atyja által, hogy ott nyerje további neveltetését és kiképeztetését, magyar szellemben. A megtartandó menyegző határideje pedig 1342. évre tüzetett ki. A nevezett év azonban letelt lakodalom nélkül; e helyett Lajos király tudósította arája atyját, miszerint Margit hercegnő oly gyenge még és fejletlen, hogy férjhez menéséről szó sem lehet. Hanem, ha Károly herceg, az atya, a leányával kötött eljegyzéstől vissza lépni nem hajlandó, úgy négy évvel kénytelennek látja elhalasztani a menyegzőt.

A beteges, de határtalanul kegyes és jó szivű Margit hercegnő, értesülvén e dolgról, mélyen elsomorodék. Láta, hogy leendő férje nem vár szerencsét a vele kötendő frigyától, és, hogy vonzalom helyett, inkább őszinte szánalmat érez

irányában. Remegve várta a menyegző napját, mert ereje s egészsége nem akart gyarapodni. Napokat töltött — bánatba merülve — kápolnájában imádsággal, s nem ritkán könyes szemekkel panaszolta el környezetének boldogtalanságát. Lajos király mélyen megindult szerencsétlen arája szenvedésein, miért is be nem várva a kitűzött határidőt, 1345 tavaszán hirtelen megülte vele a lakodalmat; azután haladéktalanul neje atyjához sietett Csehországba, őt a dolgok állásáról értesítendő. Margit azonban láthatólag sorvadt a házasság megkötése után; és már négy év múlva — környezetének őszinte fájdalmára — elhunyt.

Lajos király csak szép lovagias kötelességet teljesített, midőn a hervatag és gyöngye egészségű Margit királynét nőül vette. Ő már régóta Mária nápolyi hercegnő után epedett titkon, kinek szépségét és kiváló nőies tulajdonait a hír fölötté magasztalta; de a hercegnő időközben — esel által — Károly durazzói herceg nejévé lett, s így Lajos ábrándképeit szétfoszlani látta szerencsétlen házassága következtében. Nem is késett haragját éreztetni első nápolyi hadjárata alkalmával az alattomos durazzói herceggel; őt halálra íteltette, még mindig vágyván — a gyászév leteltével — a szép Mária hercegné kezének birtokába jutni. De midőn Nápolyból visszatért, oly meglepetés várt reá, mely egyszerre mindent megváltoztatott. Neje már nem volt életben; e helyett egy kis leányt mutattak be neki, ki időközben érkezett a király udvarába, nevelkedés végett. A leányka — Kotromanovics Erzsébet, István bosnya fejedelem gyermeke — még alig haladta meg a tiz évet, s máris megragadta Lajos király figyelmét, rendkívüli szépsége és szerény, de értelmes magatartása által.

Négy éven át ez a kis leány töltötte be Lajos király minden gondolatát, úgy, hogy nősülésre nem is gondolt. Erzsébet azalatt gyönyörű hajadonná fejlődött; sugár termete, sötét, nagy szemei és bájos arcza, emelkedett szellemmel pá-

rosulva, teljesen megigézték Lajost, úgy, hogy tovább várni képtelen, vele menyegetőjét, a fejedelmi hölgy fiatal kora daczára¹⁾ 1353. év június havában megülte. Lajos király anynyira szerette nejét, hogy annak legkisebb bajára megrendült és mindenben uralkodni engedte maga fölött; de neje e hatalmával soha nem élt vissza. Boldogságukat csupán azon körülmény zavarta, miszerint az összeköttetésnek — trónörökös helyett — csak három leánygyermek lett gyümölcse.

Katalin (sem születési, sem halála idejét nem ismerjük) szüleinek rendkívüli fájdalmára, mint a francia királyfi jegyese húnyt el, 1374 után.

Mária (született 1370-ben) Zsigmond brandenburgi órgróf, magyar király és később német császár neje; meghalt Budán, 1395. május 17-én, s Nagyváradon temettetett el.

Hedvig (születési éve ismeretlen) Jagello Ulászló lithván fejedelem és lengyel király hitvese; meghalt Krakóban (Lengyelország) 1399. július 17-én.

---

¹⁾ Erzsébet hercegnő ekkor 14 éves volt; Lajos király épen kétszer oly idős. A házassághoz pápai engedély volt szükséges, mert Erzsébet Lajosnak negyedízi rokona vala.

A királyi hercegek és hercegnők.

„Magyarország hercegei.“ — Egy ritka hűségű dajka. — Szellemi és testi nevelés az udvarban. — István herceg nagykorúsítása. — A nagykorú herceg külön udvartartása és jövedelmei. — István házassága és gyermekei. — A fejedelmi buzgalom áldozata. — Durazzói Károly. — Három ritka királyleány. — A hercegnők szellemi képzése. — Egy atya kétségbeesése gyermeke halálán. — Fejedelmi eljegyzések. — Vilmos és Zsigmond. — Ember tervez, isten végez. — A női erények diadala.

Róbert Károly, midőn első gyermeke, Erzsébet királynévali törvényes házasságából megszületett, őt, Magyarország egybegyűlt nagyainak és az udvari főméltóságoknak bemutatván, „Magyarország hercegének“ nevezte. E címet aztán a király gyermekei egészen fölserdült korukig megtartották.

Az újdonszülött gyermek, azonnal világrajötte után, egy nemes hölgynek adatott át dajkálás végett. E nemes hölgyek — az akkori idők fölfogása szerint — kitüntetésnek tartották, mint dajkák szolgálni a királyi udvarban, s erre örömet vállalkoztak. Az ápolás, melyben így a kis hercegek részesültek, oly gondos és szeretetteljes lón, hogy dajkájukban második anyát nyertek, s tőle aztán mgválni később is csak nehezen tudtak. A kis Endre herceg, ki még gyermekkorában vitetett Nápolyba, melynek trónját vala öröklendő, Isolda nevű magyar dajkájához annyira ragaszkodott, s az viszont őt oly odaadólag szerette, hogy a király jónak látta őket el nem választani egymástól. És Isolda a herceg haláláig folyton oldalánál maradt, s minden lépteit aggodalmas figyelemmel és megindító hűséggel kísérte.

A dajkálás ideje lejárván, nevelők léptek a fejedelmi gyermekek mellé, kik aztán őket lassankint a kor tudományos

és szükséges nyelvismereteibe beavatván, előhaladásukról időnkint jelentést tettek a királyi szülőknek. E nevelők Magyarország legelőbbkelő családjainak képzett és példás magaviseletű gyermekeiből vétettek; így Róbert Károly udvarában, a nádorfiát is a kis hercegek nevelői közt találjuk. Különös gond fordítottatott a hercegek testi képzésére, mi különösen két irányban történt: edzés és a testi erő lehető növelése által. Torna, lovaglás, úszás és később fegyverforgatás, mindennapos eszközök voltak a testi erő és ügyesség fejlesztésében; s hogy mily sikerrel használtattak, azt a királyi gyermekek előnyös fejlődése és meglepő gyors testi gyarapodása eléggé megmutatta. Endre herceg már 16 éves korában egy érett férfiú kinézésével bírt; Lajos pedig ugyanazon korban, vert-ezüst pánczélinget — súlyosabbat a vasnál — hordott megerőltetés nélkül vállain.

Róbert Károly életében a két királyi herceg, Lajos és István, közül — Endre Nápolyban volt — még egy sem töltötte be tizenhatodik — az Anjou-ház törvényei szerint — nagykorúsági évét. Miért is még folytonos fölügyelet és gyámóság alatt tartatván, csak mint királyi atyjuk udvarának tagjai tekintettek. Lajos király uralkodása alatt azonban öcsese, István, herceg tizenhat éves mulván, nagykorúsítottatott, s mint ilyen külön udvartartást is nyert, melynek mind főtisztviselőit, mind szolgaszemélyzetét kiszemelni magának szabadságában állott. De, mint nagykorút és egy külön udvartartás fejt, némi hivatással és hatalomkörrel is szükségesnek látszék Lajos király előtt öcsesét fölruházni, megfelelővel méltósága- s magas állásának, melyet mint királyi herceg udvara élén elfoglalt.

Az ország harmadrészének kiszakítása külön birtokul — mint az Árpád házi királyaink alatt volt szokásban — sokkal czélszerűtlenebbnek és károsabbnak bizonyult már, hogysen most azt ismételni tanácsos lett volna. Lajos király tehát, hogy az ország egységét ne kockáztassa, öcsesét először szepesi

herceggé nevezte ki, melyet három évvel később az „erdélyi herceg“ jelentőségteljes címével cserélt föl. E tartományok aztán a herceg kormánya alá is rendeltettek, ki azokban fölségi jogokat gyakorolt; csakhogy kormánya nem volt független, mert arról időnkint Lajos királynak be kelle számolnia. E körülményt a herceg, kiadott okmányaiban, világos kitételekkel beismerni nem is vonakodik.¹⁾ Udvartartása költségeinek fődözésére bizonyos jövedelmeket húzott az általa kormányzott tartományokból; de e célra még óriási korona uradalmakat is rendelt Lajos király, Ausztria és Morvaország határszélein.

Miután István herceg tizennyolczadik évét betöltötte, jónak látta királyi bátyja számára fejedelmi nőről is gondoskodni. A választás bajor Lajos német császár Margit nevű leányára esett, ki 30 ezer forintnyi hozományyal lett nejevé a hercegnek; a magyar király viszont hatvanezer forintot kötött le Margit hercegnőnek hitbérül. E házasságból két gyermek származott.

János herceg, ki egy évre a menyegző után látott napvilágot; még gyermekkorában elhalt, mint — Lajos királynak nem lévén gyermeke — Magyarország trónörököse; és

Erzsébet hercegnő. A házasság harmadik évében született, s először Albert osztrák hercegnek, utóbb Venczelnek, IV. Károly császár fiának, jegyeztetett el; majd e második eljegyzés fölbontatván, Tarentói Fülöp konstantinápolyi császárnak lett nejevé, s mint özvegy, magtalanul, fiatal korában húnyt el.

De István herceg sem élvezhette sokáig a házas élet örömeit. Leánya születése alkalmával ugyanis Lajos király őt Horvát, Tótország és a Dalmát tengervidék hercegvé nevezte

¹⁾ Mi a király tetteinek és rendeleteinek mindenben engedelmeskedni tartozván . . . Fejér: Cod. Dipl. IX. köt. 1 f. 166 l.

ki, mely tartományokban aztán — a viszonyok megtekintése végett — haladéktalanul körutat határozott tenni. De utazása alatt lováról leesett, s oly szerencsétlenül, hogy hozzáiető környezete őt eszméletlenül találta. Azonnal visszahozatván Magyarországba, betegsége annyira súlyos lett, miszerint minden kísérlet élete megmentésére, sikertelennek bizonyult. Özvegye mély fájdalomtól eltelve, a gyászév ideje alatt egy pillanatra sem hagyta el a budai udvart; később azonban megúnván kora özvegysége egyhangú napjait, Hohenlohe Gerlach örgrófnak nyújtotta kezét, s a férje által bírt tartományok kormányosságáról lemondott.

István herczeg s kiskorú fiának halála után Durazzói Károly foglalt el egy ideig tekintélyes állást az udvarban, minthogy őt a még mindig gyermektelen Lajos király, koronái örökösévé tenni határozta. De miután Lajosnak gyermeke született, a durazzói herczeg kiesett fontos szerepéből, miért is ezentúl csak mint a király távoli rokona tűretett az udvarnál; míg később, kilátása nyilván Nápoly királyi trónja elnyerésére, a budai udvart elhagyta.

A királyi herczegnők — ha lehet — még gondosabb nevelésben részesültek, mint a hercegek. Az anya és nagyanya, két fenkölt szellemű királyné, szigorú fölügyelete alatt nevelkedve, a bölesőtül kezdve minden rossz benyomástól érintetlen maradt ártatlan, tiszta keblük; távol minden ferde irányú, földies gondolkodásmódtól, csak egynek látszottak élni: a szeretetnek egymás, szüleik és környezetük iránt. S e nemes érzéstől hevítve, szüzies ártatlanságban serdültek föl, mitsem gyanítva az emberek ildomtalansága és gonoszságáról; mint gyöngé liliomok, a szél legelső kedvezőtlen erősebb fuvallatára letörni készek. Csak jó oldaláról tanulták ismerni a világot; miért is nyílt szívük, őszinteségében, csalódásokat elviselni nem volt képes. Rokonszenvesebb és vonzóbb három alakot alig tud fölmutatni az összes világtörténelem; mindhá-

rom örökös mintaképe a női erényeknek és bájának. A legszebb női tulajdonokat látjuk bennük egyesítve: végtelen szelídséget, szerénységet és szendeséget, s ehez a sorsban való nyugodt önmegadást. Nem szenvedésekre voltak ők teremtvén; s mégsem jutott nekik zavartalan boldogság osztályrészüln. De sorsát panasz nélkül, nemesen tűrte valamennyi. Távolság ama kor tőlünk, melyben e három ritka királyi hölgy élt; bizonyos magasztosultság fog el mégis, ha a hagyományokat olvassuk, melyek róluk oly nyíltan s szépen szólanak.

A királyi hercegnők szellemi képzésére kiváló gond fordítottatott a budai udvarban. Ők is megismertetvén azon kor színvonalán álló összes tudományos nézetekkel, anyanyelvükön kívül, különösen az annyira nélkülözhetetlen latint tanulták nagy szorgalommal. És az eredmény meglepő vala; a mennyiben az okmányok tanúsága szerint Mária hercegnő a latin nyelvet már tizenkét éves korában nemcsak bírta, hanem irályilag is hibátlanul kezelte.

Lajos király nagyon szerette leányait; elkövetett mindent, hogy őket boldogan lássa egykor, mert talán legcsekélyebb szenvedésüket sem lett volna képes nézni fájdalom nélkül. De a végzet meghiusította törekvéseit s kegyetlen csapásokat mért a jó atyára. Katalin, legidősebb a három hercegnő közül, jegyese a francia királyfinak, alig 11 éves korában, rövid lefolyású betegség után elhunyt. Lajos annyira megrendült gyermeke halálán, hogy búskomorság fogta el; „megtörtött lelkében, és kedvét az élethez teljesen elvesztvén, a világ zajától magányba vonult vissza. Nagyszombatba.“

De nem esekély önszemrehányást érzett a derék király magában, ha Mária leányának jövő sorsára gondolt. Ő ugyanis gyermekeinek jövőjét biztosítva óhajtván látni, már korán gondoskodott illő férjkről számukra. Hedviget Vilmos osztrák hercegnek (200,000 arany forint nászhozománynyal, míg Li-pót herceg, Vilmos atyja, háromszázezer forintnyi hitbért kö-

telezett Hedvignek, melyből azonban később százezret lealkudott) jegyezte el; Máriát pedig Zsigmondnak, IV. Károly nyugati császár másodszülött fiának. Leendő vejeit aztán még kora gyermekségükben udvarába hozatta, hogy fölügyelete alatt, „szemei láttára“ nevelkedjenek és képeztessenek ügyes férfiakká s kifogástalan férjakké.

Vilmos herczeg erőteljes, derék ifjúvá nőtte ki magát és nemes, lovagias magaviseletével Hedvig rokonszenvét is sikerült megnyernie. Zsigmond azonban annál több aggodalomra adott okot Lajos királynak: könnyelmű és rendhez, ildomsághoz szokni nem tudó természetével, nemcsak környezetét, de jegyesét a jó Mária herczegnőt is teljesen elidegenítette magától; úgy hogy Lajos már nemcsak báni kezdte, miszerint ily férfiú kezébe tette le annyira szeretett gyermekének sorsát, hanem nyíltan az eljegyzés fölbontásán kezdett munkálkodni, melyet oly korán kötött . . .

De a végzet másképen határozott. Lajos király, megtörve bánatának súlya alatt, már mitsem változtathatott többé gyermekeinek jövőjén, hanem örök nyugalomra tért. Hedviget a lengyelek,¹⁾ kik Vilmost semmi áron sem akarták királyuknak elismerni, Jagello Wladislaw lithván fejedelemhez, egy zord, műveletlen férfiúhoz kényszeríték nőül menni. De a vad harczos — durva és önkényes bánásmód helyett — oly határtalan tiszteletre gyúlt a szende királyi hölgy iránt, miszerint „illetni is alig merte őt; és semmit sem tett, mielőtt nejét meg nem kérdezte, miként kelljen leghelyesebben cselekednie.“ Mária pedig Zsigmond nejevé lett. Rövid ideig élt oldalán, mert még ifjan szállott sírba; de emléke nem szállott vele együtt. Harminczkét év mulva férje, az öreg Zsigmond császár és király, az ő nevét rebegetve ajkain, húnyta le szemeit.

¹⁾ Atyja halála után ugyanis Hedvig herczegnő nyerte el a lengyel trónt, miután őt oda a lengyelek meghítták.

Az udvari személyzet.

Kelet és nyugat. — Az első főtisztviselők a magyar királyi udvarban. — Az udvar vonzereje Róbert Károly alatt. — A nádor. — A kancellár és az udvari iroda. — Az országbíró. — A királyi kincstárnok. — A többi főméltóságok. — Egy új udvari tisztség. — Udvari orvosok és papok. — A király apródjai. — Főméltóságok a királynék körül. — A királynék női környezete. — Udvarhölgyek. — Szobaleányok és apáczák. — Udvari testőrség. — Két híres lovagrend. — Alsóbbrendű szolgálószemélyzet.

Keleten — a hol a fejedelmek istenséget megillető tisztelet s hódolatban részesítették népeik által — eleitől fogva el volt terjedve a hit, miszerint csak a legmagasabb rangú személyek méltók, hogy a király környezetében éljenek és szolgálásokat tegyenek körülé; miért is az udvar közönséges szolgálószemélyzetének nem kevésbbé kijutott a határtalan tiszteletből, mint királyi urának. A király szakácsa gyakran első rangú szerepet vitt a birodalomban, kinek még a főméltóságok is versengve keresték kegyeit.

A kereszténység sokat megváltoztatott; de a már régóta önálló ferdeségeket teljesen kiirtani nem volt képes. Így a fejedelem és környezete még mindig egyebeknek tartattak közönséges halandóknál; mely balhiedelmet úgy zsákmányolt ki a konstantinápolyi udvar, hogy híveit, az udvaroncokat, udvari főtisztviselőket czímeivel ruházta föl; miáltal előkelő állást biztosítván nekik a birodalomban, saját tekintélyét és hatalmát is emelte.

Nyugaton Nagy Otto császár volt az első, ki, hogy udvarának fényét és tekintélyét emelje, a birodalmi hercegeket, udvari főtisztviselőkké nevezte ki, távol azonban attól — épen mint kelet császári udvarában — hogy őket czímeiknek meg-

felelő szolgálattételre is kötelezze. Beérte vele, ha nyilvános megjelenése alkalmával kíséretében látta a nép őket, kik aztán a birodalom legelső méltóságainak kezdettek tartani, valamint keleten, úgy nyugaton is.

Magyarország fejedelmi udvarának első főtisztviselőit — mint már említettük — III. Béla király nevezte ki, miután a konstantinápolyi udvarban hosszabb ideig tartózkodott. Az általa fölállított méltóságok voltak a tárnokmester (kincstárnok), főlovászmester, főpohárnok és főétekhordómester (főasztalnok). Ezenkívül az udvari iroda alapját is ő vetette meg, miután ezentúl az udvar nagyobb mennyiségű iratokkal lón elárasztva, mint azelőtt. E főtisztviselőket azonban mind lazább kapocs fűzte az udvarhoz, a mint az fokonkint szegényedett és benne mindinkább bomladozott a rend; úgy hogy Kún László alatt szinte gúnyosan kezdé hangzani oly udvar főméltóságának czíme, mely már nem is létezett. Az utolsó Árpád maga sem részesült kellő tiszteletben birodalmában; udvari főtisztjei annál kevésbé lehettek büszkék nevetségessé vált czímeikre.

Róbert Károlynak, uralkodása első éveiben, a legnélkülözhetlenebbre szorítókozó szolgáltszemélyezettel kelle beérnie; míg egyéb környezete csak néhány hozzá ragaszkodó hívéből állott. Midőn Zács Bódogot, Csák Máté főúr nádorát, egy udvari főtiszttség ígéretével akarta megnyerni magának, az megvetőleg mosolygott. S csakugyan nem nagy dicsőség leendett egy fejedelem főétekfogó mesterévé válni, ki szűken — csak kölcsönökből és adományokból — volt képes ellátni saját asztalát. De e szomorú viszonyok lassankint gyökeres változáson mentek keresztül. A királyi tekintély és hatalom növekedtével szaporodott az udvar személyzete is, és folyton nagyobb dicsőség kezdett szállani a fejedelem környezetére. Úgy hogy Visegrádon már oly meglepő képe tárul elénk egy királyi udvar személyzetének, milyent hiába keresnénk akár keleten, akár nyugaton. A főurak a legnagyobb kitüntetésnek vet-

ték, mint udvari tisztviselők szolgálni a királyt, s a nemesség szerencésnek tartotta magát, ha körüle bármely közönségesebb szolgálatot teljesíthetett. Az udvari főméltóságok az ország első zászlósainak kezdének tekintetni, kik rangra még a végek bánjait is fölülmulták; és ezek nem csak címzetes, hanem valódi főtisztviselői lettek az udvarnak, minthogy czímeiknek megfelelő szolgálatokat teljesítettek is.

Legelső helyen találjuk a királyi udvar méltóságai közt a nádort, az ország első főurat és zászlósát. Ő ugyan, legnagyobb és hatalmasabb úr a király után, szolgálatot nem teljesített az udvarban; jelenlétével mégis — folyton a fejedelem oldala mellett tartózkodván, utazásai alkalmával pedig kíséretében — fölötte emelte az udvar fényét és tekintélyét. Így olvassuk, miszerint Erzsébet királynét, Lajos király anyját, még olaszországi útjára is elkísérte.

A nádor után rangra mindjárt a királyi kancellár, az udvari iroda főnöke következék. E méltóságot állandóan az ország első főpapja, az esztergomi érsek viselte; betegsége vagy épen halála esetén pedig az alkancellár, kivétel nélkül a kalocsai érsek, helyettesítette őt. A kancellár volt őre a királyi pecsétnek, melylyel az okmányok hitelesítették; hatalmával mindazonáltal vissza nem élhetett, mert az általa kiállított okleveleket előbb be kellett mutatni a királynak, ki azokat aztán sajátkezűleg is aláírta. Lakosztály a királyi palotában volt számára berendezve, minthogy — hivatalánál fogva — egy pillanatra sem nélkülözhető személy vala a fejedelem környezetében. Utazásaiban szintén egyik állandó tagját képezte a király kíséretének, midőn is az őrizetére bízott pecsétet magával hordozta. Egy ily — a déli vidékekre tett — útja alkalmával, mint azt egy oklevélben olvassuk, a fontos bélyegzőt el is vesztette Horvátországban, mit nem is késett — a netaláni visszaélések meggátolása végett — azonnal

közhirre tétetni; noha később aztán, hosszas keresés után, megkerült a királyi pecsétnyomó.

Az udvari iroda összes személyzete papokból állott, kik mint ezen korszak leggyakorlottabb irástudói, legalkalmasabbak is voltak az írói teendők elvégzésére. És pedig itt működtek a királyi kancellári titkárok — nem, mint azt sokan tévesen vélik, a királyi titkárai —, a papság magasabb rétegéből és tudósabb tagjaiból válogatva. Ezek egyike Küküllői János főesperes, Lajos király korának eseményeit is megírta. A titkárok alá voltak rendelve a királyi jegyzők, kik a plébánosok közül szemeltettek ki, s csupán másolással foglalkoztak, vagy a mi tollba mondatott, azt leírták. Az iroda személyzete fényes ellátást nyert az udvarnál, s ezenkívül fizetést is húzott a királyi kincstárból, melynek nagyságát azonban — adatok hiányában — meghatározniuk lehetetlen.

Nem kevésbé fontos méltóság volt a kancellárnál, a király udvarbirája, vagyis országbiró. Ő volt a pörös ügyek, vagy bűnvádi esetekben, a legfelső fórum: a fejedelem ítéletének végrehajtója; sőt nem ritkán maga is ítelt a királylyal, annak oldalán, országos körutjaiban, vagy az udvar székhelyén. Mint a fejedelemnek — legszebb jogai gyakorlatában — segéde, oldaláról hosszabb időre el nem távozhatott, miért is folyton az udvar közelében, a királyi székvárosban kelle tartózkodnia; utazások alkalmával pedig az előbbiekkal, elmaradhatlan tagját képezte a királyi kíséretnek. E rendkívül magas tisztség viselői gyakrabban változtak az udvarnál, miáltal az udvari főméltóságok száma szaporodott; az elbocsátottak ugyanis czímeiket: „egyor a király udvarbirája“, mindvégig megtartották. E gyakori változtatással a király még híveit is legalkalmasabbnak látta jutalmazni, minthogy a magas hivatal, — annak betöltése különös képességeket nem igényelvén — bárkire volt ruházható.

Nem úgy állott a dolog a tárnokmesterrel, vagyis a király kincstárnokával. E méltóság viselőiben — mely a nádor és országbiróval a három legfőbb zászlós urat képezte — rendíthetlen becsületes jellem mellett, még bizonyos pénzügykezelési ügyesség és gazdasági tapintatnak kelle párosulnia, hogy nemcsak a roppant királyi udvartartás költségeire, de a számtalan előre nem látható rendkívüli kiadásokra szükséges összeg — a legcsekélyebb zavar kikerülése végett is — folytonosan készletben tartassék, vagy azonnal elő legyen állítható. Már Róbert Károlynak szép kincsösszegbe került a visegrádi fejedelmi találkozás; Lajos király pedig — mindjárt uralkodása elején — épen hallatlan pénzt követelt tárnokmestertől, anyjának olaszországi útjára, majd pedig öcsce koronázási engedélyének megvásárlására a pápától. És a kincstárnok — egy pillanatra sem jöven zavarba — a kívánt összegeket rövid idő alatt előteremtette. De nem is változtak oly gyakran a király tárnokmesterei. Zách Bódog haláláig viselte e hivatalt . . . A dúsgazdag Olivér gróf pedig két király alatt volt fölügyelője, s kezelője a fejedelmi kincstárnak.

A tárnokmesternek számos udvari tisztviselő volt alárendelve. Az alkincstartók, a kincstárba folyt jövedelmeket vették számba, s a főpapok ujévi járulékaiknak pontos beszolgáltatására ügyeltek. Ugyanők vezettek pontos jegyzéket a kiadásokról is. A koronajavak igazgatói a királyi uradalmak és jószágok mennél gyümölcsözőbbé tételéről gondoskodtak s ténykedésükről az alkincstartóknak voltak kötelesek számot adni. A végrehajtók pedig az elmaradt, vagy netalán roszakaratúlag elsikkasztott jövedelmek beszédésével foglalkoztak a megyékben.

E három udvari főméltóság után — melyek egyszersmind országos főtisztviségek voltak, minthogy a közigazgatásban, igazság és pénzügyben hatáskörük az egész országra kiterjedt — következék több, melyek rangra egyenlők valának. — E

korban az udvar egyik fő szükségletét jól iskolázott hátas lovak képezték. A főlovászmester tiszte tehát ugyancsak fontos volt, ki az óriási királyi ménesekre ügyelt, miszerint azok a megkívántató lóállományt, bármely pillanatban képesek legyenek előállítani. A lovak ápolása és gyakorlása a királyi lovaszok tisztét képezte. A főasztalnok, vagy étekfogók grófja, a királyi asztal kifogástalan ellátásáról gondoskodott. Az étekhordók, mindmegannyi királyi nemes, a konyha készítményeit vitték a fejedelmi család asztalára; ünnepélyes alkalmakkor azonban a királyi ebédlőterem ajtajánál megállottak, hol a tálakat maga a főasztalnok vette át tőlük és személyesen szolgálta föl a királyi családnak. Hasonló volt ehhez a főpinczemester vagy főpohárnok tiszte, ki felügyelőjeként szerepelt a tágas királyi pinczéknek, melyekben folyton kifogyhatatlan mennyiségben állott a nemes, tüzesítő nedv. Az italok kezelése a királyi pinczemeszterek föladatát képezte. A király környezetének meg volt engedve bármikor bejelentés nélkül belépni a fejedelmi lakosztályokba; idegenek azonban előbb megkérdeztettek, mi okból óhajtanak megjelenni a király előtt, s ez az ajtónállók által azonnal tudtul adatott a királynak. Nagyobb ünnepélyek alkalmával, vagy fejedelmi vendégek jelenlétében, e tisztet maga a főajtónállómester végezte, ki fényes díszöltözetében a trónterem bejáratánál állott.

Udvarmesterrel először Róbert Károly udvarában találkozunk. E méltóság eddig teljesen ismeretlen volt a magyarok előtt, minthogy teendőit maga a király végezte. Nápolyban palotagróf név alatt foglalt helyet az udvar tisztjei között s a fejedelmi épületek épségbentartására, valamint az összes szolgaszemélyzetre volt kötelessége fölügyelni. Róbert Károly azonban ezeken kívül kötelességévé tette még az udvari rend és szokások pontos megtartásának ellenőrzését is, valamint a szertartások tapintatos rendezését. Róbert

Károly volt ugyanis az első — úgy látszik egész Európában — ki határozott szokásokat és szertartásokat állapított meg udvarában, melyektől eltérni nem volt szabad. A külföld pedig utánzásra méltónak találta példáját; mert fejedelmei még gyermekeiket is Magyarországra küldötték, hogy a magyar királyi udvar „finom illemét és szokásait eltanulják.“

A középkorban majdnem teljesen egyedül állott a papi rend, mint komolyabb művelője a tudományoknak. De a zárkózott, békés szerzetes élet legalkalmasabb is volt tudományos ismeretek szerzésére s azok háborítlan tovább fejlesztésére. A papság adott csillagászokat, természet s jogtudósokat, valamint orvosokat is a világnak. Ily orvosokat találunk a magyar király udvarában, és pedig — akkortájt Olaszország lévén bölesője az orvosi tudománynak — kizárólag olasz papokat. Ezek nagy mértékben bírták a fejedelmek bizalmát; tanácsukat vakon követte a király, miért is igen fontos szerepet tölthettek be az udvarnál. Annál inkább, mert nem ritkán egyes tanácsaik — alig észrevehetőleg — orvosi hatáskörükön kívül esvén, egyéb ügyekben is befolyást nyertek a fejedelmre. Hasonlóan állott a dolog az udvari káplán-okkal is, kik viszont a „lelki ügyekben“ voltak tanácsadói a királynak; noha egyszerű prépostok, állásukat nem szívesen cserélték föl dúsabb püspökséggel sem.

De még egy igen szép s különösen nevezetes nemével találkozunk a szolgálattevőknek a magyar királyi udvarban, mely szintén csak ezen korban kezdett életbelépni. E szolgálattevők valának a királyi apródok. A főúr vagy nemes minék sem örült annyira, mint ha gyermeke a királyi udvarba fölvetetett apródnak, s ott teljesen fölnevelkedvén, mint ügyes, művelt, fegyverforgatásban jártas, edzett férfiú s lovag tért vissza a családi hajlékba. A szolgálat, melynek teljesítésével meg valának bízva az udvarban, különféle vala. Az előbbkelőek

és példás magaviseletűek a királyi hercegek mellé adattak szolgálattételre, különösen nevelőkül; mások küldönczi teendőket végeztek a királyi parancsok és rendeletek kézbesítése körül; míg ismét mások az adó kivetésével is megbízattak. Legfontosabb szerepük mégis a lovagjátékoknál volt, hol mindmégannyi csatlósokként szerepeltek a lovagok mellett, sőt nem ritkán serdültebb korukban, maguk is bajvívókként léptek föl, s tekintélyes fejedelmi jutalmakat nyertek. Míg szolgálati éveik le nem teltek, sorsuk teljesen a király kezében volt, ki aztán róluk — nem egy példa tanúsága szerint — valóban atyailag gondoskodott is. Egyébként végtelen kedves látványul szolgált e csinos s fürgé nemes ifjak serege, a mint fényes egyenruhájukban naphosszant elevenséggel s vidám zajjal tölték be a roppant fejedelmi palotát.

A királynék nemcsak külön, de férjeiktől teljesen önálló udvartartással bírván, környezetüket is maguk választották és nevezték ki. A nádoron kívül, mindazon főméltóságok, kikkel már a királyok udvari személyzete közt találkoztunk, a királynék külön környezetében is előfordultak; sőt ezek némelyikét — a főlovászmestertől kezdve lefelé — a nagykorúsított István herceg udvartartásában is fölleljük, miért is az udvari főméltóságok száma megháromszorozódott a magyar királyi udvarban. E már — a hozzátartozókkal együttvéve — magában roppant udvari személyzethez járult még a királynék nemének megfelelő női környezet.¹⁾

A királynék közvetlen, bizalmas környezetét képezték az udvar hölgyek; és pedig az udvari főméltóságok nejei és bájos fiatal szűzek, a legelőbbkelő főurak leányai közül válogatva.²⁾ Mindnyájan állandó lakosai valának a királyi udvar-

¹⁾ Mindezekről itt, az udvari személyzet rovata alatt csak röviden emlíkezünk meg; bővebben fog szólni róluk a „Királynék” ezimű fejezet.

²⁾ Midőn Lajos király a lengyelek fejedelmévé lett, az udvar-

nak, hol a fiatal főuri hölgyek fényes ellátásban és kitünő neveltetésben részesültek. Ők semminemű szolgálatot nem teljesítettek a fejedelemlő körül, csupán mint társalkodónők szerepeltek az udvarban s utazások alkalmával legelső tagjait képezték mindannyian a királyné kíséretének. Megragadó jelenség volt e szende, gyönyörű fiatal hölgyeket látni, a mint magas urnójuk körül csoportosultak, szemeikben nyíltság s arcaikon szűzies szemérem és ártatlanság pirjával. Ily környezet valóban méltó volt egy királynőhöz ; mert nemcsak fényt és bájteli üdeséget — mint tavasszal a mező nyíló virágai — árasztott körülé, de mindannyiszor sajátzerű varázst és szokatlan fönséget kölcsönzött megjelenésének.

A fiatal udvarhölgyek sorsa azon pillanattól fogva, melyben, mint serdülő leánykák az udvarba fölvétettek, teljesen a királyné kezébe lőn letéve, kinek elhatározásától függött jövő boldog- vagy boldogtalanságuk. De jobb anyát nem választhattak volna maguknak. A királyné gondos figyelme és anyai szeretete mindenre kiterjedt, a legkisebb részletekig, a mi udvarhölgyeit távolról is érdekelhette, úgy hogy nem érzett nagyobb örömet, mintha közülük egynek-egynek szerencséjét és boldogságát, kegyelme által megalapíthatá. Szigorú fölügylet által őket minden balvégzetű lépéstől visszatartotta, s alkalmat adván nekik férjeik megválasztására, többeket közülük — az okmányok tanúsága szerint — saját kincstárából fejedelmi bőkezűséggel házassított ki. És így az udvar gyűlhelye lett Magyarország legkiválóbb szépségeinek, és színhelye nem egy boldog frigy megkötésének, melyek főleg a lovagjétékok alkalmával készíttetek elő ; ezekben ugyanis azon szép és előnyös szerep jutott az udvarhölgyeknek, hogy az ő kezeikből vette a győztes dalia megérdemlett jutalmát.

---

hölgyek közé lengyelek is fölvétettek, miért is számuk annyira megsaporodott, hogy a százat jóval meghaladta.

A királyné személye körül szükséges szolgálatokat szobaleányok — királyi nemesek gyermekei — teljesítették. Állapotuk és sorsuk nem volt rosszabb, mint az udvarhölgyeké, mert a királyné valóban anyai gondossága és szeretete rájuk is kiterjedt, mint azokra. Csekély szolgálat ürügye alatt előnyös nevelésben részesültek az udvarban s nem egy távozott onnan közülük boldogan, mély hálával szívében magas urnője iránt. — Az apácák, kikkel a királynék környezetében találkozunk, betegápolási tisztet végeztek az udvarnál, melyet lelkiismeretesen betöltvén szintén bőkezű fejedelmi adományokban részesültek. Erzsébet anyakirályné még halálos ágyán is megemlékezett róluk végrendeletében.

Még egy nagy testületről kell szólnunk, mely a fejedelmi család környezetéhez tartozván, hivatásánál fogva szintén állandó lakosságát képezte a királyi udvarnak. Midőn pedig a király elhagyta székhelyét, folyton oldala mellett volt és őt bárhová is tartozott elkísérni. E testület volt: a királyi testőrsereg.

Róbert Károly mind elődeinek (Kún László és Otto), mind saját sorsán (midőn kevés híján Csák vad harczosainak kezeibe esett) sokat okúlt. Láttá, miszerint a fejedelem személye, kellő biztos fődözet nélkül, játékszere egyesek boszúja és méltatlankodásainak; idejekorán kezdett tehát gondoskodni oly fegyveres csapat szervezéséről, mely teljesen az udvartól nyervén ellátását, egyedül a királyi család védelmét ismerje föladatának. Ekép létesült az első udvari testőrhad Magyarországon. Kiválóan szálas, izmos férfiakból állítottott össze; egyik tagja — Slavus Lőrincz — rendkívüli ereje és ügyessége által nagy hírré tett szert még az ország határain kívül is. Az 1330. évben már kétszeres jelét adta létezésének: a merénylettevő Zách Bódogot ugyanis a zajra elősiető udvari testőrök vagdalták össze; a szerencsétlen kimenetelű oláhországi hadjáratban pedig „az udvari testőrség erős kőfal gya-

nánt övezvén a királyt“ egyik eszközlője lón, miszerint az, a főbőszült oláhoknak nem esett áldozatul.

Sokkal nagyobb terjedelmet és jelentőséget nyert a királyi testőrség két jeles lovagrend alapítása által, melyek mindegyikének a fejedelem „teste- és életének“ védelme téte- tett kötelességévé. Az egyik lovagrend, a szent György vitézeké, még 1318-ban alapított, de alapszabályait csak később, 1326-ban nyerte. Tagjai csak magasabb rangú urak lehettek, kik „fényes lovagi díszszel tartoztak kísé- rni a királyt minden útjaiban.“ Ezenkívül valamely a fejedelem személye ellen szőtt ármánynak vagy rosznak jutván tudomására, azt titkon vagy nyilván azonnal följelenteni köteleztettek a rend szabályai által. A másik, az oly híressé lett aranyarkantyús vitézi rend volt, mely jóval későbbben alapított az előbbinél. Tagjai a királyi nemességből válogattak össze, s rendkívül fényes egyenruházatot nyertek. Először 1343-ban találkozunk velük Erzsébet királyné olaszországi útja alkalmával, midőn is mindenfelé nagy föltűnés és csodálat tárgyát képezték. Mindkét rend tagjainak fölavatása nagyobb ünnepélyek alkalmával történt, kivétel nélkül maga a fejedelem által.¹⁾

Az elősoroltakhoz járult még az inasok és szolgálók nagy száma, kik az egyes lakosztályok mellett és a királyi palota legalsó részeiben elhelyezve, a közönségesebb és alsóbb- rendű szolgálatokat végezték.

---

¹⁾ Lajos király halála után, leánya, Mária királyné ütött többeket hívei közül — a koronázási ünnepélyek alatt — aranyarkantyús vitézekké.

Az udvar fényűzése és gazdagsága.

A magyarok pompaszeretete. — A visegrádi palota belseje. — Mesés értékű asztali készlet. — A király öltözetei. — A király háttas lovai. — Egy telt fejedelmi kincstár. — Az Anjouk bőkezűsége. — Végredelet pazar élet után. — Erzsébet királyné kincstárának töredékei. — Hosszas szegénységet roppant gazdagság követ. — Szerecsényes körülmények találkozása. — Az udvar jövedelmei az Anjouk alatt.

A fény- és pompaszeretet ősrégi tulajdona a magyarnak. Már ősi hazájában nagy becsben tartotta a csillogó nemes fémeket; s a mint — új hazát keresendő — nyugat felé özönlött, arany és ezüst voltak főleg a sarcz, melyet a legyőzött népektől szedett. A férfiak karjaikat és nyakukat terhelék arannyal; míg lovaikon — melyeket kiválóan kedvelének — sem megvetendő kincs csüngött nemes fémekben. Árpád Zalán bolgár fejedelemnek tizenkét fehér mént küldött, oly mesés értékű szerszámokkal, miszerint később nem átallotta azt mondani, hogy a lovakon Zalán birodalmát vásárolta meg. — Évszázadig ontotta vérének a magyar kincsek birtokáért, hogy fényesebbé tehesse lakát és öltönyeit, s nem csak hölgyeiket rakták meg szépmívű ékszerekkel, hanem ilyenekben a férfiak is bővelkedének. Eberhard gróf az augsburgi csatatétről — hol a magyarok súlyos vereséget szenvedtek — kocsiszámra hordatta el a harcosokról leszedett drágaságokat.

Az általunk tárgyalt korban is, az urak fejedelmi fényűzéséről szólnak hagyományaink. Egymással vetélkedtek menél nagyobb fény és pompa kifejtésében; a királyról pedig — kinek háztartása sokkal csekélyebb, és szegényesebb is volt, mint az övék — megvető mosolyal beszéltek. Némelyeknek fényűzése meghaladta tehetségük határait; de az általuk ki-

fejtett pompa megtermette gyümölesét; rendkívüli tekintélyt szerzett nekik jobbjágaik, s különösen az alsóbbrendű nemeséggel szemben. Mindez nem kerülhette el Róbert Károly éles figyelmét, ki így kijelölve látta az utat, mily módon alapíthatja meg uralkodói tekintélyét a magyarok előtt. Már temesvári udvarának fényűzése is elnémította a gúnyolódó urakat; a visegrádié azonban épen minden képzeletet felülhaladt.

A visegrádi palota belső felszereléséről csak annyi bizonyosat mondhatunk, hogy a hazai ipar nem igen volt képviselve benne. A bútorok és díszműtárgyak jobbára német és szász iparosok készítménye valának, míg a szöveteket, egy darabban szőtt, óriási értékű szőnyegeket, Genua és Velenceze, e kelettel összeköttetésben levő két nagy kereskedő város, szolgáltatta mesés árákon. A bútorok (egy középkori német eredetű ábrázolat szerint) kissé idétlenek voltak; de arannyal dúsán bevont nehéz modorú faragványaik, valamint gyöngyházzal sűrűen kirakott oldalaik nem csekély értéket képviseltek. A szövetek körül legbeesesebbnek tartaték a keleti bíbor, mely árát tekintve, méltán nyert „fejedelmi“ elnevezést. Az arannyal gazdagon átszőttnek rőfét, minősége szerint 2—5 márka aranyon (8—20 ezer forint mai pénzben) adták; a síma is roppant árákon kelt el. Utána értékre az „aranyszövet“, vagyis finom arany szálakból szőtt kelme következék; melyet ismét az atlasz és különféle nehéz selyem szövetek követtek, mindannyian szépen ékesítve nemes fémszálakkal vagy lemezekkel. A pompás szőnyegeket Persia, Palaestina, és különösen Aegyptom, szolgáltatta ez időtájt nyugat fejedelmeinek; míg ritka szép gyöngyök és ékkövek Indiából kerültek elő, valamint kitűnő minőségű bőrnűvek Cordofán-ból. (Spanyolország.) Mindezeknek ha roppant árait és becsét tekintetbe vesszük, át fogjuk látni, miszerint egy óriási palota felszerelése illetén anyagokkal, egy kis birodalom értékét képviselhetette.

Többet és bizonyosabbat mondhatunk a király asztali készletéről. E szerint minden evő vagy ivó eszköz — serlegek, tányérok, kannák — melyek a fejedelmi asztalra kerültek, vert aranyból készültek és vésetekkel vagy domború nyomatokkal ellátva, remekművei valának az ötvösművészetnek. Sőt a nagyobb tálak ritka szépségű gyöngyökkel és drágakövekkel valának ékesítve, úgy hogy becsük rendkívüli bámulatot kellett a visegrádi udvar vendégeiben. Egy ily tál annyira megragadta János cseh király figyelmét, miszerint szemeit róla levenni nem bírta: mely körülményt Róbert Károly észrevevén, azt magas vendégének ajándékozta.

Vessünk most egy pillantást a király ruhatárába. Itt megbecsülhetlen értékű öltönydarabok halmazát fogjuk találni. A király öltözete, melyet termeiben, nyilvános fogadások alkalmával szokott viselni, legelőször vonja magára figyelmünket. Egészen aranszövetből készült és ugyancsak ragyog a drága kövektől. Hozzá egy hosszú, földig érő, arannyal szépen áttört, biborköpeny való, melyet óriási nagyságú igazgyöngyök és drágakövek — köztük néhány ritka tűzű gyémánt — ékesítenek. A lábbelik és a szímarany korona, melyet időnkint fején szokott viselni, szintén sűrűen vannak becses gyöngyök és drágakövekkel kirakva. Nem áll ennél hátrább értékre a király tornaöltözete sem: hadi öltözete pedig csak annyiban különbözik, hogy kissé bővebb, mert alatta ezüst pánczélinget (aranyat súlya miatt lehetetlen) szokott viselni. Különösen pompás volt még a király azon öltözete is, melyet dárda és lovagjátékok alkalmával szokott magára öltetni, arany koronás sisakkal, melyről — azon időben roppant értékű — gyönyörű struczotlak lengedeztek.

A lovakon, melyeket a király használt — ezek közt mindig három kitűnő, válogatott és jól iskolázott mén volt — egész halmaza ragyogott a drágaságoknak. Takaróik a legpompásabb bíborból készültek terhelten gyöngyök és drágakövekkel. A

zablák, kengyelek s más közönségesen vas tárgyak, vert ezüstből valának: míg a kantáron és egyéb kötelekeken a fonál vagy szíj helyét finom selyem pótolta. Ekép minden ló nem megvetendő vagyont hordott magán, ha a király ült hátára.

A királyi kincstár meg épen szemkápráztató látványt nyújtott a belépőnek. Csak azért állott oly sokáig üresen, hogy most annál meglepőbb képét nyujtsa egy hatalmas fejedelem rendkívüli gazdagságának. Külön halmazokban volt ott a vert arany és ezüst pénz; a még földolgozatlan nemes fémek rudakban, vagy termés állapotban. Ezenkívül nagy tömege a rendkívül értékes és remekműű ékszeres és egyéb drágaságoknak. Pompás kiállítású teljes lovagi felszerelések, melyek minden darabja roppant kincset képviselt: szépen kidolgozott fegyverek; drágakövektől ragyogó lószerszámok; fölös asztali készletek, az ötvös művészet remekei; táblák koczka és sakjátékhöz; arannyal és gyöngyökkel terhelt egyházi öltözetek, és edények tölték be a tágas helyiségeket ragyogó szíupompáival. Ily telt és ritkaságokban gazdag kincstárral egy fejedelmese sem dicsekedheték az akkori Európának. Kimeríthetlennék látszék az ott fölhalmazott kincs és drágaság, melynek minden egyes darabja — a krónikás szavai szerint — megbecsülhetlen értéket képviselt.

Mily fejedelmi bőkezűséget tanusított Róbert Károly vendégei irányában, kik őt Visegrádon fölkeresték; mily pazar fényűzést fejtett ki Erzsébet királyné, olaszországi útja alkalmával, mely magán kívül ragadta a népet bámulatában, a merre elhaladt; valamint Lajos király tulságos adakozásai is általánosan ismertesek. A pápai követ, egy alkalommal vendégo Lajosnak, úgy nyilatkozott levelében, hogy — noha sok fényes fejedelmi udvarban megfordult már — oly hatalmas és gazdag fejedelmet még nem látott, mint a magyar király.

Erzsébet királyné, Róbert Károly neje és később özvegye, különösen nevezetessé lett pazar bőkezűségéről, mely nem rit-

kán határokat sem ismert. Lehetetlen volna megközelítőleg is kiszámítani azon képzeletet meghaladó kincseket és javak értékét, melyeket hosszú élete folyamán eladományozott. Még végpillanataiban sem feledkezett meg rokonai és hű környezetéről, hanem végrendeletet készítettén, mindegyiknek szemelt ki valamit kincstára és egyéb javaiból, hogy láthassák, miszerint mind haláláig gondolt reájuk. E végrendelet érdekes adatul szolgál, hogy mily óriási érték állhatott a királyné rendelkezésére, mindön kincstárának egy csekély töredéke — hosszú pazar élet után — ily becses drágaságokat volt képes még mindig fölmutatni.

A kedves fiának, Lajos királynak, hagyományozott emléktárgyak közt találunk négy nagy serleget színaranyból, egyiken sas és Magyarország címérének dombornyomatával; sz. László királynak — Lajos eszményképének — aranyba metszett alakját; egy sárkánynyelvet ritka nagyságú drágakövekkel kirakva; s egy arany-ezüstből készült remekművű tokot, szűz Mária képével felső tábláján. Mária unokájának hagyott egy sasokkal diszített arany hajéket, arannyal kivert övet — a felső köpeny alatt viselendő — és nyakláncot. Hedvignek egy lilimokkal diszített hajéket és gyöngyök s drágakövekkel kirakott nyakláncot. Az elhunyt lengyel király leányának egy hajéket tiszta aranyból. Udvarhölgyeinek tiz öltönyt bíborból s tizet aranyszövetből; egy pompás hintót aranylemezekkel bevonva, hat lóval s a hozzá tartozó arannyal gazdagon kivert lószerszámokkal együtt; lakosztályának összes roppant értékű diszitményeit, szőnyegeit, ágyneműit s egyéb fölszereléseit. Egyháziaknak három sárga atlasz köntöst gyöngyökkel kivarrva, nehéz ezüst golyókkal, arany és ezüst kelyheket, ezüst kehelyszekrényt, két ezüst korsót udvari kápolnájából. Végül ötven márkányi súlyút edényeiből maga mellé rendelt tétetni sírjába; s különös jövedelmekkel nem bíró apródjainak lovakat

osztatott ki, és pedig — tizenkettőt kivéve — összes paripáit.

Tekintve azonban az udvar rendkívüli fényűzését, az udvartartás roppant költségeit (az óriási udvari személyzet ellátása és fizetése) s azon körülményt, miszerint az Anjou család tagjait inkább látjuk — kivétel nélkül — a pazarlás, mint a takarékoság felé hajolni, azon kérdés támadhat, honnan merítette az udvar a mindezekre szükséges hallatlan összegeket, midőn a megelőző, még nem oly rég letűnt korszakban, szegénységgel — hogy ne mondjuk, nyomorral — kelle küzdeni Magyarország királyainak.

E fényszakot valóban számos kedvező körülmény egyesülése idézte elő az Anjouk szerencsés uralkodása alatt. Magyarország fölött folyton kedvező idők jártak, s így a bőtermésű évek egymást követvén, Róbert Károly czélszerű adórendszere már magában megtöltötte a királyi kincstárt. A leg hatalmasabb urak, mint Németujváriak, Csák, Apor és Amadé testvérek utódok nélkül haltak el, mi által roppant terjedelmű koronajavak birtokába jutott az udvar, melyek hozzá a legtermékenyebb vidékeken is feküdtek. A kifejtett rendkívüli fény következtében szaporódtak a szükségletek s ekép élénkült az ipar és kereskedés, növelvén a vám és harminczad jövedelmeit. Végül a bányákat is serényebben kezdék aknáztatni az Anjouk, mind a dunai felvidékeken, mind Erdélyben.

Én a királyi udvar összes jövedelmeit, az Anjouk uralkodása alatt, hozzávetőleg — a mennyiben pontos adatokkal ennek megállapítására nem rendelkezünk — évenként száznegyven ezer gíra ezüstre és huszonnégy ezer arany márkára (a pénz mai értéke szerint mintegy százhusz millió forint) számítottam. Ez összegben hatvan ezer ezüst gírával szerepelhettek az adók; ugyanennyivel a koronauralmak jövedelmei és a főpapok évi köteles ajándékai. Husz ezer márká ezüst és négyezer arany a vám és harminczadokra

esik: a többi húszezer márka arany pedig a bányákból aknáztatott ki évenként. Ez összeg aztán — leszámítva belőle az aránylag csekélyeknek nevezhető országos érdekű kiadásokat — valóban képes lehetett a legpazarabb fényű udvartartás költségeit is fődözni.

Az udvar belső viszonyai.

Középkori „udvar.” — Az udvar családias jellege. — Vig hangulat Visegrádon. — Temesvári örökség. — 1330. — Hirtelen változás Visegrádon. — Egy példányszerű királyi udvar. — Fejedelmi nevelőintézet. — Róbert Károly magyar nyelvtudománya. — Magyar hercegek. — Magyar nyelvoktatás a budai udvarban. — Az udvar szokásai és szertartásai. — A főpapok újjeje. — Szertartásos ünnepélyek. — Két nevezetes udvari szokás.

Azon diaskör, mely a középkori fejedelmet alattvalói szemében körülvette, környezetére is átszármaszkodott, s mint már említettük, azon megrögzött balhiedelem kifolyása volt, miszerint koronás fő és a hozzátartozók fölül állanak a közönséges emberi gyarlóságokon. Sokban járult e balhiedelem növeléséhez az udvar rendkívüli pompája s a zárkozottság, melynél fogva a nép fejedelmét csak ritkán láthatá. Így az udvar egy magasabb s minden fölött kiváló, elkülönített osztályt — melynek alkotó elemei s a nép között áthághatlan magas válaszfal húzódnék — képezett a birodalomban. A népre pedig minden, a mi az udvarból vette eredetét, varázs erővel, s bizonyos elérhetetlen felsőbbség tekintélyével kezdett hatni.

Az Anjouk — alattvalóikkal szemben kegyesek és leereszkedők — határtalan bizalommal tűntették ki környezetüket, mely a kitüntetés osztatlan szeretettel és rendíthetetlen ragaszkodással viszonzta. E kettős kapocs szorosan fű-

ződve a fejedelem és környezete között, teljesen családias jelleget kölcsönzött az udvarnak, melyben, mint egy családot képező testületben, minden a családfő jelleme szerint alakult. Annak vidámsága magával ragadta az egész udvart; miért is Róbert Károly alatt — ki magát semmi által lehangoltatni nem engedte — víg hangulat és bizonyos könnyűvérfű gondolkozási irány kezdett a magyar királyi udvarban uralkodóvá lenni, mely csakhamar megtermette gyümölcsét. A folytonos jó kedv néha túlkapásokba ment át, s a szakadatlan vigalmi zaj — mely az udvart betöltötte — minden komolyabb dolog iránti hajlamot kiirtott; majd lassankint a vallás által szabott korlátokat is áttörvén, ajtót nyitott a szabadabb és kikapongóbb életnek.

Az óriási udvari személyzet ily féktelen vigalmi mámor közepett a rend, fegyelem és ildomosság határai közt nem volt megtartható, mert fokonként veszíteni kezdett szelidebb erkölcesi és tartózkodó magaviseletéből. S ha fejedelem jelenlétében kifogástalanul viselte is magát mindenki, alig zárult be a királyi lakosztály ajtaja, semmi sem tartotta vissza többé az udvariakat kihágásoktól és illetlenségektől. Mindezekhez járult, hogy a ledér szellem, mely még Temesvárról — hol maga a király is elragadtatott általa — származott át Visegrádra, mind mélyebb gyökeret kezdett verni az udvari személyzetben. A korlátlan szabad érintkezés ugyanis meg volt engedve az udvar tagjai között; oly nagy számú személyzet fölött pedig szigorú ellenőrködést gyakorolni majdnem lehetetlen vala; így történt aztán, hogy az udvar gyakran — az ott megforduló vendégek és idegenek nem nagy épülésére — csak nehezen palástolható botrányos események színhelyévé lett. Azt mondják, miszerint Kázmér lengyel herceget is e ledér szellem bátorította föl, megkísérlni a lilium letörését, mely az udvar díszére oly ártatlanul s szépen virított . . .

Az 1330. év azonban mindent megváltoztatott az udvar-

ban, s azt nagy átalakulásoknak vetette alája. — Az udvari személyzet hirtelen tartózkodóvá lett, mert a rendtelenség és kicsapongások rendkívüli szigorral kezdtek bűnhesztetni; a szabad közlekedés és érintkezés az udvar tagjai között csak bizonyos korlátozással engedtetett meg ezentúl, s a ki ezt átlépni merészelte, azonnal elbocsáttatott az udvarból. Rend és ildomosság léptek lassankint az illetlen kihágások helyére; a ledér szellem pedig teljesen eltűnt, úgy hogy Kázmér herczegnek, ki 1330-ban czélt ért, öt évvel később sikertelenül és megszégyenülve kellett távoznia a visegrádi udvarból . . . 1338-ban pedig már Károly, Morvaország hercege, sem tartózkodott serdülő leányát, Margitot, Visegrádra küldeni, hogy a magyar királyi udvarban „előnyös nevelésben részesüljön.“

Lajos király alatt — kinek jelleme atyjáétól annyira elűtött — egészen más színezetet nyert az udvar; más vonások jellemzék annak beléletét. A kép, mely élénk tárul, vonzóbb, mert a bensőségnek, és szívből fakadó mély érzelmeknek erősebb nyomait viseli magán. Sokkal nagyobb volt a tisztelet és vonzalom a derék király iránt, hogysesm bárki is képes lett volna megbántani őt, ki mindenben oly követésre méltó példát mutatott környezetének. Számúzve lett az udvarból minden alakoskodás; a személyzet egyforma példásan viselte magát fejedelmi ura előtt és háta megett. A hangulat vidám maradt, de nem túlcsapongó. Az illem határait soha át nem lépte. A könnyűvérűségnek vallásos érzelem foglalta el helyét, mely egyenlően áthatotta a királyt és környezetét, s utját állotta minden helytelen és ferde irányú gondolkodás vagy cselekvésmódnak, az udvar tagjai között. Már rég eltűntek nyomai is ama ledér szellemnek, mely egykor a visegrádi udvarban lengett; helyére mély tisztelet lépett a hölgyek iránt, és szigorú erkölcsösség.

Ily példányszerű udvarral nem minden fejedelme dicsekedheték a középkornak; híre messzire meghaladta a magyar

birodalom határait. S a külföld elismerésének méltóbb jelét már nem adhatta, mint hogy fejedelmei a magyar király udvarába küldötték gyermekcikkeket, őket fejedelmi vérhez illő, példás nevelésben részesítendőök. Itt nevelkedtek névleg: Margit német császárléány, Lajos király arája; Erzsébet, István bosnya fejedelem leánya, később Lajos neje; Dorottya, a bolgár fejedelem gyermeke; Erzsébet, gniewkowi hercegnő; Anna, schweidnitzi hercegnő, a schweidnitzi herceg közel rokona, később német császárné; Durazzói Károly herceg, utóbb nápolyi király; Vilmos osztrák herceg és Zsigmond a német császár fia s Brandenburg örgrófja, ki aztán magyar királylyá és nyugat császárává is lett. Ugy hogy sokáig, a magyar királyi udvarban nyert neveltetés, még a fejedelmi sarjak között is, bizonyos büszkeség és dicsekvés tárgyát képezte.

*

Mily nyelv szolgált a magyar királyi udvarban társalgási közegül Anjou királyaink alatt, arra nézve világos adatokat találunk emlékeinkben. Midőn Róbert Károly koronázási esküjét letette, az eskümintát *m a g y a r u l* is elmagyarította magának, mert e nyelvet jobban értette már a latinnál. És hogy leendő hazája nyelvét nem mulasztotta el még jókor sajátjává tenni, soha sem volt oka megbánnia. Könnyedén érintkezhetett így mind tisztán magyar környezetével, s az ország-nagyokkal, mind alattvalóival, kiknek e mellett szerfölött hízelgett, hogy idegen származása daczára, oly helyesen beszél a honi nyelvet. Erzsébet királyné szintén rövid idő alatt sajátította el a magyart; udvarhölgyeivel ugyanis, valamint többi udvari személyzetével másképen, mint *m a g y a r u l*, nem beszélhetett. Sőt a királyi férjével való érintkezéseiben is a magyar nyelvet kellett használnia, minthogy Róbert Károly a lengyelt nem beszélte.

Az első szó, mely a kis hercegek ajkáról elröppent,

magyar volt, s így ők már a magyart vallották anyanyelvüknek. Magyar dajkák ápolták őket a bölcsőtől kezdve; sőt Endre herceget magyar dajkája, Isolda, még Nápolyba is követte. Nevelőik szintén kizárólag magyarok voltak, valamint teljes környezetük. Endre herceg tíz évi távollét után Magyarországtól, midőn őt 1343-ban anyja, Erzsébet királyné fölkereste, még folyékonyan beszélte a magyar nyelvet. Idejekorán avattattak be a királyi gyermekek a latin nyelv ismeretébe is, mely hosszú időn át szolgált a nemzetek közti érintkezés és diplomácia nyelvéül; de annyira soha sem vitték bírását, hogy az nekik oly könnyed, folyékony társalgási nyelvvül szolgálhatott volna, mint a magyar.

Lajos királynak, mind első, mind második neje a magyar királyi udvarban nevelkedvén, tökéletesen birták a magyar nyelvet. Maga Lajos király pedig nem is beszélt szívesen máskép, mint magyarul. Ő megfordult gyakrabban a nép között is, áruhában annak viszonyait és állapotát kipuhatólandó; tehát még kiejtésének is szabatosnak kelle lennie, minden idegenszerű hangnyomat nélkül. De környezete is — valamint a királynéké — kizárólag magyarokból állván, azzal csak magyarul érintkezhetett. Legszebb és leghatározottabb bizonyítéka azonban, hogy az udvar társalgási nyelvét egyedül a magyar képezte, azon czél, melyért a külföld fejedelmi sarjai a magyar királyi udvarba küldettek; e czél ugyanis példás neveltetés mellett a magyar nyelv elsajátítása is vala, melynek bírása hova inkább az általános műveltség kellékének kezdte tekintetni.

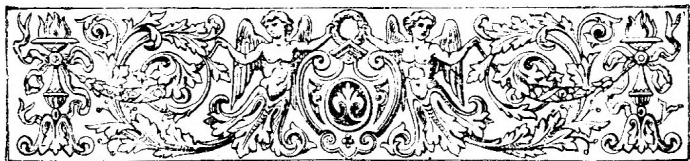
Szertartásmesteri hivatalt — mint már említve volt — Róbert Károly állított föl legelőször a magyar királyi udvarban, kötelességévé tévén betöltőjének az udvar szokásai és szertartásai megtartásának ellenőrzését. Az udvar megállapított szokásairól azonban keveset emlékeznek hagyományaink, miért is azokról valami bizonyosat mondanunk lehetetlen.

Évenként ujév napján az ország főpapjai — hódolatuk kifejezéséül — ajándékokat köteleztettek hozni a király kincstárába, mely alkalommal tisztelgésük különös szertartassággal ment végbe. Méltóságuk sorrendje szerint bocsáttattak be a királyhoz és hallgattattak ki általa, miközben kezét, melyből a főpásztori botot vették, megcsókolák. Az udvarból ugyan, annak tagjai közt, lehetőleg száműzve volt minden fész; de az idegenek kihallgatása a király által bizonyos formaságok szerint ment végbe, melyekre nézve utasításokkal szolgált az udvarmester mindenkinek; különösen pedig az iránt, hogy magát a király előtt a kihallgatandó hogyan viselje.

Nagy és határozott szertartások közt történt egy-egy udvari főméltóság beiktatása hivatalába, valamint valamely főúr vagy nemes fölvétele is a lovagrendek tagjai közé. Nevezetes szerep jutott az udvarmesternek, midőn a király valamely nyilvános helyen, ünnepélyes istentiszteleten a főegyházban, vagy lovagjátékok alkalmával a küzdőtéren, megjelent, midőn is minden elkövetették, hogy a nép különös hódolat jeleivel lássa környezve fejedelmét.

Két nevezetes — ez időtájt a magyar királyi udvarban uralkodó szokás — különösen magára vonja figyelmünket. Az egyik értelmében — mely a fejedelmi tekintély emelését célozta — udvari tanácskozmányok, vagy a király bárminő hivatalos megjelenése alkalmával, senkinek, a nádoron és főpapokon kívül, mint szolgálattevőnek ura előtt, leülni nem volt szabad. A másik szerint — mely részint e kor lovagias fölfogásának, részint a királynék kiváló szellemi fenségének eredményeként tekinthető — mind a királyi asztalnál, mind a nyilvános ünnepélyességek alkalmával, az első helyet nem a király, hanem kivétel nélkül a királyné foglalta el.

A KIRÁLYNÉK.

A két Erzsébet.

A nőnem a magyaroknál. — Disztelen lapok a történelemben. — Honnan származik a „magyar királyné“ elnevezés varázsa. — Két tüneményes alak. — Az első Erzsébet. — Királyné, mint példás anya. — Öröklött szép tulajdonok. — A „szép Erzsébet.“ — A királynék külön udvartartása. — Egy új udvari főtiszttség. — A királynék jövedelmei. — Nőuralom. — A királynék örök emléke. — A királynék udvari irodája. — Letűnt szebb idők. — Magyar követség IV. Károly császár előtt.

Kiváló szép tulajdonokkal bíró hölgyek mindig különös hódolatban részesültek a magyaroknál, kik oly tiszteletben tartották a nőnemet, minőt akár az ó-, akár a középkor népeinél hiában keresünk. Századokon át megőrizték emlékét egy-egy kitűnőbb hölgynek, sőt még a lantosok is dalaikba szöve egész a rajongásig magasztalák. (Nándorfehérvári magyar leány.) Ily dicsőítésre azonban Árpád királyaink idegen származású nejei közül egy sem érdemesítette magát. Ők megkoronáztatván, „magyar királynékká“ lettek ugyan, de minden külön, önálló hatáskör nélkül, csak mint a magyar király nejei, családfenntartói és anyai szerepre érzék magukat hivatva; és némelek még e szerepüket sem tölték be dicséretesen. Hamar a feledés homályába merültek a népnél, mely jótékony hatásu-

kat vagy befolyásukat nem érezte; többekről pedig csak ferde vonásokat jegyeztek föl a hagyományok. A bajor Gizella, István király neje, fondorlatairól lett nevezetes; Judith német császár leány elhagyta hűtlenül férjét, Salamont, a mint szerencsését hanyatlani látta; Predszlava kievi nagyhercegnőt Kálmán kénytelen lón visszaküldeni szüleihez illetlen magaviselete miatt; Meráni Gertrud pedig épen alattvalóinak boszuló fegyvere alatt vérzett el . . .

Az Anjouk uralkodásával egészen új korszaka kezdődik a magyar királynék történetének. Tünelmes jelenetekben gazdag korszak ez, mely érdemes arra, hogy emléke örök időki fömmaradjon. Két ritka szellemű királyhölgy kiragadta a magyar királynék nevét a három százados homályból, és magasztos, önálló szerepkört alapítván meg számukra, ezen belül oly fényesen ragyogtatták, miszerint a sajtáságos búvós varázs, melyet e névhöz csatoltak, még maig sem enyészett el a magyarok között. S a kiváló szerep, mely nekik népeik boldogítása körül jutott, akkor első fejedelmnőivé tette a magyar királynékat a világnak; népeiknek pedig odaadó s rajongó szeretetét szerezte meg számukra. Azóta részesül a magyar királyné alattvalói előtt oly mindenek fölötti tisztelet s hódolatban, melynek alapját nem a jelenkor körülményei vetették meg, hanem az öt százados hagyomány. Oly regeszerűen hangzik minden, a mi e két tünelmes alakról szól, mintha magasztaló hevében túlmenne a valóság határain . . . mert utóléphetlen nagyságban tünteti fel őket szemünk előtt. Visszaképzeljük magunkat a félezred évvel, mely azóta lefolyt, — és látjuk a királynékat kimagaslani, szemeikben kiapadhatlan forró anyai szeretet lángjával és uralkodói büszkeség s fönséggel nemes homlokukon . . . Megragadó jelenség; mely bámulat, lelkesedés és áhitattal tölt el minket — — szeretnének előttük térdeinkre borúlni. — —

*

Erzsébet, Szirádia, Krakkó és Szandomir hercegnője, Kázmér herceg, utóbb Lengyel király, húga 1320-ban lett Róbert Károly magyar király neje. Szelíd és gyöngéd, de térfias lelkületű hölgy, mindenben határozott, megtörhetlen erélyvel. Jószivű és nemes gondolkodásmódja, tündöklő szellemi fönsége és nyílt kellemtelt nyájas modora lebilincselő varázsszal hatottak úgy férje-, mint környezetére, mely őt a bálványozásig szerette. Példás nő és anya; gyermekeit nemcsak forró odaadással szerette, de nekik — a mennyire tehetőségében állott — páratlan nevelést is adott. Egyik gyermeke életéért négy ujját áldozta föl: a másikért hosszú fáradságos útra kelt, hogy visszaállítsa megzavart családi boldogságát. Folytonos aggodalom és gondosság közt, éber őrangyalként, kísérte gyermekeit életutaikon; s odaadó buzgalma és fáradozása nem is maradtak eredmény nélkül, mint azt fia kiváló jelleme megmutatta. Ő külsejére nézve igen szép nő volt; magas termete és büszke — nem kevély — magatartása mindenek fölött kitűntek és mindjárt elárulák fejedelmi származását. Arczvonásai lágyak és finom árnyalatúak valának; kedves nőies báj terült el azokon. Tekintete szelíd, nyájas, részvevő belsőre vallott és vonzó hatást gyakorolt mindenkire, a kire szempillantása esett. Nagyon hosszú kort élt (meghalt 1380-ban, nyolczvanadik évében), de arca kellemét késő öregségében is megtartotta.

Erzsébet, melléknevén Kotromanovics, bosnya hercegnő, Lajos király neje, már neveltje vala az idősebb Erzsébet királynénak, kinek nemesak kiváló szép tulajdonait, hanem magas röptű szellemét is örökölte. Már korán — mint gyermek — magára vonta Lajos király s az egész udvar figyelmét értelmes magaviselete, mély érzelmessége és büszke, de minden szép s magasztos iránt fogékony lelkülete által. Mind ezekhez keleties szabású arcának föltűnő szépsége járult, mely

büvös igézetet gyakorolt egész környezetére. Termete magas és karsú vala; dús fekete haja és nagy sötét szemei — élénk tűzzel villogva elő hosszú szempillái alól — megragadó kifejezést kölcsönöztek szabályos arczvonásainak. Csakhamar az egész udvar rabjává lett a gyönyörű hölgynek s őt „szép Erzsébet“-nek nevezte el. Lajos király iránta heves szerelemre gyúlva, siettette a pillanatot, melyben nejjévé fogja tehetni, s ez rövid idő alatt, a magyar királyi udvarban nyert neveltetésének negyedik évében — még Erzsébet hercegnő alig múlt tizennégy éves — 1353-ban be is következett. A fiatal királyné oly boldoggá tette férjét, mint egy jó, szerető hitves csak tenni képes; Lajos életének legszebb pillanatait oldalánál töltötte el. Rendkívüli hatalmát, melyet férje fölött gyakorolt, soha sem használta egyébre, mint annyira szeretett családjá, környezete és alattvalói jólétének előmozdítására. Mint hitves és anya egyaránt páratlan jó és hű; anyai tisztét oly szépen fogta föl és teljesítette, miszerint három leánya, fölügyelete alatt nevelkedve, utólérhetlen mintaképévé lett mindazon kiváló és imádatra méltó tulajdonoknak, melyek egy tiszta, ártatlan serdülő leánygyermek keblét csak ékesíthetik.

Mindkét királyné külön udvartartása élén valóban elragadó jelenség. Nem fejei voltak ők környezetüknek, hanem anyák, kiknek lángoló szeretete és gondos, aggályos figyelme az egész családot átölelte, mely udvar néven volt ismeretes a középkorban. Soha talán nagyobb tisztelet és mélyebb vonzalom testületet nem hevített, mint a magyar királyi udvar tagjait magas úrnők iránt, kikben a fejedelemsői tökély mintaképeit szokták meg tekinteni. Szébb és bensőbb viszonyt, mint e két királyné és környezeteik között létezett, képzelni is alig lehet; az képezte alapját ama példás rend és ildomos magaviseletnek, melyről a magyar királyi udvar annyira elhíresedett. Hy fejedelmi hölgyek körül szolgálatokat teljesíteni legforróbb

óhaját és legfőbb büszkeségét kezdé képezni a magyaroknak; miért is bármely főúr különös szerencséjének tartotta, ha kegyes királynéja szeméit reá vetette, s őt szemelte ki valamely udvari főtisztviselésre. De diadallal tekinthetett végig e két ritka királyné is valóban nemes környezetén, melynek legutolsó tagja is bármely pillanatban kész leendett életét érette föl-áldozni.

A mi a királyné külön udvartartását illeti, ebben mindazon udvari főméltóságok, melyeket már főlebb a királyi udvar összes személyzeténél elősoroltunk, szintén előfordultak. A királyné ugyanis külön, még pedig válogatott háttas és hintó lovakkal dúsan ellátott istállókkal bírt; főlovászmestert tehát nélkülöznie nem lehetett. Külön pinczéi és külön asztala — főleg a király távollétében — szintén megfelelő udvari főtisztviselők alatt állottak; sőt egy oly udvari méltóságot is találunk a királyné körül, mely fölállítását a magas hölgyek kiváló kegyes ténykedésének köszönhetette. E méltóság volt a főalamizsnáré, ki a királyné bízott adakozásainak közvetítőjéül szolgált, s rendszeren egy püspök által tölthetett be.

A királyné külön udvartartása azonban külön kincstárt, és külön jövedelmeket szükségelt, az udvartartás roppant költségeinek fődözésére. E külön kincstár a királyné tárnokmesterének fölügyelete alatt állott; a jövedelmeket pedig szolgáltatták: óriási terjedelmű koronauradalmak az ország minden részeiben; városok, a királyné külön birtokai, mint Verőcze, Segesd, Csehy, Lábad, Aranyos a környékeiken elterülő falvakkal és határaikkal; Óvár, Ó-buda, Modor szintén hozzátartozóikkal együtt; e szépen jövedelmező városok időnkint — a birtokosok kihaltával — ujabbakkal szaporodtak, majd pedig számuk vásárlás által is növeltetett;¹⁾ vámjövedelmek, melyeket rendszeren bérbe adtak,

¹⁾ Így nyerte Erzsébet anyakirályné a szépfekvésű somogy megyei

mint például Erzsébet anya királyné a pozsonyi polgároknak esztergommegyei vámjövedékeit; évjáradékok, melyek a királyi kincstár bő fölöslegéből rendeltettek számukra; így Lajos király anyjának, egy okmány tanúsága szerint, évenként húszezer ezüst girányi évjáradékot rendelt különös költségeire.

Mindezekhez járult, hogy a kilenczed (hadi czélokra szánt) adó a királynék birtokain is rendeltetett szedetni, noha ők hadállításra kötelezve nem voltak. A jövedelem, mely ekép a királynék kincstárát megtöltötte, oly hatalmas volt, hogy nemcsak udvartartásuk költségeit fődözhetette, hanem még oly rendkívüli bőkezűséget is megengedett nekik, milyen az idősebb Erzsébet királynéé volt egész életén át, s minőnek hiában keresnők párját a történelemben.

Azon új szerepkör, melyet a két Erzsébet megalapított, nem volt kevesebb, teljesen önálló, független fejedelmi hatalomnál, melynél fogva a királynék alattvalóik sorsának intézésére befolytak, s nemes buzgalommal fáradozván népeik jólétének emelésén, jó nemtői lettek Magyarországnak. Valóban lélekemelő hivatás, melynél szebbet s magasztosabbat már képzelnünk nem lehet: midőn egy gyöngéd hölgy s jó anya, részvevő nemes szíve által vezéreltetve, ezek sorsa fölött határoz. Mert nem csak azt bizonyítják az Anjou kor hagyományai, miszerint e királyi hölgyek tetteleg önálló, korlátlan fejedelmi hatalmat gyakoroltak; hanem hogy mily helyes tapintattal és nemes irányban használták azt, számos e korból fönmaradt okmány örökítette meg az utókor méltó lelekesedésére és bámulatára. Férjeiknek mintegy uralkodó társaivá lettek, s azokat minden igazságtalan lépéstől vagy a hatalom túlkapásaitól megóvták, vagy tévedéseiket

Gyögöt, valamint Manyorost, Esztergom megyében, a birtokos család teljes kihalta után. Békásmegyert pedig (Pilis megyében) és Czeplédet (Pest megyében), azok különösen megtetszvéen neki, tulajdonosaiktól megvásárolta; az utóbbit ezer kétszáz aranyért.

lehetőleg jóvátenni törekedtek. Határozataik királyi határozat erejével bírtak s azoktól nem is volt föllebbezés.¹⁾ Sőt nem ritkán megtörtént, hogy a szegény nemes, a tanácsosai és hivatalnokai által tévutra vezetett király ítélete által — talán igazságtalanul — elmarasztaltatván, ügye kétségbeejtő helyzetben, összes reményeit a királyné nemes szívébe helyezte. És nem csalatkozott reményeiben; mert a királyné vizsgálatot rendelt el, s a kiderített igazságot kiszolgáltatni el sem mulasztotta. — Ily kormányzat csak áldást és boldogságot hozhatott egy népre. Magyarország e korban élte legszebb napjait, midőn két lelkes hölgy kiemelkedve a többiek közül ellenőrködött, nehogy az alattvalóknak igazságtalanságot kelljen szenvedniük. S a nép elragadtatásában hevesebben érzé dobogni szívét királynéjéért. Emlékét megörökítette hálás keblében s hosszú nemzedékeken át — noha már régen letűnt ama szép kor és századok vihara zúgott keresztül a nemes hamvakon — illetetlenül, mind máig megőrizte.

A királynéknak fejedelmi hatalmuk gyakorlatában külön udvari iroda és udvarbíró (országbíró) szolgált közegül. Ez iroda nem kisebb tevékenységet fejtett ki a királynénál: de különösen a király távollétében Magyarországtól, midőn az ő helyét is a királyné volt hivatva betölteni az uralkodásban — mint ez Lajos király alatt több ízben történt — épen túlárastatott teendőkkel. Az iroda élén állandóan veszprémi püspökök állottak (a királyné kancellárjai), kelyüket pedig a szék üressége vagy súlyos betegség esetén, Nyitra főpapja pótolta. Az iroda többi személyzete, hasonlóan a királyi kancelláriához, a papság képzettebb tagjaiból választatott össze.²⁾

¹⁾ Az idősebb Erzsébet okmányaiiban eléggé érthetővé teszi ezen körülményt, midőn így szól: „Mi királyi tekintélylyel parancsoljuk“ . . . Cod. Dipl. IX. köt. 1. f. 214. l. — Vagy: „Tenni ne merjétek, hacsak kegyelmünket elveszteni nem akarjátok“ . . . U. o. 2. f. 241. l.

²⁾ A királynék hatalmának gyakorlatáról tanuskodó számtalan ok-

Mily szeretet és hódolat környezete alattvalóik részéről e valóban páratlan királyi hölgyeket, kik hármias hivatásukat annyi nemes hévvel és annyi dicsőséggel töltötték be, azt toll nehezen írhatná le, az csak mint egy távol kor boldog lelkesedése — tünékeny ábrándkép gyanánt — merül fel szemeink előtt. Előttünk lebegnek ama régi képek s látjuk a magyar nemest, mint gyúl ki arca, keble mint emelkedik gyorsabban, mert királynéja nevét hallja említeni; s a szegény szorgalmas jobbágy megemeli kalapját . . . Látjuk a magyar követeket IV. Károly nyugati szászár előtt. A császár, mint rendesen, ittas és indulatos; maga sem tudja mit beszél. Tiszteletlenül vette borizú ajkaira Erzsébet királyné nevét. A magyar követek fölindulása rendkívüli, magukat tartóztatni többé nem képesek. Mint lovagok, keztyűt dobnak a császár elé s azonnal párbajra szólítják őt. De a császár megijed, vonakodik; kinyilatkoztatja, hegy ő párbajt nem vív, mert először nem is tud jól vívni, gyöngé hozzá, másodsor mert gyáva is, nem mer . . . A követség megvetéssel fogadja a császár mentegetőzéseit s

mány körül álljon itt néhány példa. — A kassai polgárok Lengyelországgal vagy azon körösztül orosz alattvalókkal kereskedést üzven, a galíciaiak által éktelen vámilletékekkel zsaroltattak; ebből czivódás támadt, melyet Erzsébet anyakirályné akképen döntött el, hogy egy rendeletében keményen meghagyta a lengyeleknek, miszerint czentül a kassaiaktól nagyobb vámot szedni ne merjenek, mint minőt honfitársaiktól szoktak venni. — A kőszegi polgárok, mintán a királynál Soprony és Vas garázda főispánjai ellen, kik őket többször kirabolták, semmire sem tudtak menni, Erzsébet királynéhoz fordultak panaszaikkal. A királyné a főispánok megfékezését azonnal elrendelvén, óhajtott nyugalmat szerzett a vérig zaklatott polgárságnak. — A fiatal Erzsébet az elhunyt pozsonyi bíró örököseit — az összes javakat ideiglenes zár alá helyezvén — maga elé idézte porlekedés végett és oly ítéletet hozott köztük, hogy mindenki elégedetten távozott. — A dalmatáknak pedig egy 1382. apr. 22-én kelt oklevelében erősen megparancsolta, miszerint két gályát Durazzói Károly segélyére azonnal fölfegyverezzenek, máskülönb en érdemlett büntetésben fogja őket részesíteni.

királya nevében rögtön hadat üzen. — E had romlást hozott volna IV. Károly császárra, romlást egész Németországra . . . Akkor hatalmas volt a magyar és a nemzet iszonyúan fölháborodva. De a császár könyörgött, a pápa közbenjárásáért esedezett és porig alázta magát. Beismerte, hogy ha valami illetlent mondott, úgy bizonyára nem volt eszméleténél; mert ama hölgy, kit sérteni akart, sokkal magasabbban áll, hogy sem józan állapotban róla dicsőítésnél vagy magasztalásnál egyebet mondani lehetne.

Erzsébet királyné olaszországi útja.

I. A nápolyi események.

Endre herceg, mint nápolyi trónutód. — A nápolyi király végpercei. — Megható búcsuszavak. — Szépen kigondolt terv. — Endre és Johanna. — Egy fondor fejedelemnő. — A rendetlen élet csábja. — A jó királyné halála. — Megváltozott hitves. — Aggasztó körülmények. — Rémes fény és zaj a föld alatt. — Egy borzasztó éj. — A titokzatos zaj eredete. — Megsemmisült boldogság. — Udvari tanács.

Róbert nápolyi király csak hosszas habozás és alkudozások után fogadta a gyermek Engre magyar királyi herceget udvarába nevelkedés végett, hogy egykor, majd halála után, őt koronája örökösévé tegye.¹⁾ De a gyermek szépen fejlődött; szabályos, nemes vonásai és őszinte, nyílt tekintete, párosúlva már korán mutatkozó komolysággal és értelemmel, egyaránt érdemesnek mutaták őt egy királyi hölgy és az ország boldogítására, s annyira meghódíták az elaggott fejedelem szívét,

¹⁾ Oly nagy ellenzékét fejtettek ki már akkor a magyar herceg trónörökössé tétele ellen a nápolyi udvarnál.

hogy halála előtt még egy lépésre határozta magát a fiatal herceg érdekében.

Midőn már érezte a halálnak fáradt szemeire nehezülő ujjait, betegágyához szólította összes rokonait és híveit; kik közt voltak unokái: Johanna és Mária hercegnők, Endre calabriai herceg, trónörökös, Johanna férje, Fülöp és Lajos tarantói hercegek fivéreikkel, ezek anyja — az egykorúak által konstantinápolyi császárnénak nevezett — Katalin, kinél cselészövényesebb és romlottabb erkölcsű fejedelemnőt alig tud fölmutatni a világtörténelem, Ágnes durazzói hercegnő, Károly durazzói herceg és fivérei, valamint az ország nagyai, Terlizi gróf, gróf Artus Károly, a király törvénytelen gyermeke, ennek fia, Beltram (Gravina szerint: Bertrand), Tamás és Maxolus kinstárnokok és a király bizalmas emberei, kiknek tanácsával közönségesen élni szokott.

Midőn mindnyájan együtt voltak, kiket az öreg fejedelem maga körül szemlélni óhajtott, nejére a jó Sancia királynéra szegezte homályosuló szemeit és a mélyen megindult Endre kezét Johannával még egyszer összekapcsolta. „Akarom és parancsolom — szólt mindinkább gyöngülő hangon — hogy halálom után Endre legyen királyotok, neje, Johanna pedig a királyné; minthogy pedig csak egység és összetartás ad hatalmat, szeressétek Endrét, mint legnagyobb kincseteket, neki mindenben engedelmeskedvén, a hogy az uralkodó főnek szokás. Így tevén erős lesz az ország és hatalmas, miként egy sem az egész világon.“ — A szavait követő mély esendben, hirtelen ünnepélyes hűségesküre szólította föl a jelenvoltakat Endre herceg és Johanna iránt. Meghatva a komoly szép szavak által és most meg is lepetve senki sem vonakodék. Alig hangzottak el azonban az eskü igéi, Róbert, Nápolynak elaggott királya, szemeit örökre lehunyta.

Katalin császárné csakhamar megfelejtkezék tett esküjéről. Neki már régóta ápolt kedvencz terve vala Lajos fiának

Johanna királyleány és trónörökös nő kezét megszerezni, míg fiatalabb gyermekének, Fülöp hercegnek Johanna húga, Mária kezét, ki nényét követendő volt a trónöröklésben. Így célját, az uralmat családjának biztosítani — elérte volna, melyet most az Endre és Johanna közti házasság teljesen meghiúsított. Miután tehát sem Endre herceg Nápolyba hozatalát, sem eljegyzését a trónörökös királyhölgygyel nem volt képes meggátolni, a legaljasabb eszközöket sem mellőzve, kezdett munkálkodni a már megkötött házasság fölbontásán.

Johanna azonban férjét, kivel együtt nevelkedett, s kinek nemes tulajdonai nem voltak ismeretlenek előtte, szerette, és — különösen az első napokban — gyakran adta jeleit őszinte vonzalmának irányában. Szívesen tűrte a főlényt, melyet Endre herceg higgadt, megfontoló természetével az ő gyermeked kedélyén gyakorolt,¹⁾ s melyet szelíd férje sohasem törekedett túlságos mértékben használni. Így a házasság tartós — és ha mi sem háborítja — nyugodt boldogságot is ígért; Endre kormánya pedig békés, jó napokat az országnak.

De Katalin császárné nem nézhette tétlenül szépen szőtt terveinek meghiúsultát; czinkostársaival — miután csábító ígéretei által Endre híveinek legnagyobb részét megnyerte a maga részére — csakhamar túlsúlyra jutott s így óriási léptekkel közeledhetett célja megvalósításához. Az ő befolyása következtében tagadtatott-e meg Endre hercegtől a koronázás — míg neje, Johanna még atyja halála napján megkoronáztatott és királynénak ismertetett el — vagy a pápa hűbéri ogait féltve tagadta meg az engedélyt, arra nehéz volna határozottan felelni. Annyi bizonyos, hogy a herceg sürgős kérelmei a koronázási engedély megadásáért haszontalanok vol-

¹⁾ Endre herceg még csak tizenöt éves volt ekkor, de komolysága, érett esze és izmos, jól kifejlődött testalkata nem engedék gyanítnia nagy fiatalságát. Neje, Johanna királyné, még tizenegyedik évét sem töltötte be.

tak; ő meg volt fosztva minden hatalomtól; csak gyöngé játékszerűen dobott oda fondorkodó ellenségeinek.

A kiesapongó, víg élet, melyet a császárné környezetével folytatni kezdett, s a rendkívüli pompa, melylyel magát körülvette, csakhamar megtette hatását a könnyelmű Johanna királynéra. Ő nagyon komolynak kezdte találni nemes férjét, s ha ugyan még szerette is őt és szíve nem volt teljesen romlott, hatalmasan sóvárgott mulatságosabb, zajosabb élet után, melyet Endre oldalánál hiában keresett. Mind gyakrabban kereste föl tehát Katalin császárnét, és férjéről hova inkább megfélelkezve, tánczszal, lovaglással, dárdajátékkal és egyéb, nőhöz épen nem illő mulatságokkal ölte idejét. Ily környezetben gyakran megrendült, midőn férjét — kit komoly munka és foglalatosság közben hagyott el — gyalázó, gúnyos szavakkal hallotta illetetni; de a reá szórt rágalmakat visszautasítani nem volt elég bátorsága, sőt utóbb még némi gyönyörűséget is lelt azok hallásában, mintegy mentségeül saját illetlen magaviseletének férje irányában. Endre herczeg szelíd szemrehányásait kedvetlenül fogadta; kérelmeire pedig keveset indult meg. Az öreg Sancia királyné — miután látta, hogy nagyanyai tekintélyével sem képes hatni többé magáról megfélelkezett unokájára, s őt a sikamlós utról derék, nemes férje karjai közé vissza nem térítheti — elhagyta az udvart és kolostorba vonúlt, hol csakhamar meg is halt epesztő bánatában.

A jó Sancia anyakirályné váratlan halála után semmi sem korlátozta és ellensúlyozta többé Katalin császárné átkos befolyását a fiatal királynéra. Teljesen urã maradt a csatatérnek, s körülfonta áldozatát, hogy ki ne ereszsze karjai közül, míg kitézött czélját el nem érte. Endre herczeg meglepetve és nem közönséges rémülettel vette észre, miszerint forrón szeretett neje napról napra jobban hidegül iránta, és egyébként is nagy változások mennek rajta végbe. Nem a régi jó indulatú, szerető hitves már, hanem daczos, férjén való uralomra töre-

kedő nő, ki csak parancsolni akar és engedelmességet követel. Endre herczegnek pedig ellentállani nem volt ereje; megigézve nejének, Johanna királynénak bűvös szépsége által, megtört férfias büszkesége, és meghunyászkodó, mindenben vakon engedelmeskedő férj lett. Így rövid idő alatt oly hatalmat nyert a királyné a herczeg fölött, hogy az „engedelmek nélkül még lakosztályát sem bátorkodék elhagyni, vagy magának egy öltönydarabot sem csináltathatott.“

Endre helyezte mind nyomasztóbb és tűrhetetlenebb lett. Tündéries szép nejének szívesen meghódolt, örömetst volt rabja; s az iga sem lett volna oly súlyos, ha azt annyira bálványozott neje önszántából veti nyakába. De a herczeg csakhamar átlátta, hogy honnan fúj a veszedelmes szél; hogy a királyné csak vak eszköz ellenségei kezében. Ha tehát elleneivel sikeresen szembeszállani akart, szövetségesek után kelle látnia.

Ágnes durazzói herczegnő és a herczegek barátságos indulattal viseltettek ugyan a teljesen magára hagyott Endre iránt; de félve a császárné nagy hatalma és befolyásától, mellette nyíltan föllépni nem mertek. Endre e szorultságában szeméit a már régóta fogságban tartott altamurai Pipin János palotagrófra és ennek fivéereire vetette, kiket — daczára csekély számú hívei heves ellenzéseinek — szabadon bocsátott és kegyeivel halmozott el. De e hibás lépés csak ellenségeinek számát növelte, mert Pipin és társai, uruk kegyeiben elbizakodva, határtalanul dölgyfősek lettek mindenki iránt és királyi módra éltek, mindenfelé irigységet és nagy bosszúságot idézve föl az őket pártoló ártatlan Endre herczeg ellen.

Míg azonban Endre Katalin császárné pártja ellen folytatott kétes küzdelmet, udvarába titkon, mérges kigyóként csúszott be a legveszedelmesebb ellenség: Marco gróf neje, Sancha főudvarmesternő személyében. E feslett életű hölgy nem érte be vele, hogy ártatlan szép hűgát, Sancharellát magával

a bűnös, förtelmes élet örvényébe ragadta: most Katalin eszszárnénak ajánlotta föl magát eszközül Johanna királyné elcsábítása és megrontására.

Behízeltő modora által könnyelmű úrnőjének csakhamar teljes bizalmát és kegyét sikerült megnyernie, mely körülményt aztán nem is mulasztott el kiaknázni Johannának férjétől való tökéletes elidegenítésére.

Ott, a hol a királyi palota emelkedék büszkén a magasba, hosszú folyosók nagy boltíves termeket kapcsoltak össze mélyen a föld alatt, nyughelyeit már régóta a fejedelmi család tagjainak. A néma csendet, mely e sírboltban uralgott, a közel multban csak Róbert király tetemeinek letétele zavarta meg, midőn is bús gyászdaltól viszhangoztak a falak, míg kísértetiesen lobogó viasz fáklák vetettek pirosas fényt a keresű oszlopokra. Aztán bezárultak újra a nehéz vasajtók és újra síri csend és mély sötétség töltött be mindent, míg sűrű, fojtó lég nehezedék a szürke márvánnyal kirakott padozatra . . .

Egy idő óta azonban, a szép meleg nyári éjeken, derengő fény hatolt át a sírbolt szűk nyílásain s a szellő tompa, zavaros hangokat kapdosott el, melyek mintha valahonnan alulról vették volna eredetüket. A sajtászerű fény éjjél után gyúlt ki rendesen és fellobogását követte a titokzatos zaj, melynek csak a hajnal első pírja vetett véget. A ki véletlenül arra vetődött az éjen át, vad rémülettel sietett el onnan, hogy borzalmas dolgokat sűgjon tovább a tapasztaltakról.

Endre herczegnek egy alkalommal igen nyugtalan, rossz éje volt. Fölébredt éjjél után és magát kellemetlenül érezvén, nevével szólni óhajtott. Ijedelme s meglepetése azonban nem ismert határt, midőn Johanna királyné ágját üresen találta. Kínzó gondolatok futottak át fölbátorodott lelkén, melyek súlya alatt annyira remegett, hogy az ág oszlopaiba kelle kapaszkodnia. Majd leküzdvén első fölindulását, öltönydarabot

vetett magára és nejének keresésére indult, miközben mentő okokon törte fejét, melyek a királynét alvóhelyének elhagyására bírhaták, éjjeli órában.

Ily töprengések között az alsó lakosztályba ért, hol egyszerre hirtelen megállott és figyelmét megkettőzteté. A környező mély csendben bizonyos zaj ütötte meg füleit, mely annál sajátságosabbnak tetszett előtte, minthogy a föld mélyéből látszott jönni. Lehajolt és titkos borzadály vett erőt rajta. A nesz csakugyan a fejedelmi sirboltból vette eredetét. Csakhamar összeszedte magát azonban és elűzve babonás félnétségét, szilárd léptekkel indult alá, a sirbolt ajtaja felé, melynek keskeny hasadékaiban gyöngé fénysugarak hatottak keresztül.

A mint — zárva találván a nehéz vasajtókat — egy nyíláson bepillantott, elhagyta minden ereje. Feje szédült, miért is a nedves hideg falhoz kellett támaszkodnia, hogy el ne esék. Keserű könnyek lepték el szemeit.

Udvári népét látta, hallotta esztelen módon táncolni és üvöltöni a kegyeletet követelő helyen. A sírkövekre hengerített boros hordókon félig leégett viaszgyertyák világíták meg a szilaj mulatozók arczeit, kik mámoros fővel hallgatták Sancha grófnének, a főudvarmesternőnek, tüzelő, szemérmetlen szavait. Katalin császárné magas ülőhelyéről, elégült és kárörvendő mosolylyal kísérte Johanna királyné lépteit, kit folyton egy csimos, de vad és kúszált kinézésű férfiú, a fiatal Bertrand gróf tartott ölelő karjai között. A szilajul mulató gróf már régóta magára vonta figyelmét Johannának, mely körülmény nem kerülte el Sancha éles tekintetét, ki a fiatal pár összehozásában pokoli művének koronáját látta. A derék, nemes férj feledve lón teljesen és a királyné félretéve minden női szemérmét, elbukott: egy kicsapongó életű ifjú kedvesévé lett.

Endre herczeg szerette volna hirtelen betörni az ajtót

és kemény ítéletet tartani azonnal a szentségtörő gaz nép fölött. De a mint annyira bálványozott nejét idegen férfiú karjai közt pillantotta meg, teljesen megtörött és oly fájdalom vett rajta erőt, mintha szíve akart volna megrepedni.

Ingadozó léptekkel tért vissza ágyába és egy álmatlanul töltött éjjel után belsejében földúlva, kimerülten kelt föl. Magához hívatta barátait: a durazzói hercegeket és néhány magyar hívét,¹⁾ hogy tanácsukat kikérje. Házasságtörő nejével, kit még folyton mindennél jobban szeretett, kibékülni óhajtott. A jó öreg Sancia királyné már nem élt, ki ezt eszközölhetne volna; legilletékesebb közbenjáróul ismertetett el tehát Erzsébet, Endre herceg anyja, a magyarok királynéja, kihez ennél fogva a herceg haladéktalanul követet küldeni határozott, hogy őt elhagyatottságáról, és földült családi boldogságáról tudósítsa.

II. Előkészületek az útra.

A nápolyi követ Visegrádon. — Lajos király szintelen haragja. — Egy szép és eszélyes határozat. — Nagyszerű készülődések. — Miért nem utazhatott Erzsébet lovon. — Az első „hintó“ Európában. — Páratlan fényű kocsí. — A kíséret. — Lajos király levele a zárai polgárokhoz. — A királyné uti költsége.

A herceg követe az 1343 év elején érkezett Visegrádra. Fáradhatlanul haladt előre, daczolva akadályokkal és veszélyekkel; nem egyszer lepte meg hózivatar útközben, betemetéssel fenyegetve őt lovával együtt. De mindez nem gátolta sietségében, mert jó ura, fájdalma és szenvedéseinek enyhítését az ő gyorsasága és hű szolgálataitól tette függővé.

¹⁾ Magyar lovagokat említ a krónika. Bizonyára magyar urak gyermekei, kik játszótársakul vitettek a gyermek Endre herceggel Nápolyba, s így hozzá folytán rendíthetlen hűséggel ragaszkodtak.

Megjelenése nem kis zavart idézett elő a visegrádi udvarban. Már régen gyanították itt; miszerint a távollevő Endre herceg dolgai Róbert király és különösen Sancia királyné halála óta, nem a legkedvezőbbben folynak . . . most a hírnök minden kétséget eloszlatott ez iránt. Megérkezése után Lajos király által azonnal kihallgattatván, mindent leplezetlenül és híven előadott, a minek szemtanúja volt a nápolyi udvarban, s a minek elmondásával megbízta szeretett herezege.

A fiatal — alig tizenhét éves — király, folyton növekedő fölindulással hallotta, hogy kedves öccse, kitől még első gyermekségében elszakasztott, mily eselszövények áldozata Nápolyban, s mély haragra gyúlva, azonnal hadmenetet határozott Olaszországba. Érettebb megfontolás után azonban lemondott hirtelen elhatározásáról és az ügy állását anyja, Erzsébet királyné, elé terjesztve, kijelentette, miszerint eltökélt szándéka, illő kísérettel, haladéktalanul megindulni, hogy öccsét — a netalán neki vetett törbe való lépéstől visszattartsa.

Miután a követet Erzsébet királyné is kihallgatta, fontos udvari tanácskozmány tartatott, melyen nem kevéssé lepte meg az ifjú királyt anyjának rendíthetlen magatartása, ki tudtul adta, miszerint ez ügyben teljesen maga óhajt eljárni, s a viszályt, ha lehet békés úton kiegyenlíteni.¹⁾ Hiában volt az anyját egész imádásig szerető királynak minden ellenvetése; Erzsébetet szándéka megmásítására bírni nem tudta. A követ előadása tisztán családi egyenetlenségről és női eselszövényről szólt; férfit tehát — a mellett, hogy nem is

¹⁾ Sokan a királyné szilárd elhatározását már régi, leküzdhetlen vágyának tulajdonítják, az olasz földet és különösen Rómát láthatni. A szemtanú krónikás e vágyról emlékeztén, ekép magasztalja Erzsébet királyné bátor lelkületét: „És ment férfias bátorsággal . . . mi sem tarthatta őt vissza többé: sem női gyöngesége, sem az út nagy fáradozalmi, vagy veszélyei a tengernek.“

volt illetékes közbenjáró — hirtelen, egyenes föllépésével mindent megronthatott.

Miután Lajos király anyját utazási szándékáról lebeszélni nem tudta, azt akarta, hogy útja legalább a lehető legfényesebb legyen. Óriási előkészületek tétettek a királyné utazására, melyek aztán néhány hónapi késedelmet is okoztak. Nem kiméltetett sem arany, sem drágakő a ruhák készítésénél; hetekig dolgozott egyen-egyen a varró ujjak serege, s midőn elkészült, mesés értéket képviselt valamennyi. Nem csekélyebb mozgalom indult meg a magasrangú udvarhölgyek körében sem, kiket a királyné kíséretül kiszemelt hosszú útjára, s erről eleve értesített.

A királyné azonban ez idők utazási eszközét, a lovat, nem használhatta. Nem mintha nyeregben nem bírta volna elviselni a nagy út fáradalmait; ő még alig haladta meg ekkor a negyven évet, s szép arcának üdesége valamint büszke, erőteljes magatartása sokkal fiatalabbnak láttaták. De jobb kezéről — szomorú idő emléke! — négy ujj hiányzott, s így a lovat megülni és igazgatni nem volt képes. Hogy tehát e miatt fonakadás ne történjék, szekeret rendelt készíttetni, a király, melyen anyja mind biztosabban, mind nagyobb kényelemmel utazhatnék. Ekképen utazásra, egész Európában, a magyar királyi udvar használt kocsit legelőször; mely utazási mód bármily különösnek és szokatlannak tűnt is föl eleinte a külföldiek előtt, mégis rendkívüli gyorsasággal hozosult meg mindenfelé.

A hintó, mely a királynét volt viendő — honi ipar készítménye — lehető kényelmesen és páratlan fénnel állíttatott ki. Belül nehéz atlaszszal és arany himzésű bíborral — mely egyike volt a legbecsesebb és értékesebb szöveteknek — bevont puha párnák pótolták a rúgók hiányát, hogy kevésbé érezhetővé tegyék az út göröngyeit. Kívül pedig oly dúsan lepte arany az egész hintót, hogy az — mint a krónikás

megjegyzí — teljesen aranyból öntöttek látszott. Hátnl esn-
pán egy ülés készült a királyné számára; ezzel szemben
voltak a többiek elhelyezve, legkittünöbbr udvarhölgyeinek.

Gilet Miklós nádornak még idejekorán tudtul adatott,
miszerint kedvesen venné az udvar, ha ő is a királyné kísé-
retéhez csatlakoznék. Nem is habozott tehát e fölhívásnak
készséggel engedelmeskedni, s magas méltóságának, valamint
roppant vagyonának megfelelő előkészületeket tett az utazásra.
A királyné udvarbírája, Pál országbíró, egyik öse a híres
ghyemesi Forgách grófoknak, szintén kiváló tagját képezte
Erzsébet kíséretének. Magyarország legdúsabb főurai között
foglalván helyet, semmi költséget nem kimélt, hogy mennél
fényesebben jelenhessen meg magas úrnöje mellett. A főpapság
is képviselve volt a kíséret tagjai között, Vitus nyitrai püspök
személyében; ő úgy vett részt az utazásban, mint a királyné
alamizsnára.

Ezenkívül még számos főúr — kik többször említetnek,
de neveiket följegyezve nem találjuk, — köztük bizonyára a
tárnokmester és a királyné főlovászmestere, számos főrangú
hölgy, a királyné udvarhölgyei, voltak kiszemelve az óriási
kiséret tagjaiul. Mindezeknek megfelelő szolgaszemélyzet: ne-
mes apródok és nemes leányok — a királyné szolgálóinak
— serege volt Erzsébet királynéval Olaszországba indu-
landó.

Az előkészületek e rendkívüli útra serény munka után
végre befejeztettek. Május 15-én már Lajos király meghagyta a
záraiaknak (akkor Magyarországhoz tartozó tengerparti város
lakosai), miszerint két gályát haladéktalanul állítsanak elő és
küldjék azokat Zengbe, minthogy szeretett anyja, Erzsébet ő
fensége, Magyarország királynéja, Apuliába óhajtana evezni,
fiának Sicilia királyának és nejének látogatására, és a hossza-
dalmas, valamint fárasztó szárazföldi utat el akarja kerülni. A
záraik örömmel teljesíték Lajos király kívánságát; két pom-

pás hajót szereltek föl nagy sebességgel, s elkészülvén, azokkal késedelem nélkül megjelentek Zeng előtt, a királynét bevarandók.

Még némi halasztást szenvedett az elutazás a pénz kérdése miatt, melyet Erzsébet királyné magával viendő volt. Lajos király — ki anyjának rendkívüli bőkezűségét ismerte — nem készített költségvetést ily utazásra. Azt akarta, hogy a pénz legyen legkisebb akadály az óhajtott siker elérésében; miért is a királyi kincstárban készletben levő összeget keveselvén. tárnokmesterével azon működött, miszerint a bányavárosokból és a korona uradalmaiból minden kitelhető arany vagy ezüstpénz lehető gyorsan egybeszedessék annak kiegészítésére. Ekép június elején oly összeg volt együtt, melylyel aztán Erzsébet királyné bátran útra kelhetett; mert nem kelle tartani attól, hogy elfogy, ha mindjárt kedve leendett is az aranyat marékkal szórni.

Állott pedig ez összeg huszonhét ezer gíra ezüstműből és tizenhét ezer márka szín aranyból.¹⁾ Ezenkívül, hogy míg Magyarországon keresztül tart útja, hű magyaralattvalóit is kellő adományokban részesíthesse és fölmerülő kisebb kiadásait készpénzzel fődözhesse, egy közép méreztével vitt vert forintosokat magával, valamint ezüst denárokból „töméntelen sokat.“

---

¹⁾ Ha a pénz akkori értékét a maival összevetjük. úgy fogjuk találni, miszerint a királyné utiköltsége a száz millió o. é. forintot meghaladta.

III. Út Magyarországon át. — Nápoly.

Az elutazás napja. — Érzékeny búcsú. — Utazási sorrend. — Erzsébet királyné és környezete. — Az utazás első napjai. — Éji szállás. — Zivataros idő Bács megyében. — Megérkezés Zengbe. — Csendes tengeri út Zára hajóin. — Velencei kíséret. — Partraszállás Apuliában. — A királyné találkozása fiával és Johannával. — Johanna Erzsébet előtt. — Fogadtatás Nápolyban. — Katalin császárné és a Tarentói hercegek. — Isolda kihallgatáson Erzsébet királynénál. — Egy nápolyi reggel szépségei. — Udvari tanács. — Követség Avignonba.

Végre június 8-ika, az elutazásra kitűzött nap, elérkezett. Gyönyörű nyári reggel viradt fel Visegrádra. Könnyű szellő lengett a Duna felől, míg a kelő nap sugarai élénk tűzzel ragyogtak a dús növényzetről hulló harmateseppeken.

Készen volt minden az indulásra és mindenki már korán talpon. A királyné először misét hallgatott kíséretével az udvari kápolnában; aztán gyöngéden fiaira támaszkodva lépdelt alá, a lépeső aljáig, hol reá hintója várakozék. Midőn a kocsiba lépett, fia, Lajos király, kit előbb erősen karjai közé szoritott és többször megcsókolt, már nem tudta visszafojtani hangos zokogását; mély megindulásában könnyek lepték el a királyné szemeit is. Még egyszer föllállott, és a kocsiból kihajolva, még egyszer megölelte fiait. Mindenki mozdulatlanul és erősen megkapatva volt tanuja e szép jelenetnek; de látván, hogy Lajos király, apródja által elővezetett lovára ül, sietve elhelyezkedének.

A király intett kezével és hirtelen tárogatók harsantak meg minden oldalról, mire a hírnökök — öltönyeiken Magyarország czímerével — megindultak. Őket követte a nádor, aranytól és ezüstitől csillogó lovas csapatával. Aranyszövetű ruháját annyi drágakő terhelte, miszerint, ha korona van fején, bátran tartathatott volna valamely hatalmas birodalom fejdelmének. Alatta pompás fekete mén, melynek sötét piros

bársony takarójáról csüngő aranyboglárok csaknem a földet söpörték. Csapata nem kevésbé gyönyörű lovakon ült, mint maga; valamennyi saját, kitűnően gondozott, méneséből került elő. A nádor után Pál országbíró ugratott — ha lehet — még pazarabb fénynyel kiállított délczeg lovasaival, kiknek folyton nagy erőlködésbe került féken tartani tüzes paripáikat.

Most két udvari főtisztviselő és főúr következék, a királyné tárnokmestere és főlovásza, saját szép lovas csapataik, valamint számos királyi apród élén, kik a királyi címert és egyéb fejedelmi jelvényeket vittek. A csinos fiatal apródok, ezüsttel dúsan kivarrt egyenruhákban, valamint a király óriási méneseiből összeválogatott egyforma méneiken, fölötte szép látványt nyújtottak, melyet leginkább az utánuk — fényes egyházi díszöltönyben — jövő nyitrai püspök élvezett, udvari papok és egyéb egyháziak kíséretében.

A hintót, mely a királynét vitte, s melyet az alamiznár-püspök előzött meg, hat ló vonta, pazarul fölékesítve aranszövetű takarók, boglárok és drágakövekkel. Maga a hintó s. tetején aranykoronával és nyílt, de elzárható oldalaival, egyetlen volt a maga nemében. Hátral egyedül ült Erzsébet királyné benne, atlasz uszálya redői között; vele szemben nyolcz palotahölgy a legfőbb rangúak közül, kiket grófnéknak nevez az egykorú olasz történetíró. Ezek — úgymond — sajátyszerű öltönyeikben, az arany ékességtől, lánczoktól és drágakövektől ragyogtak. A királyi hintót két oldalról ötven aransarkantyús vitéz vette körül, a lovagi rend pazar egyenruhájában. Egy másik kocsiban szintén férjes udvarhölgyek ültek, kiket aztán a főurak bájos leányainak serege követett. A kocsik után apródok és nemes szolgálólányok ugrattak tüzes lovaikon; ezeket aztán az uti készülétek, szükséges és kényelmi szereket szállító kocsik beláthatlan hosszú sora követte, a szolgáló néppel és fényes fegyverzetű katonasággal.

Az utazók serege, kibontakozva a visegrádi hegyek kö-

zül és megaranyozva az emelkedő nyári nap sugarai által, káprázatos, tündéri látványt nyújtott. A király és öccse István herczeg — őket az anyakirályné is visszatérésre ösztönözvén — nemsokára megváltak az utazóktól, megújult érzékeny búcsú után. Helyüket Erzsébet kocsija mellett azonnal a nádor, országbíró és a többi főurak foglalták el, csapataik vezérletét másokra bízván. Így haladtak meglehetősen gyorsasággal dél felé; a föld jámbor népe, a hol meglátta őket, elképedve állott meg és megcsóválta fejét, mintha nem akart volna hinni szemeknek. De a kik már hallottak valamint királynéjuk teendő utazásáról, őt megpillantva örömríadásban törtek ki, és kocsiját távolról messzire, néha egész más vidékekre elkísérték.

Ha éj lepte meg az utasokat s a közelfekvő helység kicsiny voltánál fogva szállással nem szolgálhatott, alkalmas hely szemeltetik ki, hova aztán óriási szőnyegek terítettvén, sátrak üttettek föl, míg a hirtelen összehordott galyak vidám, pattogó tűzénél jóízű estebéd készült, melyet kedélyes beszélgetés közben fogyasztott el az utazó csapat. Reggelre kelvén pedig az idő, a sátrak újra fölszedettek és ujult erővel folytatta az utazást királyné és kísérete. Bács-Bodrog megyében azonban csunya zivataros idő lepte meg az utasokat; az ég teljesen elborult, az eső folyton szakadt, úgy hogy az utazást tovább folytatni lehetetlen volt. Itt tehát hosszabb pihenőt tartottak, mi alatt Miklós nádor törvényszéket is ült és igazságot szolgáltatott — minek emléke is maradt fen — a környéknek.¹⁾

Igy — az ég nemsokára ismét kiderülvén — három heti fárasztó, de változatos utazás után végre megpillantották a tengert. Nyugodtan és símán terült el szemek előtt a végte-

¹⁾ Itt érte utól Lajos király küldötte az utasokat, ki még utólagosan hirtelen összeszedett négyezer márka aranyat kézbesített a királynénak.

len víztömeg, nem is sejtetve a nagy veszélyeket, melyeknek a habokon lengő jármű oly gyakran kitéve vagyon. Zeng falai alatt már régóta várt a két díszes gálya Erzsébet királynéra, indulásra készen; most értesülve megérkeztéről, örömjaj támadt a zárai hajós nép között, s miután hajóikat kitelhetőleg fölékesítették és lobogókkal ellátták, a szárazra sietének őt látni. A királyné gyermekes örömmel sietett a nagy hajók felé, minőket még soha sem látott, s megtelepedve rajtuk, arca a legkisebb félelmet vagy aggodalmat sem árulta el. Kezdetben a lég nagyon csendesesen lebegett a tenger fölött. Alig hagyták azonban oda a zengi révet, kedvező széláramlat támadt, mely aztán gyorsan repítette őket Apulia viruló partjai felé.

Velence, tudomására jutván a magyar királyné szándéka, Olaszországba evezni, szintén két pompás hajót szerelt föl; de a záraiak által megelőztetvén, kíséretül csatolta azokat az Erzsébet királynét szállító gályához; hogy netalán bekövetkezhető veszély esetén rögtön segítségül siethessenek. Az út azonban csendes és teljes veszély nélküli vala. Az ég folyton tisztán terült el az utazók fölött, a szél nem erősödött, s az éjek is kellemesek és nyugodtak voltak. Erzsébet királyné az egész uton jól érezte magát; sőt a tengeren való utazást fölötte meg is kedvelte.

Julius közepe felé Apuliában szállhatott partra a királyné kíséretével. A nép mindenütt mint csodás jelenséget bámulta az átvonuló utasok tündöklő pompáját és többnyire összeveszett a közéje szórt alamizsnán. Egész Apulia népsége az út mellé sereglett, a merre a magyar királyné haladt, a mint híre futott megérkezésének. Még nem ért azonban Erzsébet nagyon messzire a partoktól, midőn hirtelen jelentést vett a nápolyi udvar közeledéséről. Endre calábriai herceg ugyanis, Visegrádról visszatérő követe által biztosan értesülvén Erzsébet királyné tengeren át teendő utazásáról, nejével Johanna királynéval és a durazzói hercegnő, Ágnes s a her-

czegek kíséretében, már jókor Apuliába sietett fogadására, hol be is várta megérkezését.

Az egymást oly régóta nem látott anya és fiú találkozására megható vala. Endre herceg, elbocsátva neje karját, — miután lovaikról már előbb tiszteletteljesen leszállottak — anyja kocsija felé rohant, ki őt hevesen karjai közé zárta. E közben Johanna királyné is oda érkezvén, Erzsébet őt is megölelte és elsodálkozék föltünő szépségén. A fiatal Johannát viszont a soha nem látott pazar pompa és a magyar királyné uralkodói fönsége lepte meg, úgy hogy rövid ideig — bűnös voltának érzetében — zavarodottan állott Erzsébet tekintete előtt. Elmulván pedig a találkozás első izgalmai, Endre herceg, Johanna, valamint a durrazóiak is lovaikra szöktek és Erzsébet királyné kocsiját közrefogván, kíséretük egybekeveredett a magyarokkal, s így együtt folytatták utjukat Nápoly felé.

A gyönyörű fekvésű városba július 24-én tartotta Erzsébet bevonulását a nápolyi udvar kíséretében. Utközben nem egyszer ragadtatott el a tájak szépségei által és nagy élvezetet látszott azok szemléletében találni; mindazonáltal kedvező alkalmat nyílt Johanna magaviseletének titkos szemmel tartására is, férje irányában. Éles tekintete nem egyszer Johanna lelke mélyében óhajtott olvasni, hogy meggyőződést szerezzen annak érzelmeiről. S az eredmény lön: miszerint a fiatal királyné szíves előzékenységét és látszólagos benső ragaszkodását a nemes Endre herceghez, a legügyesebb színlelésnek találta. Fölfödözését azonban nyájas modora által törekedett elpalástolni, noha már az úton tisztába jött, fia ügyében teendő lépései iránt.

Nápolyban, a mint az első lovast megpillantották a távolban, nagy izgalom támadt. Óriási néptömeg gyűlt össze hirtelen a városon kívül, s Katalin császárné is — megtudván a mozgalom okát — fiaival, a tarentói hercegekkel, ki-

sietett, a magas érkező fogadására. Erzsébet — noha tudta, miszerint e teljesen romlott szíví nő működött egyedül fia megrontásán, s volt eddig is oka az ifjú herczeg gyötrelmeinek — nem tartotta még elérkezettnek a pillanatot, a mély megvetést és haragot, melyet szívében érzett, vele éreztetni; úgy tett tehát, mintha aljas fondorlatairól mitsem hallott volna s őt a fiatal uralkodó pár gyámolának tartaná. Átkarolta és szívére szorítá, fiainak pedig csókra nyújtá balkezét. Azok elégedetten a királyné nyájasságával, most mindenképen kedvében járni törekedtek, nehogy — mitől szerfölött rettegének, — gyanúját vonván magukra, a hatalmas királyné boszúja alacsony tervüket megghiúsítsa.

Nápolyban, a királyi palota azon termei foglalta el Erzsébet királyné, melyekben nem oly rég még Róbert öreg fejedelem lakott nejével, s honnan elragadó kilátás nyílt a sík tengerre és a szép nápolyi öbölre. Megérkezése napján azonban nem maradt ideje gyönyörködni a festői tájban; legelőször Endre herczeg magyar dajkáját, Isoldát hívatta magához, kinek túláradó örömében, kogy kegyes úrnőjét viszontláthatja, hosszú ideig nem akart szó ajkaira jönni. E dajka valóban példátlan hűséggel és ragaszkodással viseltetik a fiatal herczeghez, s oldala mellől egy pillanatra sem távozván, mindenről tudomással bírt, a mi körülötte történt. Általa értesült a királyné, miszerint a hatalom hiánya egyedüli oka Endre herczeg gonosz helyzetének; mert így lenézés és gúny tárgya mindenki előtt, alattomos ellenségeinek pedig nem egyéb gyermekes játékszernél. Az uralom teljesen Johanna kezében van, kinek megegyezése nélkül férje mit sem tehet; és maga a szép fiatal királyné is, Katalin császárné aljas fondorlatainak következtében, Endre vesztére tör. Aztán még minden apró részletet, melyek fiáról érdeklél bírhattak az anya előtt, körülményesen előadván, a királyné kiváló kegyeiről biztosítva bocsátotta el a derék dajkát magától.

Isolda távozása után, hova inkább kezdé érezni Erzsébet királyné — kimerülve és lankadtan a fárasztó utazás által — hosszas és zavartalan nyugalom szükségét. Visszavonúlt tehát azonnal — messzire minden zajtól — hálótermébe és pihenni tért. Másnap megújulva kelt föl, sokáig tartó mély és erősítő álmom után s már régóta nem érzett kéjjel élvezte a nápolyi reggel bájait. A tenger felől lengő üde szellő, a végtelen vizek, átlátszó tiszta lég, a habokon játszó tündöklő verőfény és az ég végtelennek látszó derűje, mind az újság és szokatlanság varázsával hatottak reá, s keserű gondolatokat keltettek benne a népek erkölcstelenségén és lomhaságán, e szép éghajlat alatt, minek már utközben is minduntalan tanuja volt. Láttá a különbséget e tétlen, henye nép és saját derék, minden nemesért hevülő, alattvalói közt, miért is — daczára a természet nagyobbserű pompájának s a hódolatteljes fogadtatásnak, melyben részesült — rosziúl esett nélkülöznie megszokott környezetét.

Nem habozott tehát, hanem gyors tette határozta magát. Magához szólította derék tanácsosait, a nápolyiak közül a barátságot színlelő durazzói hercegeket és a fiatal herceg híveit, s az ügyek állását eléjük terjesztvén, véleményüket kikérte. Mindnyájan egyezőleg oda nyilatkoztak, miszerint a legelső s legfőbb teendő a pápát határozottan fölkézni, hogy a koronázási engedély megadását tovább ne halaszsa; mert ha ez tőle meg fog nyeretni, Endre hercegnek többé nem lesz mitől tartania. Erzsébet királyné tehát ennek értelmében, az engedély kieszközlésére fényes követséget rendelt Avignonba indulni, a pápa színe elé; a követség vezérletére magát Miklós nádort kérte fel, tagjaiúl pedig, Pál országbíró és főudvarmester, Ruphus Tamás gróf, Vitus nyitrai püspök, Péterfi Tamás főúr, a beneventi érsek és még számosan a nemességből, szemeltettek ki, kik is aztán haladéktalanul megindultak a francia partok felé.

IV. Róma. — Visszatérés Magyarországra.

Erzsébet királyné fogadalma. — Nápolytól Rómáig. — Fogadtatás a Tiberisnél. — Római hölgyek. — Látogatás a Péter egyházban. — Egy mesés értékű kép. — Ujra Nápoly. — Egy elvetemült királyné. — Ijedelem a nápolyi udvarban. — Erzsébet királyné egyedül indul. — Ut Apulián át. — Zeng helyett Velence. — Nem várt fogadtatás a Magyarföld határán. — Az avignoni követség viszontagságai. — Igazság pénzért. — Fejedelmi lovagiasság. — Elkésett koronázási engedély.

A követség hajóra szállása után Erzsébet királyné elhatározta, hogy rögtön elhagyja Nápolyt. Teendője ott többé nem volt fia érdekében; a Katalin császárné által tiszteletére rendezett zajos multságokat pedig minden áron elkerülni óhajtotta; mert míg egyrészt — követsége visszatértéig — nem is tartotta illőnek helyzetéhez résztvenni azokban, másrészt mély megvetést érzett a rosz életű császárné iránt.

Még utra kelte előtt szent fogadalmat tett a királyné: hogy Róma nagyhirű egyházait meglátogatja és azokat, hatalmas fejedelemműhöz illő, ajándékokban fogja részesíteni. Most legalkalmasabbnak látszék az idő e fogadalom beváltására: nem késett tehát, hanem habozás nélkül utra kelt az örök város felé. Saját kíséretén kívül vele indult még a nápolyi érsek is és az apuliai nemesség virága.

Mély csendben — mint vallásos fogadalmat tett zárándokokhoz illik — haladtak át a közbeeső helységeken; mert a királyné még Nápolyban kiadta a parancsot kíséretének, hogy a lakosok nyugalma megzavarni bárhol is óvakodjanak. Hiába való volt azonban ez elővigyázat; mert alig futott hirt a magyar királyné római utazásának, a föld népe a legtávolabb vidékeken is elhagyta földjeit és hajlékait, és hatalmas áradat gyanánt tört előre, hogy láthassa a „nagy és mégis oly szerény fejedelemt, ki ragyogóbb a tündöklő napnál és

erényei által annyira fölötte áll mindenkinek.“ Óriási néptömeg lepte el a tájat, a merre kíséretével elhaladt a királyné, „és a nép nem tudott hova lenni bámulatában és örömeiben; Hosannát kiáltozott szüntelen és az istent dicsérte, hogy oly kiváló nemes tulajdonokkal biró hölgy, s oly hatalmas király-asszony eljött messziről, elhagyta hajlékát és birodalmát, mint egykor Sába királynője, kikérni és megérdemelni a megváltó kegyelmét. Fensőbb lényt megillető csodálat és hódolat-nyilvánításokban részesült Erzsébet mindenfelé; és a tömeg, mely őt bámulta, nem oszlott el, hanem folyvást szaporodott az ujonnan érkezőkkel, „mert a ki egyszer a főséges királynét övező ragyogó pompát megpillantotta, sóvár szemeit többé nem volt képes levenni róla.“

Nehány napi lassú, de szerencsés utazás után előtűntek a távolban Róma tetői. Mihelyt tudva lón a városban a királyné közeledése, óriási izgalom támadt mindenfelé. Még a betegek is elhagyták fekhelyeiket és eléje sietének fogadására. Pillanat alatt teljesen kiürült a nagy város, míg a Tiberis partjain beláthatlan néptömeg hullámozott föl és alá. A folyam egyik partján a Colonnák készültek fogadni illő üdvözlettel a rendkívüli vendéget. A mint azonban a királyné hintáját megpillantották, hirtelen meglepetésükben, üdvözlét helyett — „legmélyebb hódolatuk jeléül“ — térdre ereszkedének. Ugyanily szándékkal álltak a másik parton az Orsiniak, az előbbiekkel együtt akkortájt Olaszországnak legrégebb és leghiresebb két családja.

Midőn Erzsébet kíséretével a Tiberishez ért. tetőpontra hágott a nép lelkesedése. Dörögve kitörő kiáltás: „Éljen a magyarok királynéja“, röppent el egyszerre nemesek, pórok, asszonyok és leányok ajkairól. „Megrendült a föld és a folyam szokatlanul zajlott.“ Rövid idő alatt teljesen körül volt véve a királyné kocsija, s a tolongás oly nagy mérveket öltött,

hogy a legnagyobb óvatossággal és csak lassú lépésben lehetett előre haladni a város felé.

Erzsébet kíváncsian tekintgetett körül a hullámzó néptömegben. Föltűnt neki a hölgyek sajátzerű viselete Rómában; a matrónákat ugyan igen tisztességes megjelenésűeknek találta, de a fiatal nők nem nyerték meg tetszését, s ezt nem is késett tudtára adni környezetének. Róma leányainak öltözete ugyanis föltötte ingerlő és kirívó vala. Kihívó magukviselete is nagy visszatetszést szült a királynénál, ki a szent városban éppen az ellenkezőt várta. Megérkezése első napjaiban mindazonáltal több előkelő hölgyet kihallgatáson fogadott és pompás fogadtatásának jutalmául, kitüntetésekkel halmozott el.

Frater Acutus, minorita szerzetes, legelső volt az alamizsnáért esedezők közül, kik mindjárt megérkezése után való napon a királynéhez sietének. Ő a Molles hidjának helyreállítására kért segélyösszeget. E hidat ugyanis már régebben elsodorta a Tiberis árja, s azóta — minthogy kijavíttatásáról senki sem gondoskodék — használhatlan állapotban, romokban hevert. Most a királyné — ugymond a krónikás — annyit adott Frater Acutusnak, hogy azon akár teljesen új hidat építhetett volna. Számos közhasznú épülete Rómának akkor a magyar királyné bőkezűségének köszönte létrejöttét.

Némileg megszabadulva a könyöradományért esedezők tolakodásától, először Péter apostol szép egyházának megtekintésére indult a királyné. A templom főbejáratánál Róma összes papsága fogadta a magas látogatót s ünnepélyes menetben sietett eléje a „gloria“ zengése között. Beérvén pedig, különös hódolatuk jeléül, mindnyájan levették fővegeiket, a mi különben nem volt szokásban náluk, és födetlen fővel kísérték az egyházba. Itt a királyné, miután a főpapok által tartott szertartásos nagy misét végig hallgatá, Péter apostol oltárára tette le az egyháznak szánt ajándékait: négyezer aranyat, mint péterfillért, s egy arany-kelyhet, mely a legnagyobb

és hecsesebb drágakövekkel volt kirakva. Péter szobra mellé aztán egy ezüst-táblát állított, mely óriási igazgyöngyökkel ékesítve, az apostolok fejének kitűnően metszett arcképét mutatta. E tábla oly mesés értéket képviselt, hogy egy sem akadt a bíbornokok közül, ki azt megbecsülni tudta volna, hanem közös megállapodással elrendelték, hogy az adományozás napja minden évfordulóján Erzsébet királyné emlékéet ünnepélyesen megüljék. Még sokáig voltak azután a magyar királyné nagybecsű ajándékai közszemlére kitéve, s később az egyház tekintélyesebb látogatóinak külön kedvezmény gyanánt mutogatták.

A csőcselék azonban, vérszemet kapva a soha sem látott pompán és kincseken, arczátlankodásával terhére kezdett válni Erzsébet királynénak. Egész ország lakossága Rómában gyűlt össze, és egyszerre mindenki szegénynyé lőn a nagy városban, hogy a magyar királyné pazar bőkezűségének áldásait élvezhesse, s a kik már egyszer részesültek a fejedelemlő kegyadományában. elvetvén minden szemérmert, újra meg újra óhajtának részesülni benne. Erzsébet királyné pedig már túl is ment a határon. Nagy fogyatkozást vett észre a roppant kincsekben, noha még mitsem végzett amaz ügyben, mely őt ide hozta. Nem szívesen látta tehát naponkint a beláthatlan, s szüntelen pénzért kiáltozó néptömeget ablakai alatt, melynek magaviselete mind illetlenebb és féktelenebb kezdett lenni. Telhetetlenségében már rablásra is vetemedett a söpredék, úgy egyedül senki sem merte többé elhagyni a királyné lakhelyét. Egy nap alkonyatán — nagy zsákmánynak vélvén birtokába jutni — hirtelen merész támadást is kísérelt meg a királyné lakhelye ellen . . . Erzsébet még az nap tudatta kíséretével, hogy kényszerítve van Rómát — hol nem bátorságos többé tartózkodása — rögtön elhagyni. S már másnap, octóber 6-án, csakugyan utra is kelt vissza, Nápoly felé.

Megérkeztekor távollevő követségéről még semmi hírt

nem kapott, miért is elhatározta, hogy bevárja annak visszatértét. Kedvező alkalom nyílt ez által szorosabban megfigyelni a viszonyt, mely a herceg és Johanna királyné között változatlanul fennállott. Hosszas szemlélet után meggyőződött, hogy az idegenkedés és gyűlölet nemes férje iránt, már oly mély gyökeret vert a teljesen megromlott szívű és tévutra vezetett Johannában, hogy azon változtatni talán már akkor sem lehetne, ha sikerülne őt kivonni Katalin császárné befolyása alól. A rendkívüli bájjal megáldott, de könnyelmű fiatal királyhölgy már annyira elmerült a ledér élvezetekben, hogy rosszúl érezte magát, ha megszokott illetlen környezetét nélkülözni volt kénytelen. Komolyabb, de mélyebb és nemesebb érzelmű férje jelenlétében unatkozott; és ha a herceg, — mert parancsolnia nem lehetett — valamely szives kérelmét tudatta vele, „megvető mosoly játszék ajkai körül, és nem érezte a legcsekélyabb részvétet sem a derék ifjú tehetetlenségén.“

Híában törekedett tehát Johanna — Katalin tanácsára — szinlelni Erzsébet királyné jelenlétében. A fiát egész az odaadásig szerető anya éles tekintetét ki nem játszhatta a mélyen sülyedt fiatal királyné ügyetlen tettetése. Minden szavából, mely színleg elég nyájasan röppent el ajkairól, kirítt a közöny és idegenkedés ama férjjel szemben, ki legmélyebb rokonszenvére lett volna érdemes. A lelke mélyén fölháborodott anya tehát, előre látva a keserű sorsot, mely gyermekére ily nő oldalán várakozik, hirtelen oly lépésre határozta el magát, milyent senki még gyanítani sem mert.

Miután követői — noha már a tavasz beállott, és több telt el félévnél távozásuk óta — még sem adták a legcsekélyebb hirt is magukról, a királyné türelme teljesen kifogyott. A téli napok elég gyorsan teltek el e gyönyörű fekvésű és szelid éghajlatú városban; annál inkább, mert a Katalin császárné által ügyesen rendezett ünnepélyek és mulatságok alól magát többé ki nem vonhatta. De a tavasz közeledtével erős

honvágy lepte meg őt, s azért kijelenté, hogy követeire tovább nem vár, hanem utra kel Magyarország felé: fiát pedig, kit — míg megkoronázva nincsen — magára hagyni nem lát tanácsosnak, magával fogja vinni.

E szándék nagy zavarba és ijedelembe ejtette a nápolyi udvart. Meglepetve a magyar királyné hirtelen elhatározása által, és indulatoságából rosztat sejtve, senki sem tudta, mitévő legyen. Bizonyosnak látszék, hogy ha Erzsébet csakugyan eltávozik fiával, Lajos, a hatalmas magyar király, magának fogja megtartani Apuliát, habár Máriának, Johanna hűgának, keze nélkül is; és így Katalin császárné szépen kifőzött terve, annyi küzdelem és fondorlatok daczára, romba fog dőlni. Mig ha Endre Nápolyban marad, ők maradnak urai a csatatérnek; mert a hercegtől, kinek semmi befolyása vagy hatalma sincsen, valamint eddig, úgy ezután sem lesz okuk tartani.

Titkos-tanácsot tartott tehát a császárné, melyen végzésbe ment, hogy a magyar királynét minden áron le kell beszélni szándékáról, hogy a calabriai herceget elvigye. Mindent megmozdítottak, a mi tehetségükben állott; Johanna hízelegve fonta át Erzsébet nyakát és nyájas, csábos szavakkal kérte. Utóbb könnyeket sem kimélt és meghatóan könyörgött: ne vigye el férjét, kit „örült módon szeret“, s ki nélkül már élni se tudna. Erzsébetet nem indították meg a fiatal királyné csalfa könyűi; de megrendült, midőn fia földült arczezal s a legnagyobb kétségbeesés jeleivel tudtára adta, hogy a koronával nem sokat törődik ugyan, de hálátlan nevének képe sokkal mélyebben van már szívébe vésve, hogysen azt onnan — halálos seb nélkül — kiszakítani képes lehetne. Elhagyja tehát Nápolyt és nejét, ha ezt anyja úgy kívánja; de érzi, hogy e válást túlélni nem fogja.

A királyné, nehéz aggodalmakkal és vérző szívvel a jó gyermek sorsa iránt, indult el Nápolyból; Endre herceget pedig — mond ez események egykorú írója — kénytelen volt

magára hagyni, mint bárányt a farkasok között. Csendesesen vonult keresztül a páratlan fényű utazó csapat Apulia vidékein, mindenütt kerülve a helységeket. . . Csak Barum városnál pihent meg kevéssé a királyné, hol időzése emlékeül a szent Miklós templomot értékes ajándékaival lepte meg és alamizsnákat osztott a népnek. Martius utolsó napjaiban végre, Manfredonia városánál, elérte a tengerpartot. A tenger nyugodt volt; nagy csodálkozására azonban az Endre herceg által átszállítására küldött négy pompás gályát nem találta a révben, melyből kiindulnia kellett volna. Megszállott tehát Manfredoniában, és ott töltötte húsvét első ünnepét.

Másnap megérkeztek a hajók, melyek, a kedvezőtlen légáramlattal küzdve, kissé megkéstek volt. Számtalan más kisebb-nagyobb hajó is érkezett, melyek mindannyian a magyar királynét óhajtották elkísérni tengeri útján. Velence is kiküldötte fölékesített gályáit; és így Erzsébet királynéval egész hajóraj indult meg Apuliából a magyar partok felé. A tengeri út azonban nem volt teljesen szerencsés; mert akár a velenceiek fondorlatai, akár a még folyton tartó kedvezőtlen széláram következtében, a hajók, helyes irányuktól eltérve, hosszas küzdelem után, Zeng helyett Velence révébe futottak. Itt a királyné partra szállván, újra egy rögtönzött, de azért rendkívül ünnepélyes fogadtatásban részesült.

A doge — Velence hercege — szerencsésnek nevezte az eseményt, hogy a magyar királyné velencei területre lépett. De már rövid időzés után Erzsébet elhagyta a nagy tengeri várost és nyugtalanul indult tovább, Magyarország felé.

A mint a magyar föld határára lépett és a legelső magyarokat megpillantotta, hirtelen földerült már régóta szomorú, leverte tekintete. Ez más nép volt, melyet most látott, mint melyet az imént elhagyott. Itt újra a régi őszinte szeretet és hódolat környezte, melyet oly nehezen nélkülözött. Nem messze a határoktól nagy meglepetés várt reá. Fia, Lajos király, jöt-

téről értesülvén, öcsésével, István herczeggel, eléje sietett és őt az országnagyok élén fogadta. A királyné utja egész Visegrádig óriási diadalmenet volt. Maga körül látta ismét szeretteit és derék híveit; itt nem alamizsnáért halmozta el a nép szívből fakadó üdvkivánataival, hanem, mert egész az imádásig szerette kegyes királynéját.

Olaszországban különben még sokáig fönmaradt emléke a „nagy magyar királynénak, ki mint tündöklő csillag ragyogott; és eljött roppant fényvel és dicsőséggel — nem kímélve sem fáradságot, sem költséget — hogy magát megálázva, eleget tegyen vallásos buzgalmának.“ A nép különösen magasztalta őt mindenfelé, miben nem kis része lehetett az óriási kincsek, melynek csak csekély töredéke került vissza Magyarországra.

*

A királyné követei Avignonból csak a nyár végén érkeztek meg Visegrádra. — Clemens pápa ugyanis már régóta szívesebben hallgatott udvarhölgyeire, mint a jog és igazság szavára. Udvarhölgyei pedig Johanna pártját fogták és ellene szóltak a koronázási engedély megadásának Endre számára. A pápa tehát, miután a követek jogos kérelmére tagadó választ nem adhatott — halogatással akarta elütni a dolgot, miért is a követséget három hónapig váratta a kihallgatásra; míg végre, Drugeth Miklós nádor erélyes föllépésére, azt maga elé bocsátotta.

De a kitérő válaszzal, melyet még ezután is nyertek Clemens pápától, nem érték be a követek. Hangosan kezdtek zúgolódní és sürgetni az engedély megadását. Mire a pápai udvar látván, hogy a dolgot már tovább halasztani lehetetlen, az engedély kibocsátását elhatározta ugyan, de legalább ki akarta zsákmányolni a helyzetet. Hallották Avignonban, hogy a magyar király gazdag és hatalmas fejedelem, ki némi áldo-

zatot sajnálni nem fog, hogy öcsce érdekében az engedély megadását siettesse. Miért is titkon értésére adták a követésnek, hogy bizonyos összeg megajánlása után a pápa nem késnék az engedély megadásával. És így a követség — noha arra meghatalmazása nem volt — csakhogy véget vessen az ildomtalan huzakodásnak, negyvennégy ezer ezüst girányi (mai pénzben mintegy 10—12 millió forint) hallatlan összegben alkudott meg a pápa üzereivel, melynek kifizetése után a pápa kötele lett volna az engedélyt azonnal megadni.

Lajos király értesülvén, hogy követségének az „igazságot pénzen kellett megvásárolni“, mód nélkül fölháborodott. De már követei adott szavát visszavonni nem tartván lovagiasnak, azonnal kiküldte végrehajtóit a koronajavakra, bányákba és megyékbe, hogy minden lehető megtegyenek az óriási összeg előteremtésére. Aztán, nemes haragjában a pápai udvar élvhajhászatára és nyomorult kincsvágyára, a pénzt Clemensnek haladéktalanul megküldötte Avignonba.

Clemens a pénzt kegyesen átvevén, tudtul adatta Endre hercegnek, hogy a koronázási engedélyt már most nem sokára meg fogja kapni. . . De ez engedélyre többé nem lón szüksége a szerencsétlen sorsú hercegnek; 1345. sept. 18-án Katalin császárné bérenczei Aversában meggyilkolták, midőn éjjeli fekhelyét — gyilkosai fölhívására — gyanutlanul elhagyta.

UDVARI ÉLET AZ ANJOUK ALATT.

Visegrádi esendélet.

Udvari rendtelenség. — Általános fordulópont. — A király reggeli órái. — Udvari ebéd. — A délután és estebéd. — A délután szórakozásai. — Az első lovagi küzdter. — Az első lovagok. — Visegrádi lovagjáték. — A küzdelem napja. — Lovagok megjelenése a küzdteren. — A pályabírák. — Egy elragadó látvány. — A küzdelem. — Győztes és legyőzött. — Torna és dárdajáték.

Egyike azon tényezőknek, melyek az udvar tekintélyét annyira aláásták Árpád királyaink alatt, az udvari élet rendtelensége volt, melynél fogva ép oly változásoknak, oly mindennapi esélyeknek szolgált az szinteréül, minőnek alá szokott vetve lenni egy család a közönséges életben. Sem a fejedelem körüli kiszolgáltatban, sem asztala ellátásában, sem kincstára kezelésében nem volt semmi rend, pontosság vagy szabályszerűség; sőt nem ritkán az udvar szükségét is látott, mert a kincstár hirtelen kiürülvén, a jövedelmek behajtására a legkisebb gond sem fordították. Így a király magát és életmódját kénytelen volt a körülményekhez alkalmaztatni, melyeket megváltoztatni nem állott hatalmában. A nép pedig látva e gyarló, köznapi viszonyokat, fejedelmét és környezőit épen nem tette valami különös tisztelete vagy bámulata tár-

gyává; mert bennük közönséges embereket kezdett tekinteni, kik a köznapiságon fölülemelkedni nem tudtak . . . Ilyen rendetlen élet és zavart állapotok uralkodtak a magyar királyi udvarban Róbert Károly uralkodásának elején is Budán, majd hosszas vándorlásai közben és Temesvárott tartózkodása alatt, egész az 1321. évig. Ekkor hagyta el Temesvárt Visegrád kedvéért; Visegrád pedig forduló pontot képez a magyar királyi udvar minden viszonyaiban, a mennyiben azt kívül belül alapjában megváltoztatta.

Visegrádon határozott jelleget kezd nyerni az udvar élete, nincsen többé alávetve oly közönséges viszontagságok és hányattatásoknak, mint eddig, hanem miként egy szilárd alapon nyugvó épületet, bizonyos rend és szabályszerűség lengi át az egészet. A király nem alkalmazza többé magát a körülményekhez, hanem inkább ő szabja meg azokat, életmódja szerint alakulván minden a környezetben. Szolgáltatára minden készen áll s vágyainak teljesítése elé többé semminemű akadály nem gördül. Ekkép a rendezett viszonyok egy rendezett szabályos életnek vetették meg alapját; s ez aztán az egész testületre kiterjedt, melynek feje a király volt és melyet közönségesen udvarnak szoktunk nevezni.

Róbert Károly, rendkívül szorgalmas, munkás férfiú, a nap legnagyobb részét dolgozva töltötte el. Vallásos buzgalma a küzdelmes évek hosszú során át, de méginkább, mert volt alkalma meggyőződni a római kúria számtalan visszaélései és üdömtalan üzelmeiről, kevésbé megrendült; miért is a vallásos formaságokat lehetőleg elmellőzte s azokra súlyt sohasem fektetett. A kora reggeli misét, melyet az udvarnak azon kor szokása szerint éhgyomorral kelle végig hallgatnia, rendesen elmulasztotta.¹⁾ E helyett, lakosztályából titkon kionszva,

¹⁾ Róbert Károly szabadelvű vallási nézeti országszerte ismeretesei voltak, miért is heyes szemrehányásokat kelle tőrnie a főpapoktól, a rozsz példaadás miatt. Ő legkevésbé sem engedte magát vig kedélyhan-

sétált, tornázott vagy a kelevéz és kard forgatásában gyakorolta magát, s abban ritka ügyességet is sajátított el. A délelőtti órák ezután országos ügyeknek voltak szánva; ekkor tartattak udvari tanácskozások, vagy kihallgatásokat adott a király, az elég számosan jelentkezőknek.

Az ebédnél együtt ült az egész fejedelmi család s az étkezés igen hosszas ideig tartott. Vidám, fesztelen társalgás fűszerezte ez órákat, melyeket, megszabadulva az országos gondok terhétől, a királyi pár teljesen övéinek szentelhetett. Zavaratlan nyugalomban óhajtván étkezni Róbert Károly, az asztalnál, melynél ült, csak a fejedelmi család tagjainak engedett helyet; de különben sem tartván méltóságával összeférőnek szolgálattelvőivel egy asztalhoz ülni, midőn főurak voltak a királyi ebédre — mi gyakran megtörtént — hivatalosak, ezek külön asztaloknál vendégeltettek meg, melyeket aztán a király sorra látogatott. Étkezés ideje alatt mindenki egy csinos kivitelű övet viselt, melyen kés lógott az étkek eldarábolására; ilyenek voltak ellátva azok is, kik az étkehordási szolgálatot végezték, tisztük jelvényéül.

A délután óráit, míg a királyné udvarhölgyei körében társalgott vagy gyermekei, a kis hercegek körül foglalatoskodott, szintén tevékeny munkásságnak szentelte Róbert Károly, csakhogy többé nyilvánosság elé nem lépve, egy-egy bizalmas tanácsosával lakosztálya zárt ajtai mögött szőtte ama messze kiágazó terveket, melyek őt egész életén át elfoglalák. Az este új üdülést szerzett, midőn az estebéd újra, habár rövidebb időre — mert a királyné csakhamar visszavonult a kis hercegekkel — összehozta a királyi családot; ilyenkor többnyire hárfások vagy lantosok zenéje, lelkesítő daloktól kísérve,

---

gulatában a vallás törvényei által korlátozhatni: húst evett és nyilvános, zajos mulatságokat tartott a börtben, komoly elmélkedések helyett; úgy hogy, látván a püspökök intéseik hasztalanságát, őt szabados életmódja miatt a pápánál is bevádolák.

mulattatta a magas étkezőket; különösen a királyt, ki hosszabban időzött este az asztalnál, s teljes nyugalomnak engedvén át magát, különösen kegyelt udvari embereivel társalgott kedélyesen, vagy sakkozott a késő éjbe. . . E nagy elfoglaltság és tevékeny munkásság közt kellemes szórakozásul szolgáltak a királyi páruak időnkint kisebb-nagyobb sétalovaglások a délután óráiban, kirándulások és utazások, de különösen a látványos tornagyakorlatok és lovagjátékok.

A vállalkozó és hős szellemű Róbert Károlynak még gyermekkorában, régi olasz hazájában, a lovag küzdelmek különös bámulata és szeretete tárgyát képezték; nem volt tehát forróbb vágya, mint azokat Magyarországbau is meghonosítani, s így a magyar nemzetet a lovagság szép és magasatos eszméjével megismertetni. Uralkodása elején, szorult helyzetében, erre gondolnia sem lehetett; de mihelyt később viszonyai megengedték, nem mulasztotta el a kellő lépéseket megtenni lovagias szellem ébresztése iránt, magyar környezetében. Az első testgyakorló helyet és lovagi küzdteret Temesvárott állíttatta föl, s ott személyesen ismertette meg apródjaival a lovagság és bajvívás szabályait; majd a gyakorlatok is személyes fölügyelete alatt tartatván, apródjainak legkitűnőbbjeit lovagokká ütötte, kiket ez által följosított lovagi küzdelmek tartására egymás között. Ily viadal — a győztesnek jutalmat is tűzvéni ki,¹⁾ neki mindig igen érdekes és mulattató látványul szolgált.

Sőt nem ritkán megtörtént, hogy a lovagokkal, kik különös ügyesség által tüntették ki magukat, maga is küzdelmebe ereszkedett, mi aztán mindig rendkívüli büszkeség tárgyát képezte egyeseknél, s hatalmas serkentőül szolgált, kiérdemelni, miszerint a király — kinek rendkívüli ügyessége

¹⁾ E jutalom többnyire igen értékes díszmütagyából — mint fényes kiállítású sisak, kardöv — állott, melynek becsét nagyban növelte azon körülmény, miszerint az a király ajándéka volt.

és gyakorlottsága általánosan ismeretes volt — méltónak találja fegyvereit az övéikkel összemérni.¹⁾

Határozottabb és szebb alakot nyertek a tornagyakorlatok és különösen a lovagjátékok Visegrádon, a rendkívüli fény és ünnepélyesség által, melylyel tartattak. Egy lovagi küzdelem tartása mindig különös esemény tárgyát képezte s míg egy részt óriási érdeklődést keltett mindenfelé, másrészt hatalmas versengést az ügyességüket kitüntetni vágyó lovagokban. Nagyban emelkedett az érdek, ha egy-egy külföldi lovag jelent meg, hogy tanuságot tegyen kiváló gyakorlottságáról, vagy hogy a fényes jutalmat, mely a győztes vitéznek volt kifizve, elnyerni megkísértse. E lovagjátékok a visegrádi küzdőtér porondján tartattak, mely ily alkalmakra rendszeren helyreigazított és páratlan fényvel díszített föl. Az udvar ritkán hiányzott a nézők közül; megjelenése különösen ünnepélyessé tette a látványosság lefolyását, valamint hatalmas ingerül szolgált a lovagoknak magukat a királyi pár jelenlétében kitüntetni, s annak figyelmét magukra vonni.

Már napokkal előbb híre ment a rendszeres lovagi küzdelem (nem csak egyszerű gyakorlat) tartásának s az közbeszéd, kíváncsiság és találgatások tárgyát képezte a nép minden rétegében. A küzdelem napján kora reggeltől kezdve beláthatlan néptömeg — melyben a rend csak nehezen volt

¹⁾ Egy alkalommal szintén kedve támadván lovagjátékban szerepelni, apródjainak legderékabbikát: Hunt Pázmán lovagot szólította föl párviadalra, s értékes jutalmat ígért neki győzelmi díjúl, melyet az ő gyönyörű hölgye, a csepelszigeti Emő (vagy Emese: Enuche) lett volna átnyújtandó. A szerencse azonban nem kedvezett Hunt lovagnak; mert nem csak nyergéből kiüttetve a földre roskadt, de állára kapván a súlyos ütést, heves fájdalmakat is érzett. Sisakrostélyát azonnal fölemelve, a király nem kis multságára, három előfogának hiányát állapította meg fájdalma okául. Róbert Károly jókedvében, — noha ő volt a győztes fél — hogy hű apródját három fogának elvesztéseért megvigasztalja, s „írul fájdalmaira,“ neki három falut adományozott.

föntartható — vette körül a küzdteret s türelmetlenül várta a jeladást, mely a lovagjáték kezdetét hirdette. Végre a dél óráiban megérkeztek az első lovagok, s a nép, őket látni vágyva, kíváncsian telongott előre. Némelyeknek délczeg alakja s nemes, büszke magatartása általános föltűnést keltett; mások kihívólag tánczoltatták pompás ménjeiket a győzelem biztos reményében. Sisakrostélya és fegyvere mindannyinak le volt bocsátva, s egyik sem beszélt, mintha néma lett volna valamennyi, nehogy hangjáról megismertessék. Számuk ujabban érkezőkkel folyton szaporodott: némelyeken szemmel látható volt a hatalmas izgatottság, mert nem egynek az napi győzelmétől szerencséje, vagy talán épen boldogsága is függött...

Már a pályabírák is — főrangú, köztisztelet s becsülésben álló férfiak, kikhez a részrehajlás gyanuja azért sem férhetett, minthogy letett hitük szerint a küzdő lovagokat nem ismerték — megérkeztek s elhelyezkedének a számukra kijelölt emelkedett helyen, honnan mindent könnyen beláthattak. Kíváncsi érdeklődéssel jártatták körül szemeiket a küzdeni vágyó lovagokon, kikről ők voltak ítéletet hozandók, eldöntvén, nem élt-e a győztes meg nem engedett mesterfogásokkal, vagy nem lépte-e át valamelyikük a rendes lovagi küzdelem szigorú szabályait. Fontos hivatásuk érzetében nyugodt komolysággal ültek helyeiken s szintén a jeladást várták a küzdelem megkezdésére.

Egyszerre tárogatók harsantak meg minden oldalról, s a sebes vágatás közt érkező hirnökök az udvar közeledését jelentették. Mindenki tiszteletteljesen fölállott és fővegét leemelte; a nép pedig hatalmas üdvivalgással nyitott utat a páratlan pompával megjelenő fejedelmi népnek, melynek jövetele a küzdelem megkezdését hirdette. Bármily fényvel ragyogott azonban a király és környezete: a nádor, országbíró, tárnokmester s a többi főurak, minden szem most mégis nem reá, hanem a királynéra s annak kíséretére irányult. Űde és elra-

gadó látvány tárult itt a szemek elé: gyönyörű, szende fiatal hölgyek serege, egyik bájosabb és szemérmesebb a másiknál. Tévetegeen jártatták körül elfogult tekinteteiket a nagy tömegben, miközben egy pillantás a daliás lovagoknak is jutott, kik mint valamely varázs hatalma alatt, mozdulatlanul állottak helyeiken. A királyné elhagyta őket, hogy helyét férje mellett elfoglalhassa; az udvarhölgyek pedig egy külön számukra készített díszes s magas emelvény felé siettek, s azon a megállapított sorrend szerint elhelyezkedtek, legelső helyet foglalván el az, ki a legelső jutalmat volt a győztes lovagnak átnyújtandó.

A nádor intett, mire a sorompók megnyilván, tüzes lovag rontott be a küzdőterre és fölemelt fegyverrel kihívó hangon szólította föl társait küzdelemre. Csakhamar új lovag jelent meg a sorompók előtt, s bebocsáttatván, a párviadal kezdetét vette. . . Gyöngye sikoly, mely a hölgyek ajkairól lebbent el, jelentette, miszerint a lovagok egyike nyergéből kiesett és a földre terült.¹⁾ — A győztes a királyi trónemelvény elé járult és sisakrostélyát fölemelte; majd aztán a tömegnek is megmutatta magát, mely a szerint, a mint ismeretlen, vagy előnyösen ismert arcot pillantott meg, helyeslő zúgás vagy éktelen örömríadásban tört ki; mely megújult, midőn a daliás lovag átvette az értékes jutalmat, melyet oly kedves kis fehér ke-

¹⁾ A küzdelem kelevézzel történt, s a győztes az lett, ki ellenfelét egy ügyes lökéssel nyergéből ki tudta emelni. A tusa mindig izgalmas és rendkívül érdekfeszítő látványul szolgált; lefolyása alatt tüzelő és bátorító szavak vagy zúgás sem hiányzott a nézők részéről. A talaj, melyen a küzdelem végbement, puha poronddal hintetett be, hogy a nyergéből kivetettnek leesése közben komolyabb baja ne történjék; néha mindazonáltal megtörtént, hogy a legyőzött lábára esván, azt megütötte vagy ki is ficzámította, minek következtében — a nézők óriási hahotája között — sántikálva, vagy éppen féllábon volt kénytelen a küzdőteret odahagyni. Az ilyen, ha baja komolyabbnak bizonyult, azonnal gondos ápolás alá vétetett és általános részvét tárgyat kezdte képezni.

zek nyújtottak feléje. A meggyőzött vitéznek meg volt engedve leeresztett sisakrostélylyal elhagyni a küzdteret, mert fájdalmas tekintetében s arcának szégyenpirjában senki gyönyörűségét nem találta; de a kíváncsiság is inkább a győztes vitézt illette mint a legyőzöttet.

Abbeli jogukkal, miszerint magukat a nyilvánossággal, megismertetni nem voltak kötelesek, többnyire éltek is a meggyőzött vitézek, s így valaki tiszser is meggyőzethetett a nélkül, hogy jó hírneve ez által valamit szenvedett volna. Néha azonban egy-egy hetvenkedő lovag győzelmét biztosnak tartván, arcát már előre is megmutatta, mely merészsége és biztonsága bámulatot keltett ugyan sokakban; de legyőzetés esetén aztán annál határtalanabb gúnykacaj közt kelle megszégyenülve távoznia a diadal színhelyéről; sőt nem ritkán a tömeg az ily hetvenkedő lovagot egyenesen meg is piszkolta.

Kisebb jelentőségűek voltak a lovagi küzdelmeknél az egyszerű dárdajátékok, melyeknél csupán az ügyesség (egyik lovag a másiknak dárdáját törekedett kettétörni) határozott, vagy a tornagyakorlatok, melyeknél a testi erő játszotta főszerepét. Mindazonáltal ezek is elég érdekes és mulattató látványul szolgáltak, úgy az udvarnak, mint a környék lakosságának.

Zách Bódog merénylete.

Egy szívesen látott vendég. — A palota kertje tavaszszal. — A visegrádi tündér. — Kázmér örült szenvedélye. — Aggodalmas éjjeli órák. — Kétségbeesett vallomás. — A végzetes imakönyv. — Zách Bódog és leánya. — Hirtelen bucsúvétel Visegrádtól. — Egy rém az ebédlő ajtajában. — Gyermekekért gyermek. — Cselényi János. — A merény következményei. — Hallatlan ítélet.

A visegrádi udvar szabályszerű, szokott életmódját az 1330. év kora tavaszán egy nevezetes fejedelmi vendég érke-

zése zavarta meg, ki aztán ellen sem tudva állani a szíves marasztásnak, hosszabb időre lakosává lett a visegrádi palotának. E vendég Kázmér lengyel herceg volt, a lengyel trón örököse és a magyar királynak sógora. Magas termetű, esimes férfiú, de szabályos arezvonásain a kicsapongó élet nyomaival és kielégíthetlen élvágy sugarával tévedező, zavaros szemében. Kalandjairól és rendetlen életéről már kora ifjúságában elhíresedett; Róbert Károly mindazonáltal, mint rokonát, s oly férfiút, kinek még csak a jövőben teendő hasznos szolgálataira sokat épített, kitüntető előzékenységgel fogadta, s nem mulasztotta el barátságos indulatának irányában kétségtelen tanjelleit adni.

Kázmér herceg pedig igen jól kezdte érezni magát nővére és sógora körében. Lebilineselve a magyar király nyájas modora, valamint a köröskörül elterülő pompa és bőség által, távozásra egyhamar nem is gondolt, hanem minden gondot félre téve vigadott, mintha hazáját is elfeledte volna . . . Kívül a palota kertjében már sűrű lomb borította fákat s szépen ápolt virágok serege tölté be pompás, átható illatával a levegőt. Vidám dalos madárkák hallaták csengő hangjaikat mindenfelé s a forró napsugarak jótékony meleggel árasztották el az egész természetet. A magas torony környéke megélénkült, mert a király, ki alig várta a tavasz első ébredését, most mind hosszasan kezdett benne időzni . . .

Egy májusi szombat délutánján Kázmér herceg a királyi palota kertjén át sétált, hogy a gyönyörű fekvésű toronyban munkálkodó királyi sógorát fölkeresse. Egyszerre mintha valamely rendkívüli, túlvilági jelenséget pillantott volna meg, megállott. — Talán az erdőnek vagy Visegrádnak tündére hagyta el rejtékelyét és verte őt igézó bilinéseibe? . . . Egy leírhatlan bájú, sugár, lenge alak lebegett előtte bizton s kecsesen; de a mint véletlenül a mögötte álló férfiút észrevette, ijedten rezzent össze, s hirtelen eltűnt a sűrű növényzet között.

Kázmér herczeg pillanatnyi merev bámulatából fölocsúdva, tüstént utána eredt, de nagy meglepetésére hűgával, Erzsébet királynéval, találkozék, ki udvarhölgyeitől körülvéve időzött a kertben. — Ott volt a tündér, a bájos fiatal hölgy, legszebb a szépek között (virgo pulcherrima) — Zách Klára, a király tárnokmesterének, az öreg rendíthetlen Bódognak leánya.

A herczeg fölindulása és zavartsága oly nagy volt, miszerint hűga, ki magának e jelenségeket megmagyarázni nem bírta, rémülten közeledék hozzá és hirtelen roszullétét gyanítván, neki nyugalmat javasolt. Kázmér visszatért lakosztályába, de az óhajtott nyugalom nem akart megtérni könnyen hevülő keblébe. Fölindulása folyton nőtt, minthogy azt leküzdeni egy pillanatra sem tudta. Szüntelen a kerti tündér elragadó alakja lebegett előtte, s ő nézte lázas, reszkető tagokkal, míg veritékesöppek gyöngyöztek izzó homlokán s kebléből nehéz sóhaj emelkedék. A királyi estebéden megjelenni nem volt bátorsága, mert félt, hogy rendkívüli izgatottsága árulója talál lenni föllobbant heves szenvedélyének. Elmaradása okául muló gyöngegségét hozta föl, mely őt néhány órai zavartalan nyugalomra kényszeríti.

Eljött az éj, s a királyné növekvő aggodalommal látta, miszerint fivére szobáiban még mindig égnék a viaszgyertyák, s ő — üdítő nyugalom helyett — ébren, időnkint heves járkálás közt, tölti az alvás óráit. Hiában törekedett magának a herczeg e sajátságos állapotának okát megfejtteni; a legkülönb-féle föltevések futottak át agyán, a nélkül, hogy azok közt megállapodásra tudott volna jutni. A virradat azonban mindent földerített. Kázmér ugyanis tovább már magát visszatartani képes nem lévén, az izgalomtól földúlt és eltorzult vonásokkal kereste föl hűgát és neki mindent bevallott. A királyné megpillantván fivére színéből kikelt arcát, megijedt ugyan; de értesülvén az megzavart nyugalom okáról, haragra lobbant és a herczeget megfeddvén, magától határozottan elutasította.

Kázmérnak — ki magán uralkodni soha sem tudott — kétségbeesése ekkor oly mérveket öltött, hogy a királyné meg-előzendő a legroszabbat, hosszas tusakodás után, szorult helyzetében, megígérte közreműködni oly tett végrehajtásában, melynek még csak gondolatától is lelkéből irtózott . . .

Vasárnap lévén, a királyné udvarhölgyei kíséretében házi kápolnája helyett a visegrádi főegyházba ment misét hallgatni, mely ott ilyenkor nagy szertartásossággal tartatott. Még nem érte el azonban a díszes épületet, midőn hirtelen megállapodék s rövid, de nehéz belső tusa után, kíséretéhez fordult vissza. „Klára — szólt mély megindulástól reszkető hangon, a mint az angyali ártatlanságú, áhítatos arcra esett tekintete — menj vissza és hozd el imakönyvemet, melyet otthon feledtem. A zsámolyon fogod találni bizonyára, hol reggel fohászkodtam.“ Zách Klára e parancsot vévén visszasietett, a mint csak ereje engedte, hogy magas úrnője imakönyvével mennél előbb visszatérhessen. Gyanútlanul nyitott be a királyné lakosztályába és tágas helyiségeken haladva köröszttül a hálóterembe ért, hol a kérdéses tárgyat volt találandó . . . Alig pillantotta meg azonban az imazsámolyt, midőn egyszerre szétlebbentek a mennyezetről alácsüngő bíborfüggönyök redői, és férfiú rohant előre, tárt karokkal a belépő ölelésére. Klára összerázkodott és hangos sikoltással eszmélet nélkül rogyott a földre . . .

A királyné ezalatt buzgóan imádkozott a főegyházban, de udvarhölgyének visszatértét az imakönyvvel hiában várta. Zách Klára megzavarodott elmével, téveteg, ingadozó léptekkel hagyta el a termet, melybe mint víruló szűz lépett, és hosszú folyosókon át bolyongva, atyja lakosztályát kereste. Arczának ijesztő halványsága és megtört szemei iszonyú dolgokról tetten tanúságot. Midőn atyjának tisztos fehér haját és büszke, nemes arcvonásait megpillantotta, földre sűtötte homályosuló szemeit, mert érzé, hogy annak szigorú de nyilt és szeretet-

teljes tekintetét nem volna képes többé elviselni. Az öreg Zách Bódog rémulten ugrott föl, s egy pillanatig mereven nézte leányát — mialatt hatalmas alakja kiegyenesedett — mintha nem akarna hitelt adni szemeinek. „Az istenért! leányom, mi történt veled?” — kiáltott föl az irtózat hangján, mialatt a roskadozó Klárát hevesen karjai közé zárta. „Atyám — susogá Klára alig hallhatólag — engedj; nem érdemlem meg többé öleléseidet. Őlj meg engem, mert tovább élni már nem vágyokozom.” Zách erős karjai — melyekkel gyermekét átölelve tartotta — reszkettek e szavak hallatára, mert azt hitte, hogy leánya megőrült. A mint azonban Klára ajkai, majdnem öntudatlanul Kázmér herczeg nevét rebegék, a szerencsétlen atya egyszerre mindent megértett, s csaknem összeroskadt fájdalomában.

Erzsébet királyné a főegyházból megtérve, el nem palástolható izgatottság és aggodalommal tudakozódott a történetek után és értésül nyerte, miszerint bátyja délelőtt fontos hírt vévén hazuról, sógorától hirtelen elbúcsúzott és elhagyta Visegrádot. Ő ugyanis már előleges megállapodás szerint — minden veszélyt kikerülendő — undok tettének elkövetése után azonnal lóra kapott és sebes vágatással törekedett elérni a lengyel határokat. Különös aggodalmat okozott azonban a királynénak azon körülmény, miszerint Zách Klárát sehol sem találta. Kérdéseire válaszul nyerte, hogy Klára, miután hirtelen igen rosszul lett, atyját indult fölkeresni, ki őt ezalatt már bizonyára ápolás alá vette. A királyné láthatólag összeborzadt; szemeiből keserű könnyúk pörögtek alá . . .

Nemsokára ebédhez ült a királyi család. Csendes beszélgetés közt — mely leginkább Kázmér herczeg gyors távozásának lehető okai körül forgott, s a királynénak rendkívüli gyötrelmeket okozott — töltek a pillanatok zavartalanul. Ne-jének aggályos arczkifejezése azonban föltűnt Róbert Károlynak s épen kérdést akart ez iránt hozzá intézni, midőn őt

egyszerre teljesen elhalaványulni és szemeit ijesztőleg az ajtó felé meredni látta. Egy magas daliás ősz alak jelent meg ott: Zách Bódog, a király tárnokmestere, ünnepi díszöltözetében, s látszólagos nyugodt magatartással közeledék a királyi asztalhoz. Róbert Károly, mit sem sejtve a lefolyt délelőtti órák szörnyű eseményeiről jóízű tréfával fogadja rendíthetlen derék hívét; de az — lángoló boszúján többé uralkodni nem képes — kivont karddal szótlanul a hercegeknek rohan és feléjük több súlyos csapást mér. A király és királyné, saját életükkel semmit sem törődve, gyermekeik védelmére sietnek, miközben Róbert Károly homlokán vesz könnyű sebet, Erzsébet pedig jobb kezének — melyet védőleg emelt föl — négy ujját veszti. Kenezics Gyula, a kis hercegek nevelője, ki testével fődözte a királyi családot, holtan rogyott össze, Zách súlyos csapásai alatt . . .

E rövid pillanatok ijedelmét és borzalmait leírni lehetetlen. Cselényi János — a királyné altárnoka — volt az első, ki látva a veszélyt, melyben a királyi család forog, csákányt ragadt és azzal oly hatalmas csapást mért az öreg Zách vállára, hogy az rögtön összeroskadt. A nagy zajra elősiető udvari testőrök aztán Záchot teljesen fölkonzolták; mely sorsot ártatlan fia sem kerülhetett ki, ki atyjára — nem tudván odabenn mi történik — az előterem ajtajánál nyugodtan várakozék.¹⁾

¹⁾ Midőn Erzsébet királyné Olaszországban időzött, föltűnt a rómaiaknak, miszerint jobb kezéről négy ujj hiányzik. Különféle változatú regék kezdtek lábra kapni a nép között e négy ujj elvesztésének okai és miként történt fölött. Egyet ezek közül, mint legvalóbbszinűt, az egykorú olasz történetíró is följegyzett, melynek elolvasása után azonban csakhamar meggyőződhetünk, hogy az oly közönséges meandemondán épült, miszerint a legcsekélyebb hitelt sem érdemli meg. — Több vitát okozott a történetírók között azon kérdés, vajon a királyné valóban bűnrészes volt-e Klára megrontásában, vagy Kázmér egyedül, húga tudta nélkül, követte-e el a galád tettet. Némelyek még azon idők krónikásai közül is

Hosszú idő folyt le míg a királyi család iszonyú rémületéből magához térhetett; a királyné súlyos beteg lett, melynek folyama alatt szünet nélkül lázas rémképek gyötrék őt. A király pedig udvari tanácsot tartott, mely a merénylettevő családja fölött leendett hivatva itélni. És ez ítélet fönmaradt a bírák örök szégyenére, kik azt hozták; mert a főurak fölháborodása és ingerültsége oly nagy volt Zách merénylete fölött, hogy az emberi ész józan törvényeit lábbal tiporva, hallatlan büntetéseket szabtak az ártatlanokra, kiknek a bűntényről tudomásuk sem volt, hogy boszúvágyukat kielégíthessék. „A Zách nemzetség harmadízig teljesen kiirtott; a távolabbi rokonság pedig száműzetésre ítéltetvén, összes javaitól megfosztatott, melyekből aztán Cselényi János bőséges jutalmát nyerte.“¹⁾

Erzsébet királyné ártatlansága mellett szólnak (Turóczy, Budai krón.); míg mások őt határozottan vádolják bűnrészességgel. (Dlugoss, Muglen, Névtelen Muratorinál). Istvánffy a Zách nemzetség ellen hozott ítélethez a következő függelékkel illesztette: „Ugy ez ítéletben, mint a honi évkönyvekben elhallgatták Zách apa gyilkosságának okát, pedig közönséges és írásban is átszármazott a hír, miszerint a királyné bámulatos ügyességgel szerezte meg Klírárt fivérének.“ Erzsébetet még tizenhárom év múlva is nagy lelkifurdalások gyötörték; az ártatlanul legyilkolt Zách család folytonos rémkép gyanánt állott előtte. Csak olaszországi útjából tért némileg megkönnyebbülve haza, miután — mint hitte — római vezeklésével eleget tett meggondolatlanságában elkövetett bűnének lerovására. — Ezek után Erzsébet királyné segédkezéséről, a büntett elkövetésében, ugyan kétkednünk nem lehet; ha szorult helyzetét tekintetbe vesszük azonban, ötsúlyos váddal terhelni még sem fogjuk. Nem vádolták őt a dalmokok sem, sőt inkább tettét mentegetni törekedtek, kik még három század múlva is zengtek énekeikben a vise-grádi merény történetét.

1) Egész Európa összeborzadt és megbotránkozott e szörnyű ítélet fölött, a mint annak tudomására jutott. A lengyel krónikás szerint pedig: „Mióta a magyarok megengedték, hogy náluk ily hallatlan igazságtalan ítélet végrehajtassék, azóta fordított a szerencse hátát Magyarországnak.“

A fejedelmek összejövetele Visegrádon.

Zajos előkészületek az 1335. év őszén. — A város éléstára. — A király és királyné. — Mozgalmas élet a fejedelmi palotában. — Légyott a királyné lakosztálya előtt. — Sz. Márton napja. — A cseh király megérkezése. — Fogadtatása Károly által. — Kázmér lengyel király. — A megkésétt herezegek. — Fogadtatás a királynénál. — Szemlécút Visegrádon. — A morva herceg kalandja. — Az udvar és a lovagok ebédje. — Lovagjárték egy téli napon. — Drugeth Miklós és Izsépy Jolánta. — A királyi kincstár. — Fejedelmi ajándékok. — A fejedelmek szétoszlása karácsony előtt. — Kázmér király titkos szenvedélye.

Őszre járt már az idő. Hűvös szellő lengett át a magas visegrádi ormokon, messzire repítve a büszke tölgyek és sudar jegenyék megsárgult, lehullott leveleit. Mélyen a hegyek tövé-nél a csendes Duna folyam hömpölygeté tova méltóságosan lejtő habfodrait, pompás és emlékszerű épületeknek nyujtva rezgő képét hullámos tükrében.

A hosszú némaságot szokatlan zaj váltotta föl hirtelen a magyar király székhelyén. Munkások kemény lépteitől kezdtek visszhangzani az óriási falak, melyek az imént még oly csendben meredtek a magasba; s a tizenhat év alatt megfa-kult fejedelmi czímer uj pompával ragyogott a felkelő őszi nap sugaraiban, a királyi palota homlokzatán. Kereskedők, polgárok, iparosok, kézművesek, nemesek és királyi apródok, tarka vegyülékben hullámozottak naphosszant fel és alá Visegrád utcáin; s napszállta után az olykor felhangzó robaj hirdette, miszerint a serény munka még mindig folyik, egy pompás főuri palota vagy egy gazdag kereskedő háza körül.

Az országutakon végtelen hosszú sora haladt a megrakott szekereknek Visegrád felé. Finom lisztet szállított az

egyik, reesegeve és görnyedezve a nagy súly alatt; a másikon óriási hordók — telve zamatos olajszinű és sötétpiros ó borral a király fölösen ellátott pincéiből — haladtak lassan előre rendeltetésük helyére. A harmadik szép sárga mézzel szinig telt edényeket vitt; míg illatos fűszerekkel rakta meg a negyediket a velencei kereskedő. Mindezekhez az izletes peccsenyűl szolgálendő vadak nagy tömege, s beláthatlan csordái járultak a szelid házi állatoknak, mint mikor a nagy Pharao — hét sovány esztendő inségeit enyhítező — magtáraiba gyűjtetett mindent Egyiptomban.

A fejedelmi palota falain belül a külső élénkségnek megfelelő mozgalmas élet uralkodék. Róbert Károly király erőt vett makacs, szünni nem akaró fájdalmain. Állt és mozgott folyton; jelentéseket fogadott el és rendeleteket osztott mindenfelé. Tárnokmesterétől a kincstár állását tudakolta, s jókedvű elégteliséggel mosolygott a főpohárnok kimerítő, részletes jelentésén. A királyné sem volt már régóta oly nyájas és vidám. Majd a fiatal hercegeket lepte meg váratlan megjelenésével, első szülöttét, a kilencz éves kis Lajost, kifejezésteljesen zárva puha, ölelő karjai közé; majd ismét elstetett, utasításokat adandó udvarhölgyeinek, kik még eddig nem tapasztalt bájosnak, sőt elragadóknak találták magas urnójuk szép arczát és keesteljes, de azért méltóságos mozdulatait. . . .

Az udvari tisztviselők, nemes apródok és szobaleányok számtalan serege egész napon át hullámozott föl és alá az óriási palotában. Némelyek nehéz ezüst mozdótálatokat vittek egyik szárnyból a másikba; mások nagy aranyozott karos-gyertyatartók és aranybogláros ágyfüggönyök fölrakásával foglalatostkodtak, miközben halk suttogással cserélték ki gondolataikat. Egy deli természetű fiatal apród nem győzte magasztalni a remek szőnyeget és szöveteket, melyek csak az imént érkeztek meg Velenczéből; s a kedves arcú kis leány piruló arczezal vallotta be nemes társnőinek, miszerint a királyné hőszin at-

lasz ruhája, melyen a varró-ujjak már oly régóta dolgoznak, s melyen minden igaz gyöngyszem fölér egy szép nemesi birtokkal, rendkívüli bámulat mellett, némi irigységet is keltett benne.

Néha egy-egy csinos apród tévedt a serényen foglalatoskodó fiatal leányok közé, nyugtalan tekintettel keresve szíve választottját. A kiket sürgős dolguk tartóztatott, találkát ígértek egymásnak estére, ellenére a szigorú udvari tilalomnak. Midőn a királyné napnyugta után véletlenül, nappali termeit elhagyva, a folyosóra lépett, két árnyat vélt észrevehetni egymás mellett az egyik bolthajtás mélyedésében. Hangos kérdő szavaira két nyulánk alak lépett elő a homályból, szemlesütve: a királyné fölszolgáló leánya, Anna, egy szép, de szegény nemes gyermek, és a sugártermetű Tamás, a király apródjai közül. Reszketett és halvány volt mindakettő, mert az ily találkákat rendkívüli szigorral szokta büntetni Erzsébet királyné; különösen az 1330-ik év óta. . . . Álmatlanul töltött éj után másnap ijedten vették a királyné parancsát, miszerint azonnal jelenjenek meg színe előtt, büntetésüket veendőik meg gondolatlan kihágásukért. S a királyné tudtul adta nekik — kik a kemény büntetéstől való félelem miatt félig öntudatlanul állottak előtte — hogy majd gondoskodni fog — a szegény Annának, egy nemes leányához illő nászhozományról.

A munkálatok és óriási előkészületek lassankint befejeztettek. Hirtelen fölállított lakok egész serege képezett hosszú sort a Duna mentén és a hegy lejtőin. Készen állott a lovagi küzdter is, mely most fris poronddal hintetett be, míg disztiményei is újakkal cseréltettek föl, miután már a régieket kissé megviselte az idő.

A zaj és a zibongás mindinkább elnémult; csendesen állott ismét a város, mint előbb, de e csend oly ünnepies volt, mint mikor valamely nagy eseményt megelőzőleg hal el a moraj a várakozó tömegben. Az idő észrevétlenül mind

hüvösebbre vált s reggelenkint erős dér lepte az elszáradt növényzetet. De a dér a hegyek ormain, s a hegyek aljában elterülő pompás Visegrád ragyogó érczetetőivel, megragadó látványt nyújtottak a tiszta őszi verőfényen.

Közeledett szent Márton napja. A nép kíváncsian tolongott a városon kívül fekvő küzdter felé, hol főúri lovagok valának tartandók harezjátéki próbájukat. Hirtelen nagy riadalom támadt a tömegben; s egy pillanat múlva minden szem a Duna balpartjára volt irányozva, hol aranytól csillogó lovagok serege kezdett lassan kibontakozni a nagy-marosi hegyek mögül. Rövid idő alatt talpon volt az egész város, s a kíváncsi nép sűrű sorokban lepte el a Duna menedékes partjait.

Odaát azalatt megállottak a lovasok. A mint Visegrádot az alkonyodó nap sugaraitól megaranyozva megpillantották, néma bámulat és elragadtatás vett erőt rajtuk s visszatartották tüzes lovaikat, hogy a pompás — nem mindennapi — látványban tovább gyönyörködhessenek. A festői táj, az óriásszerű fejedelmi palota, fényárban uszó város és távolból felhangzó örömjaj, mely csak mint alig hallható halk sóhajtás érinté füleiket, meglepte és mély benyomást tett a jövevényekre, kik aztán felocsúdva álmélgodásukból, először lovaik lassú, majd gyorsabb ügetésével közeledtek a Duna hidjához.

A visegrádi nép már fölismerte őket. Hatalmas örömrivalgás reszkettette meg a levegőt. Elöl egy magas deli természetű lovag ugratott gyönyörű fekete ménjén; vállait nehéz, arannyal dúsan átszótt és finom nyuszt szőrmével körített bíborpalást fűdte, melynek redői alól fényes ezüsből vert páncél csillogott elő; míg a fejét borító nehéz ércsisak alsó részét drágakövekkel kirakott ragyogó aranykorona képezte. Ő volt János, a fény és pompaszerető lovagias cseh király; körülötte országának nagyjai és legjelesebb lovagjainak tisztelet és félelmeget okozó alakjai tüntek föl a távol kétes homályából, míg utánok beláthatlan hosszú sora következék az ékes és csillámló

fegyverzetű vitéz cseh lovasoknak. A Duna hidjához érkezve újra megállapodott a menet, s János eseh fejedelem két lovast küldött előre környezetéből, kik tudtul vinnék megérkezését Károlynak, a magyarok hatalmas királyának.

Míg a küldöttség a reábizottak elvégzésében fáradott, a Dunaparten hullámzó tengernyi nép izgalmas jelenetnek volt szemtanuja. Két előkelő cseh lovagnak lova megvadult a megszólalt harsonák és tárogatók érzezes hangjától; az egyik Vác felé rohant örületes gyorsasággal s csakhamar eltűnt, bizonytalanságban hagyván a hátramaradottakat lovagja sorsa felől; a másik rövid ágaskodás után egyenesen a Dunának rohant és a rajta ülő fiatal cseh főnemest hideg habok közé temette, kinek azonban hosszas küzdelem után — a tagjaira nehezülő dermedet ellen — sikerült lovának hangos nyerítése és a nép örömujjongásai közt a visegrádi partra vergődnie.

A kiállott izgalmakat csakhamar szünni nemakaró üdvriadás váltotta föl: Róbert Károly jelent meg, Drugeth Vyl-lerm nádor, László kalocsai érsek és kancellár, Demeter tárnokmester, Pál országbíró, a bánok és még számos főúr kíséretében. Magas vendége elé lovagolt és amint beérte őt, leszállott lováról. A cseh király már régebben földre ugrott, tiszteletteljes állásban várva a nagy magyar fejedelmet, ki többször hevesen megölelte „kedves rokonát,” népének szívből fakadó örömriadása közt. A magyar főurak ezalatt a cseh nagyok kezeit szorongatták, biztosítva őket benső barátságukról; s a két nemzet népe összevegyülve, tarka tömegben tartotta bevonulását a pompásan földiszített fejedelmi székvárosba, hol már minden előkészület meg vala téve az előkelő lovagok elszállásolására, kiknek száma kétezeröttszázra ment.

Alig pihente ki magát a cseh király és óriási kísérete a magyarok vendégszerető, ölelő karjai között s máris egy új lovas csapat érkezését jelentette egy hírnök a visegrádi népnek. Két napra János cseh király megérkezése után Kázmér len-

gyel király ezerötszáz lovasból álló kísérettel állott Visegrád sorompói előtt; az ő kísérete nem azért volt csekélyebb, mintha kevésbbé hatalmas lett volna a cseh fejedelemnél, de ő nem adott sokat az ily külsőségekre, s azok összeállításában hanyagabbul is járt el, mint azt hatalma és tekintélye megkívánta volna. Ő vele különben három előkelő lovag is jött a német rendből, mindegyik háromszáz lovas kísérvél, nem kevésbbé szívélyes fogadtatásban részesülve, mint a cseh vagy lengyel király.

De mirthon a fényes fejedelmi népnek már vége sem akart volna szakadni, egy nap mulva ismét csillogó fegyverzetű lovasok tüntek fel a távolban, Károly morva herceg — a cseh király fiának szép csapata volt az, melyet csakhamar a szász hercegé követett; míg a sort Liegnitz és Lusitza hercegei zárták be, kik késlekedésüket aztán hosszasan mentegették a király előtt — számos német és sváb gróffal, meg válogatott híres vitézségű lovagi néppel. Mondják, miszerint a német császár, kit meghívni Károly elmulasztott, dúlt-fült haragjában; sőt azon mellőztetésért annyira ment haragja, hogy boszút is esküdött a magyarok királya ellen.

Legelőször a királynénál mutatta be Károly magas vendégeit, ki őket udvarhölgyei élén fogadta. Nem kevésbbé tündökölt itt a lelkes királyi hölgy mesés értékű drágakövei, mint magasröptű szelleme által, mely bámulatra ragadta a fejedelmeket, kivéve talán az egy Kázmér lengyel királyt, a királyné fivérét. De Kázmérnak most nem maradt ideje fejedelmi hűga csodálatot keltő szavaira figyelni; ő egészen mással volt elfoglalva, mely elfoglaltságában még a cseh király gúnymosolya által sem engedte magát zavartatni. Mintha valami tüneményt vagy túlvilági jelenséget látna, oly sóváran és epedően esüngtek szemei az udvarhölgyeken, kiknek tündéries szépsége megbűvölte őt és megrabolta könnyen lángra lobbanó szíve nyugalmát. Mintha szemeivel akarta volna elnyelni vala-

mennyit, oly merően szegezte azokat reájuk; nem hallott semmit többé és mindent elfelejtett. Elfelejtette Zách Klárát, ki öt éve még díszre volt a magyar királyné udvarának; s nem akarta látni, hogy nővérének, Erzsébetnek, jobb kezéről négy ujj hiányzik... Szomorú emlékek! De sokkal erősebb a szenvedély, hogysen bármily nagy és súlyos áldozattól visszariadna, midőn kielégítése forog szóban.

Az első napokat aztán Visegrád város- és várának megtekintése vette igénybe. Róbert Károly mindig igen büszke volt Visegrádra; és volt is oka reá, ő vetvén meg alapját a város emelkedésének és fölvirágzásának. A fejedelmek nagy érdeklődéssel szemléltek a csinos, földszített várost, a fejedelmi és pompás főúri palotákat, a hatalmas tornyot a várhegy oldalán és azt a gyönyörű elragadó kilátást, mely onnan felülről, a visegrádi hegy ormáról, tárult eléjük Nógrád változatos gerinceire és a messze kanyargó Dunára.... Károly morva herceg azonban mindezekben nem nagy gyönyörűségét lelte: mert mióta Somlyó és Hegyalja nemes, tüzesítő nedvével megismerkedni alkalma nyílt, nem pillanthatott egy-egy hordóvagy kancsóra hevesebb szívdobogás nélkül; ő tehát, nehogy utközben ily erős fölindulásnak legyen kitéve, alkalmat s ürügyet keresett a honmaradásra. Alig hagyta el azonban Károly király magas vendégeivel a fejedelmi palotát, a herceg nyomban kiosont lakosztályából s bizalmas emberével, Santz (Sanmetz) Hugóval titkon a királyi pinczemestert kereste föl, vele óhaját tudatandó a — mindenesetre óriási és jól rendezett — uradalmi pincze megszemléltetése iránt.

Midőn a fejedelmi társaság szép körútjából visszatért, a cseh király fiát sehol sem találta és — noha gyanította, miszerint nem a legderekből dologban törni a fejét — csak nagy nehezen bírt nyomába akadni. A morva hercegnek e közben gyorsan telt az idő, korainak tartá még tehát elhagyni e kellemes helyet. Annál nagyobb volt álmélkodása, midőn a

megnyilt ajtón atyját, János cseh királyt, látta belépni, a magyar király és több herceg kíséretében. Bizalmas tanácsosa, Hugó, már csendesesen nyujtózott a tüzes folyadékkal telt hordók mellett; a herceg még birta ugyan támogatni magát, de feleletei, melyeket a hozzá intézett kérdésekre adott, minden kétséget eloszlattak a bevett ital mennyisége iránt és zajos derűlségre hangolták a váratlanul megjelenteket. A herceg kalandja — minden titkolódzás daczára — csakhamar köztudomású lett, nagy multságára az udvari népnek.

Róbert Károly azonban a fejedelmi összejövetel czélját sem téveszté szem elől, miért is naponkint ha nem hosszas, de annál fontosabb tanácskozások tartattak, melyekben a vezérszerepet természetesen a magyar király vitte. Megnyerő modorával és rábeszélő tehetségével békített, a hol kellett; jó barátokat csinált az ellenségekből; mindezt pedig eszközölte közvetve azért, hogy elérhesse a főczélt: elsőszülettének, Lajos hercegnek, megszerezni Lengyelország koronáját.

Az ily tanácskozásokat óriási áldomás követte, mely ha egyrészt rendkívüli bőségről és semmit sem kimélő vendégszeretetről tett tanúságot, másrészt remeke volt a magyarok szakácsművészetének. Izletes nyársonszültek és a pompás tejfölös tészták különféle nemei ingerlék hatalmas étvágyra a magas vendégeket; míg a királyné ebéd végzetével azonnal visszavonulván, víg poharazás vette kezdetét s a csillogó borral tölt serlegek észrevétlenül gyorsan ürültek kedélyes beszélgetés közben. Magyar főurak, ragyogó díszöltönyeikben teljesíték a szükséges szolgálatot a királyi asztal körül, nem kis örömmel és meglelégedéssel; mert tanui lehettek derék fejedelmük kifogyhatatlan vidámságának úgy mint szellemi fensőbbségének, melyet társalgás közben is gyakorolt a többiek felett. De az udvari népnek és uruk kíséretében jött lovagoknak sem lehetett panaszra való okuk; étkeik hasonlók voltak a királyi asztaléhoz, a főlséges ó-bor pedig kimeríthetlen mennyiségben

állott rendelkezésükre, mely körülményt aztán előnyösen felhasználni el sem mulasztottak. ¹⁾

A nagy lakomák után rendesen sakkasztalhoz ült a fejedelmek egy része, míg a többiek koczkajátékkal mlattatták magukat. Esténkint pedig lant és hárfá pendült meg az étteremben, míg szerelmi dalokat vagy az ősök dicső tetteit zengve a magas vendégek gyönyörűségére. S míg kívül vadul viharzott a hó, magas fehér lepellel vonva be mindent, benn a kandallók pattogó tűzénél és méla, andalító zene hangjainál ült együtt és mulatott a fejedelmi vendégsereg.

De a magyaroknak még eddig alkalmuk sem nyílt össze-mérni fegyvereiket az idegen lovagokkal — ha csak csatában nem — és tanúságot tenniük lovagjátéki gyakorlottságukról s ügyességükről. A király tehát egy tiszta deczemberi napon rendeletet adott előkészületek tételére, a következő napon tartandó lovagi küzdelemhez. Ennek csakhamar hirteljes terjedt s közbeszéd tárgyát képezve, nagy izgalmat keltett a város lakosaiban. A kitűzött napon már hajnalhasadtától kezdve óriási embertömeg hemzsegett az erős hideg daczára a lovagi küzdelem sorompói körül; tolongása széttöréssel fenyegette az erős korlátokat. Majd a küzdeni vágyó lovagok is megjelentek leeresztett sisakrostélyokkal, személyük iránt élénk kíváncsiságot gerjesztve a tömegben, mely türelmetlenül várta már az udvar megérkezését és a nádor jeladását a harcjáték megkezdésére.

Végre a nap fölkelte után királyi testőrök — aranysarkantyús vitézek és Sz. György lovagok — megjelenése tudatta a néppel a fejedelmek közlekedését, egy külön számukra föllál-

¹⁾ „Kétezer ötszáz adag kenyér osztatott ki naponkint a cseh király kíséretének; a lengyel királyénak ezeröttszáz volt szükséges“ — úgy mond az egykorú krónikás, ezzel csak a kíséretnek nagy számát óhajtván tudatni. — „Bor napjában 180 átalag fogyott el; ezenkívül a lovagok pompás királyi eledelnek bőségében úsztak.“

lított pompás emelvény felé . . . Boldog győztesek! Négy megragadó szépségű hölgy foglalt helyet az első sorban, a király által kitűzött jutalmakat — pompás sisakot, drágakövekkel kirakott törts, arany serleget és szépmivű ezüst zablát — nyújtandók át a nyertes vitézeknek: oly lenge, karsú termetűek mind, sötét szemeik szokatlan tűzzel ragyogtak elő hosszú pilálák alól. Nem egy vitéz szíve dobogott hevesebben, a mint pillantása feléjük esett; a lengyel király pedig elfeledte, miszerint ő a lovagjátékok nézni jött: zavaros, elborult tekintetét e kedves tündérekről egy rövid percze sem volt képes elfordítani, s égő arca, valamint nyugtalan magaviselete nem egyszer keltettek föltűnést őt némi figyelemmel kíséző környezetében.

Már három jutalom kiosztatott s egyiket sem nyerte magyar; az elsőt Mykeh Margit — a horvátországi bán leánya — nyújtotta át egy lengyel vitéznek, ki a fiatal Olasz Dénest, gazdag magyar főurat, emelte ki nyergéből rövid küzdelem után; a másik kettőt két természetes eseh vitéz vette át Pathy Zzuzsánna és Mikes Margit kezeiből; az Apor testvérek, Miklós és Lőrincz szégyenkezve vonultak el a küzdtérről. Már csak a negyedik volt hátra, a legértékesebb, melyet a legszebb hölgy — Izsépy Jolánta — volt átadandó a győztes loagnak. Egy izmos, óriási morva tánczoltatta lovát a korlátokon belül, biztos győzelem reményében kihívó, lenéző tekinteteket szórva a körülállókra. Ki merészel majd megküzdeni vele? Ki fogja megmenteni a magyar fegyver becsületét? A szép Jolánta szemei tévetegeen futottak át a tömegben, mintha tüzet akart volna gyujtani a bátortalanok szívében, vagy mintha keresne valakit, kire mindedig hiában várákozott... Hirtelen mozgás támadt a tömegben s csakhamar nyulánk, deli termetű lovac alakja jelent meg a sorompók előtt. Vajon ki lehet? Lesz-e elég ereje meggyőzni a hetvenkedő morvát? — A kíváncsiság magas

fokra hágott. Izsépy Jolánta arczát égető pir futotta és nagy sötét szemeit lesütötte. Talán megsugta szíve a lovag nevét.

Féktelen örömríadás rázta meg a levegőt, általános gúnyos kacajtól kísértetve. A morva — hosszas, fárasztó küzdelem után — a földre zuhant; majd nehezen föltápáskodva, összezsugorodott féllábbal sántított lovág s osont ki azon a korlátok közül. Minden szem a győztes lovagra irányult, ki a fejedelmek felé fordulva, sisakrostélyát fölemelte. Izsépy Jolántát nem csalta meg szíve, mely oly erősen dobogott a küzdelem alatt. Reszkető kezekkel nyujtotta át a drágakövekkel dúsan kirakott tört a feléje közeledő Drugeth Miklósnak, a nádor derék fiának, ki alig merete megérinteni azokat a puha kis remegő kezeket, melyek birhatásától függött már régóta nyugalma, boldogsága. De az átnyujtott tör Amor nyila volt, mely Kázmér lengyel király szívéet is átjárta. Szívesen cserélt volna e pillanatban a fiatal, boldog lovaggal; nagyon föl volt indulva s színéből teljesen kikelt arczával megdöbbsenté környezetét. A királyné is palástolhatlan nyugtalansággal tekintett feléje, gyanítva a heves szenvedélyt, mely bátyja kebelében lángolt s mely őt a gyönyörű udvarhölgy rabjává tevén — áldozatot követelt . . . De még nem oly rég folyt le a véres dráma Visegrádon, hogy az udvar azt elfeledte volna; s így Kázmér királynak le kelle minden reményről mondani, hogy az eltűnt ledér szellemet még egyszer visszzaidézze a magyar király udvarába.

A következő napokban kincstárába vezette vendégeit Róbert Károly. Szemkápráztató fény vakítá el a belépők szemeit, kik első bámulatukból fölocsudva, csakhamar közelebről kezdték szemügyre venni a mérhetetlen kincset és mesés drágaságokat. Ha a lengyel királynak az udvarhölgyek bájainak szemlélésére nem volt elég szeme, s a morva herczeg zamatatos itallal telt bordók mellett érezte csak fölségesen magát: most a cseh király, János, volt igazán elemében. Neki kincs

és fény kellett, ezek után vágyott egész életében. Elragadtatása határt nem ismert; sóvár szemei nem tudtak eléggé betelni bámulattal. Itt egy drága kövekkel kirakott aranyserleg nyerte meg határtalan tetszését. Annál a remekül kidolgozott lovagi fölszerelésnél, mely a sarokban csillogott, soha nem látott szebbet. Pedig megfordult már ő Európa első fejedelmeinek udvarában is, s a francia királynak nem egyszer volt szívesen látott vendége. De a francia király nem birt olyan pompás csákányt előmutatni, mint az a falhoz támasztott; eme remekmívű mosdótál értéke meg éppen fölülhaladt minden képzeletet.

Róbert Károly — kinek a cseh király elragadtatása és magasztaló szavai nem kevésé hizelegtek — megértette őt s titkon intett szemeivel tárnokmesterének. Összejegyeztette mindazon tárgyakat, melyek magas vendégének tetszését különösen megnyerték, s azokat neki, Visegrádon való mulatásának emlékeül följajánlotta. János meglepetése nagy volt e fejedelmi bőkezűség fölött; de kapzsisága is sokkal nagyobb vala, hogyszem kísérletet tett volna a tekintélyes értéket képviselő ajándék visszautasítására. De Károly meg lehetett győződve arról, hogy a cseh király, a míg él, terveinek útjába többé semmimemű akadályt gördíteni nem fog.

Végre elérkeztek a karácsonyi ünnepek, melyeket minden fejedelem — bár mily jól érezte is magát a visegrádi udvarban — otthon, családja körében óhajtott tölteni. A zajos mulatságok elnémultak és minden oldalról fáradalmas, hosszú útra tétettek előkészületek. Csak a lengyel király tétovázott, mintha nem lett volna képes elhagyni többé e reá nézve oly emlékezetes helyet. Vagy talán rejtett szenvedélye nem engedte távozni őt? — Végre erőt vett magán és a cseh király társaságában, kit elkisérni óhajtott székvárosáig, útra készült. A búcsú szívélyes volt, miként a fogadtatás; s a fejedelmek kedves emlékekkel szívükben hagyták el a kies fekvésű, vendégszerető várost, hol oly kellemes pillanatokot éltek át.

A lengyel királynak azonban Prágánál már kifogyott ereje. Hiában küzdött, törekedett palástolni érzelmeit: tovább utazni nem volt képes többé. Neki okvetlen látni kellett a szép hölgyet, ki rabjává tette és megfosztotta nyugalmától. Székvárosa helyett tehát — azon ürügy alatt, miszerint az ünnepeket nővére, a magyar királyné körében vágyódik tölteni — hirtelen vissza Magyarország felé fordult s még karácsony előtt — Róbert Károly és környezetének nem kis meglepetésére — újra Visegrádon termett.

A királyné azonban, kinek volt alkalma belátni, miszerint bátyja szenvedélye iránt táplált gyanúja nem volt alaptalan, haragra gyult és minden intézkedést megtett az öt év előtt Visegrádon lefolyt borzalmas jelenet ismétlődésének meggátlására. Valahányszor megesonkitott ujjaira esett pillantása, vagy a szerencsétlen Zách-család szomorú sorsára gondolt, keserű szemrehányást érzett magában gyöngeségeért; de még nagyobb vád emelkedett keblében bátyja ellen, ki alacsonyágával mind-
 azt előidézte.

Midőn a lengyel király hűgát udvarhölgyei körében fölkereste, leverve volt kénytelen tapasztalni, miszerint épen azt, kit oly forrón vágyott viszontlátni, ki egyedüli oka volt visszatérteinek, nem találja a többiek között — — Izsépy Jolánta már nem volt az udvarban; Erzsébet királyné gyorsan, titkon eltávolította őt, mielőtt még Kázmér király bűvös szemeibe pillanthatott volna. Nem használt sem kérelem, sem esdeklés; a királyné ezuttal szilárd volt és megkeményítette szívét. Kázmér tehát a bő lakomázások közt, de esendben eltöltött karácsonyi ünnepek után búcsút mondott újra a helynek, hol többé nem volt mit keresnie. . . .¹⁾

¹⁾ Ez összejövétel, mely fényre, hangulatra és a fejedelmi kíséretnek nagy számára a legritkábbak közt foglal helyet, melyek valaha rendezettek s csak mint valamely tünékeny boldog álom foglal helyet történetünk lapjain — óriási összegébe került a magyar királynak. Róbert Ká-

Királyi temetés és koronázás.

Két fejedelmi látogatás. — Veszedelmes köszvény. — Róbert Károly végnapjai. — A halálhír Visegrádon. — Visegrádi ravatal. — Egy rémes éji jelenet a Dunán. — Ritka temetési pompa. — A sok sirás következményei. — Két elkésett gyászoló. — A kik temetésre indulnak és koronázásra érkeznek. — Rég nem látott lelkesedés. — Egy vigasztalhatlan királyné.

Róbert Károly súlyos köszvényes bajai, melyek őt már 1332. óta gyötörték rövid, idei szünetelés után, 1340-ben fokozott erővel kezdtek föllépni, úgy hogy a király lakhelyét többé el sem hagyhatta. Az 1337-ik év tavaszán még Károly morva herceg látogatását fogadta Visegrádon, mely alkalommal jegyeztetett el Margit morva hercegnő Lajos magyar trónörökösnek. A király akkor még tűrhető egészségnak örvendett és kedélyhangulata is fölötte vidám vala, a mennyiben minden óhaja szerint látszék teljesebbé menni... Két év mulva Kázmér lengyel király jelent meg a visegrádi udvarban összes országnagyainak élén, hogy Lajos herceg lengyel trónörökössé történt kikiáltását személyesen adja tudtára sógorának, a hatalmas magyar fejedelemnek. Róbert Károlynak mondhatlan

---

rolynak mindazonáltal legkisebb oka sem volt szomorkodnia az áldozat nagyságán: az ő kincstára sokkal dúsabb volt, hogysen ily költségek teljesen kimeríthette volna, az eredmény pedig teljesen kielégíthette a király várakozását, melyet e fejedelmi találkozáshoz csatolt. János cseh király mint barát hagyta el Visegrádot; Kázmér pedig engedelmes esz-közévé lett ezentúl Károlynak cseljái kivitelében. Míg a többiek, kiknek szemei még kápráztak a Visegrádon látott fénytől, híret vevék az ország hatalmának és gazdagságának mindenfelé, bámulatra és tiszteletteljes félelemre gerjesztve azon népeket, melyek később, — midőn ború váltotta föl a szép napokat — ki akarták törülni a létezők sorából Magyarországot.

meglepetést és örömet szerzett Kázmér látogatása s a kellemes hír, melyet hozott. De a zajos ünnepélyek, melyek a lengyel király hosszas Visegrádon tartózkodása alatt egymást érték annyira kimeríték őt, hogy többé teljesen föl sem üdülhetett, „hanem termeibe zárkozva tölté csendes munkásság közt hátralevő napjait.“

Az 1342. év július havának első napjaiban gyors futárok küldettek szét az ország minden részeibe, kik tudtul adták, hogy a királyt komoly veszély fenyegeti. Tamás erdélyi vajda számos főúr kíséretében haladéktalanul lóra ült és megindult Visegrád felé, hogy annyira bálványozott urát, még életben találhassa. A nádor, esztergomi érsek, többi főpapok és főméltóságok egy pillanatra sem távoztak a magas beteg oldala mellől, kinek hallatlan szenvedéseit látva, a legrosszabbra is el valának készülve. A főurak és nemesek roppant serege gyűlt össze a fejedelmi székvárosban, hogy királyuk hogyanlétéről személyesen szerezzenek meggyőződést. Az orvosok megtettek mindent, a mi tehetségükben állott; de tudományuk elégtelennek bizonyult az előrehaladott betegséggel szemben... A királynak — ki már az előtte való napokban utolsó kenettel is ellátatott — július 16-ikának estéjén, hosszas kimerítő tusa után, mély álmom és gyöngye dermedet fogta el tagjait, melyből hiában várták fölébredését.

Még az esti órákban elterjedt váratlanul a palota körül ácsorgó izgatott tömegben, Róbert Károly halálának megrendítő híre, óriási ijedelmet és levertséget okozva mindenfelé. Hirtelen gyászt öltött egész Visegrád; lakosai — alvásra nem is gondolva — hangos „zokogás és jajgatás“ közt virasztották át az éjet s kétségbeesésük — kegyes uruk s jóltevőjük halálán — rémületos mérveket öltött. A visegrádi torony belseje (itt feküdt a király május hóban kezdődött aggasztó betegsége óta) szintén megindító látványt nyújtott Erzsébet királyné rendkívüli fájdalma, forróan szeretett férje elvesztése fölött

idegeit teljesen megbénította és annyira megváltoztatta arczát, miszerint őt megismerni is alig lehetett. Lajos herczeg pedig, ki anyjával együtt ébren tölté az egész éjt a halottas ágynál, épen nem tudott uralkodni fájdalomkitörésein.

Másnap már korán reggel az érsekek, püspökök, udvari főméltóságok és zászlós urak a toronyba gyűltek, hogy a király holttestének fölékesítésénél, jelen legyenek. Az öltöztetést, az udvari főtisztviselők végezték, a király fejére arany koronát, testére bíborköpenyt, lábaira aransarkantyús, drágakövekkel és gyöngyökkel kirakott csizmákat vonván. A többiek, e szomorú ténykedés tanúi, folyton hullaták keserves könnyeiket. Majd a fölékesített holttestet vállaikra vévén, hangos zokogás közt, melyet a város népének éktelen jajgatása követett, a toronyból Visegrád, szűz Máriáról nevezett főgyházába vitték, hol az pompás ravatalra helyeztetvén, közszemlére kitétetett. Itt ünnepélyes gyász-istentisztelet is tartatott Csanádi esztergomi érsek által, az összes főpapok segédkezésével, melynek végén az érsek szép beszédet mondott az elhunyt király jeles tulajdonairól és érdemeiről.

Este felé egy gyönyörűen fölékesített hajóra tétetett a királyi holttest és azon lobogó fáklyák világánál és bús zsoldárok zengedezése között indíttatott Buda felé. Utközben a környékbeli helységek Duna mellé gyűlt lakosainak ezerszeres jajjaitól vízhangzott a levegő, kik a csendes folyamon aláúszó hajókat rémületes sikoltozással kísérték. Budán a város összes lakossága, az ott összegyűlt nagyszámú papsággal élén, mindnyájan gyászruhába öltözve, fogadta a szomorú teherrel érkező hajókat, nagy sirással, a Duna partjain. Itt végre, — miután az egész éj sirás és zsoldárok éneklése közt telt el, a budai, szintén Mária főgyházban, hol a holttest kitétetett, — harmadnapon kezdetét vette a tulajdonképeni temetési gyászszertartás, mely nagyszerűsége és a nyilvánuló általános fájdalom által mindenkint megragadott.

A temetési menetet egy óriási erejű testőr, Slavus Lőrincz nyitotta meg, roppant királyi zászlóval kezeiben, melyet különben, az ő jelen nem létében, szekéren szoktak vinni. Utána gyászba öltözött apródok jöttek, a királyi jelvényeket, a király összes czimereit és birodalma egyes tartományainak színeit mutató lepleket emelve. Ezeket három lovag követte Róbert Károly három gyakorlott ménjén ülve s fölöltöztetve a királynak torna gyakorlatok, dárdajátékok és hadjáratok alkalmával viselni szokott szemkápráztató és óriási értéket képviselő öltözeteivel, melyeket midőn a nép meglátott, mint-hogy róluk királya jutott eszébe, iszonyú jajveszékülésben tört ki. Most jöttek a királyi holttest vivők, kísértetve a királyné, hercegek, udvariak, zászlósok, főurak, nemesek, papok és nép beláthatlan tömege által, kik mindnyájan Székesfehérvárig követték a menetet, hol negyednap Róbert Károly megújuló gyászszerartások között a magyar királyok ősi sirboltjába nyugalomra helyeztetett. Midőn bezárultak a sirbolt nehéz ajtai, tetőpontra hágott a gyászolók fájdalma, mely már végki-merüléssel fenyegetett mindenkit; mert — mint az egykorú krónikás megjegyzi — a bánkódók annyit sírtak, miszerint kiömlött könnyeik sokasága őket már szemük világának elvesztésével fenyegette.

Kázmér a lengyelek királya és Károly morva herceg a mint a magyar király betegségének rosza fordultáról értesültek, azonnal megindultak Magyarország felé, hogy őt még egyszer láthassák netalán bekövetkezendő halála előtt. De mindketten elkésve érkeztek Visegrádra; már az ország határain vették Róbert Károly halálának hírért, ötödnapra pedig elérvén a királyi székvárost, már a gyászszerartásokban sem vehettek részt, mert azok a halálozás ötödik napján ünnepélyes gyásztisztisztelettel és Csanádi érsek berekesztő szép beszédével teljesen véget értek. Mindazonáltal haladék nélkül Székesfehér-

vár felé vették útjukat, az egykor oly hatalmas fejedelemnek sirjánál végtisztességük adóját lerovandók.

És épen jókor pillantották meg a magyar királyok temetkezési városát, hogy jelen lehessenek, Lajos hercegnek királylyá koronáztatásán, melyre hirtelen, még atyjának halálát követő ötödik napon nagy előkészületek tétettek. A gyászt és fájdalmat mintegy varázsütésre öröm és közlekedés váltotta föl és zokogás helyett szünni nem akaró üdvözlés reszkettette a léget. A gyászruhák arany és drágakövektől csillogó öltözettel cseréltettek föl mindenfelé, méltóan a jelentőségteljes ünnepélyhez, mely az imént elhunyt és annyira megsiratott király fiát volt a magyarok fejedelmévé avatandó.

A koronázás lefolyásáról nem maradtak részletes tudósításaink. Csak annyit találunk följegyezve róla, miszerint akár a jelenlevők rendkívüli számát s kiváló egyéniségeit — a mennyiben két hatalmas fejedelem, az egyik maga is fölkenet király, volt mindvégig tanuja a koronázási szertartásoknak — akár az általános hangulatot tekintve, minden eddigi hasonnemű ünnepélyt messze fölülmúlt. A fölkenést és egyéb szertartásokat Csanádi esztergomi érsek végezte őt püspök segédlete mellett; az országos főméltóságok és zászlós urak közül pedig egy sem hiányzott. Midőn az alig tizenhat éves mult Lajos herceg daliás alakja és arcának határozott nemes vonásai eltűntek, mindenkit mondhatlan kéjérvet fogott el; legmagasabb fokát érte el azonban az öröm és lelkesedés, midőn a fiatal király koronázási esküjét szilárd, kellemes csengésű hangon letette. Még a királyné, Lajos anyjának bánatos arca is földerült rövid időre, midőn kedves fiát oly korát meghaladó bátor és férfiasnak tapasztalta s a közszeretnek már is annyira megindító nyilatkozataival látta elárasztva.

Kázmér király és Károly morva herceg hosszasabban időztek ez alkalommal a magyar királyi udvarban és leginkább Erzsébet királyné vigasztalásán fáradoztak, ki oly annyira

nem tudott súlyos veszteségében megnyugodni, miszerint már 30 nappal férje halála után ismét sirjához vándorolt, fiaival s az összes országnagyokkal együtt, hogy ott bánatának könnyűit kiönthesse.

Udvari élet Lajos király alatt.

Vallásos király. — Udvari ebéd Budán. — Esteli multság. — A király vadászati szenvedélye. — Egy bátorszívű apród. — Vadaskert a Vértes hegységben. — Diósgyőr. — A vadászat napja. — Az udvar hadjárat előtt. — Az indulás napja. — Vezér és hadai. — Élet a táborban.

Lajos király, kinek edzett teste a legnagyobb fáradalmakat is könnyen tűrte, hadjáratokban töltötte el életének tekintélyes részét. Bátor lelkülete a harc téren, súlyos veszélyek közt érezte otthon magát, hol bátorságát nem ritkán egész a vakmerőségig vitte. Békében idejét országos gondok, családja és egy különösen kedvenc szórakozása közt osztotta meg, mely szintén egy neme volt a háborúskodásnak; az ember harca az oktalan állat ellen: a vadászat.

Lajos király nagyszabású, szertartásos ünnepélyeknek nem volt barátja; ilyenek egész uralkodásának ideje alatt nem tartattak Budán, Károly császár és saját menyegzőjét kivéve, melyet] kiváló fényvel óhajtott megülni, de annál többet időzött ő szerettei és derék alattvalói körében, hol aztán fesztelenül, kedvére mulathatott. Rendszerint nagyon korán kelt, mert buzgó vallásossága nem engedte, hogy egyszer is elkésésék a reggeli miséről s udvarára is szigorúan fölügyelt, nehogy valaki elégséges ok nélkül az istentiszteleten való megjelenést elmulasztja.¹⁾

¹⁾ Ez áhítatosságából magyarázható Lajos király rendkívüli kegyessége, melynél fogva minden vétséget vagy kihágást, ha nem a vallás

A vallásos áhitat és ajtatosság óráit aztán serény munkálkodás követte, mely a királyt nem ritkán kimeríté, mint-hogy ő délutánra semmit sem akart halasztani.

Az udvari ebéd Lajos király alatt sokkal élénkebb és vonzóbb képet nyújtott, mint atyja idejében. Ő kitelhetőleg száműzött minden feszt asztala mellől, hova most gyakran voltak országnagyok és főurak is hivatalosak; az udvarban tartózkodó idegen fejedelmi sarjak pedig állandó vendégeit képezték dús és kiváló ízlésű asztalának. A társalgás, mely étkezés közben folyt kellemes, derült és nyílt vala, azzá pedig Lajos tette, ki étkezés és poharazás közben elfelejtette és másokkal is feledtetni törekedett, miszerint ő egy hatalmas birodalom koronás uralkodója. Délutáni óráit részint annyira bálványozott neje oldalánál — és ezek a valódi, tiszta, zavartalan boldogság órái voltak — részint papok — kiknek különös befolyásuk volt a királyra — vagy kedvelt hívei körében töltötte; de országos ügyeket csak a legsürgősebb szükség esetén tárgyalt csendes nyugalomra szánt óráiban.

Este a királyné neveltjeivel együtt csakhamar visszavonult az asztaltól, s férjének és különösen kegyelt udvarnokainak engedte át a tért; ekkor víg poharazás vette kezdetét, melyben Lajos király különösen kitűnt szeretetreméltó nyájas-sága és kedélyessége által és melynek gyakran csak a késő éjfélt vetett véget. A királyné soha sem vett részt ily fesztelen, vígabb lakmározásban; ő, miután rövid vizsgálatot tartott udvarhölgyeinek — kik udvarban tartózkodásuk ideje alatt remek egyházi öltönyöket húmezének — napi munkája fölött és a szükséges rendeleteket kiadta magát, valamint az udvar vendégeit illetőleg, nyugalomra tért, hogy másnap a korai misén jelen lehessen. A király ellenben igen keveset aludt, nem-

ellen volt az, könnyen megbocsátott, s nem ritkán főbenjáró bűnösöknek — ha magukat előtte vallásosoknak színlelék — teljesen megkegyelmezett.

csak a harcmezőn, hanem otthon is, mert úgy vélekedett, hogy: „üdülésre kevés is elég; hosszú alvás pedig elvesztett idő, melyet jobbra is lehetett volna használni az alvásnál.”¹⁾

Lajos király alatt a dárda és lovagjátékok sokat vesztek jelentőségükből; tartattak ugyan ilyenek olykor-olykor ezután is, de mind ritkábban és néhány — talán rendkívüli — esetet kivéve csekélyebb érdeklődéssel. Nem mintha a lovagság szép eszméje veszett, vagy a lovagi szellem halt volna ki a magyarokból; de mert Lajos király lovagjainak túlságosan bő alkalmuk nyílt ügyességük és vitézségüket az igazi harcjátékban kitüntetni: a csataterén. Az érdekes lovagküzdelmek helyére most a király szenvedélye, a vadászat lépett, összes élvezeteivel és izgalmaival; mert ezen kor fegyvereit, a nyilat és kopját, tekintetbe véve, valóban nem csekély veszély környezte a nagyobb vadakat szabadon űző vadászokat. Így Lajos király is nem egyszer forgott életveszedelem között, vadászatai közben; az ő merészsége ugyanis — melyet szenvedélye még fokozott — nem ismert határt s gyakran meggondolatlan tette ragadta őt, melynek következményeit csak környezete odaadó fölláldozásának sikerült elhárítani. Ily vadászat alkalmával tűnt ki az egyszerű nemes apród, Garay Miklós, ki elszántságával és ügyes magaviseletével

¹⁾ Lajos király is, mint atyja, többször kapott fejedelmi látogatókat budai udvarában; így a német császár, lengyel király, keleti császár, ausztriai hercegek mind megfordultak nála. Ezek tiszteletére ő különös ünnepélyeket nem rendezett; mindazonáltal a szívélyes fogadtatás, a rendkívüli fény és pompa, valamint a példányszerű rend, mely az udvarban uralkodott, nehezen tudták feledtetni Budán töltött óráikat a magyar király vendégeivel. Nemcsak csodás híret terjeszték ezek Lajos hatalma és gazdagságának, de kiváló helyzete még némely fejedelem irigységét is felkeltette. (Károly császár vég nélkül boszankodott, hogy Lajos király hatalmasabbnak tartatik s jobban magasztaltatik, mint ő, holott mindig a nyugati császár ismertetett el első fejedelméül a keresztényeknek.)

által Lajos király életét mentette meg, ki már az óriási felé rohanó vadkan hatalmában látta magát. A király derék apródját fejedelmileg megjutalmazta nemes buzgalmaért és kegyeibe vétén, később a magyar birodalom legfőbb méltóságára, nádorságra, emelte őt.

Lajos számos vadaskertjei és kastélyai közül — még Erdélyben is volt ilyen — kettő tűnt ki különösen a vidék szépsége által, melyen feküdt és pompás pazar fényű berendezésével. A király mindkettőt fölötte kedvelte, s ha csak időt szakaszthatott magának országos gondjai közepett, az egyiket vagy másikat fölkeresni el nem mulasztotta. Az egyik a vértés hegységben feküdt, rengeteg vadon közepén, mely a legváltozatosabb állatvilágnak s közte számos nagyobb vadnak (a vad bika egy faja is képviselve volt itt, melynek utolsó példányát a XVI-ik században ejtették el) szolgált tartózkodási helyéül. A királyné ezt soha sem látogatta meg, részint a fásasztó, néhol alig járható utak miatt, részint mert a hely is nehezen volt hölgynek hozzáférhető. Többször időzött azonban Diósgyőrött, férje oldalán, nem ritkán vevén részt vadászataiban is, melyek aztán ilyenkor különösen bővelkedtek izgalmas jelenetekben.

Főleg ez utóbbit, Diósgyőr, kiváló regényes fekvése, s a helynek egyéb, a vadászéletre kedvezőbb körülményei, nagyon szeretett tartózkodási helyévé tették Lajos királynak. Gyakran több héten, sőt hónapon körösztil élvezte ő itt a szabad természet bájait s a vadász életnek gyönyöreit; s a válás mindig nehezére esett, ha e szép tájakat el kelle hagynia. A vadászélet különben már egyszerű természetességénél fogva is vonzotta a minden feszt gyűlölő nyiltszívű Lajos királyt. Kora reggel, a kastélyban ünnepelt istentisztelet után, kiindult a vadásztársaság: a király, a nádor, udvari főméltóságok és szolgálattelvő királyi apródok serege és kezdetét vette a vadak fölverése s üzése, mely többször órákon

át szakadatlanul tartott. Kiéhezve és fáradtan a hosszas nyaralásban telepedtek meg a hol a űél érte őket, hogy a zsákmányból készült pompás lakománál elfeledjék a kiállott izgalmakat. Sokszor megtörtént, hogy a hajsza estig tartott, midőn ízes estebéd üdítette föl — szabad ég alatt — a kimerült vadászokat, s csak a késő éjjél vehette vissza őket a kastyúba.

Nem kevésbé érdekes volt az udvar tábori élete, melyről — minthogy Lajos király annyi időt töltött hadjáratokban — megemlékezni szintén el nem mulaszthatjuk. A király még idejekorán tudatván udvarával táborba indulását, nagy mozgalom indult meg a palota minden részeiben. Az udvari főtisztek, mint zászlós urak, hadosztályaik összeszedése és rendezésével valának elfoglalva; a lovagok hadszerelvényeiket próbáltatták, hogy a netalán rajtuk mutatkozó hiányokat kiigazíthassák; az udvari testőrség kivonult és készenletti állapotba helyeztetett; az apródok pedig a király hadiöltözékeinek és utikészleteinek bemálházásával foglalatoskodának, míg a lovászok a tartalék háttas lovakat gyakorlák. Mindez szokatlanul élénk képet nyújtott, s a lázas tevékenységet, harczias szellem és tüzelő, lelkes — itt-ott hetvenkedő — szavak, a bekövetkezendő hősiess tettekre vonatkozólag, nagyban fokozták.

Türelmetlenkedve állott már lenn a csatakész vitéz sereg, harczi hevében az ellenséggel mielőbb szembeszállani vágyva. Mindenki elbúcsúzott már kedveltjeitől csak a királyt várták, ki még fönn lakosztályában, vagy talán épen a királynénál, kitől hosszabb időre megválnia nehezőre esett, időzött. Végre megjelent Lajos király, karján nejével és az összes udvariak kíséretében. kik még egy búcsúpillantást óhajtának vetni a távozó vitézekre. Mindent megrázó üdvivalgás futott végig a pompás lovagok hosszú sorain, kik csak nehezen tudták megfékezni tomboló paripáikat a lelkesedés éktelen zajában. Az egész sereg leemelt sisakkal, áhítattal fogadta az ország fő-

papjának áldását s a király, nejétől vett megható búcsú után lovára szökött, jelt adva az indulásra. Mindenki hevülni érzé keblét e pillanatban, a mint a főséges királynéra pillantott, ki udvarhölgyei kíséretében lelkesítő, gyújtó tekintetével kíséerte a derék sereget, míg csak az utolsó lovag is el nem tűnt a távolban.

Lajos király lehetőleg kimélte vitézeit, kik alatta valami szükséglet hiányáról soha sem panaszkodhattak. Nagy áldozatba kerülő rohamokra ritkán vezette őket, s bennük a bátorságot nem csak nagyra becsülte, de fejedelmileg meg is jutalmazta. Katonái aztán ez atyai indulatot látva, örömezt áldozták föl érte életüket. Az ő jelenléte mindig határtalan lelkesedésre ragadta hadait, s hatalmas ingerül szolgálta a lovagoknak magukat vitézség és bátorság által kitüntetni: az apród gondolkodás nélkül mély folyamba ugratott lovával egyszerű parancs szavára; az ifjú Laczfy Endre pedig száz ellenszegülő dárda daczára, egymaga rontott be Summa falain, midőn a király jutalmat ígért a falakra hágók elsejének.

A tábori élet különben, leszámítva a nem ritkán óriási fáradságokat és csaták izgalmait, igen kedélyes és víg vala. A vitézek minden gondot s aggodalmat félrevetve mulattak, vagy egy-egy dalnok körül csoportosulának össze, ki hősi dalokat énekelt. A hadnagyok (hadvezetők) vidám poharazás és koczkapjátékkal tölték nyugalomra szánt idejüket: míg a király vezéreivel és a dandárnokokkal (zászlós urak) tanácskozott a teendőik fölött, emelkedettebb helyen fölütött fényes sátorában. Csata előtt azonban hirtelen elnémult a vigalmi zaj és fegyverek félelemgerjesztő csörgése, valamint tomboló paripák nyerítése, lassú haremoraj által kísértetve, váltotta föl azt . . . Kivívott győzelem után pedig rövid időre minden elnémult: Lajos király szemlét tartott serege és az elesettek fölött; majd a diadal hőseit sátra elé vezetgetvén, őket nyilvánosan megdicsérte. Magasztalta bátorságukat és azonnal

tudtukra adta a jutalmazást vagy kitüntetést — az egész hadsereg örömrádása közt, — melyben részesülni fognak. Aztán nagy áldomás és a zsákmány fölosztása következik, miközben nem mulasztották el a vitézek áldó és hálás pillanataikkal kíséni a kimagasló sátort, hol oly jó s nemes fejedelmük üritette poharait — népe és katonái egészsége és jólétére.

Két fényes fejedelmi esküvő Budán.

Élénk mozgalom a városban. — A város vendégei. — Budai látványosságok. — Hírnök Buda sorompói előtt. — Károly császár megérkezése. — Buda a mennyegző napján. — Csodás fényű nászmenet. — Fiatal ara, koros vőlegény. — Lajos király és a szép lovagnő. — Az esküvő és nászlakoma. — A császári pár elutazása. — Egy boldog lakodalom.

Az 1353-ik évnek már kora tavaszán szokatlanul élénk mozgalom kezdett Budán uralkodóvá lenni. A királyi palota ékítésén az idegen munkásoknak egész serege fáradhatlanul dolgozott; a mi az építés óta elromlott, azt most kijavították; megújították a megfakult színeket a mennyezetten, és a nehéz szőnyegeteket újakkal váltották föl. A kertészek pedig a királyi palota előtt elterülő kertet tündér-ligetté varázsolni törekedtek.

De nemcsak a fejedelmi lak volt e serény munkálkodás színhelye. Kont Miklós nádor is eleve gondoskodott szakértő olaszokról, kik pompás kastélyát lehetőleg diszessé tegyék. És éppen úgy nem mulasztották el az országbiró, a gazdag Tamás gróf és Oliver, tárnokmester sem, saját lakházaikat rangjukhoz méltóan, tehetségükhöz képest fölékesíteni. A gazdag budai kereskedők szintén kitettek magukért, úgy, hogy a város a nap ragyogó sugarai által megvilágítva, pompás látványt nyújtott.

Minden nap új seregét hozta magával a főúri vendégeknek. kik az ország minden részéből érkeztek Budára. Köztül különösen feltűnt Laczfi András, az erdélyi vajda, a ragyogó fénynyel, mely őt körül vette és deli természetével. Nem kisebl bámulatot keltett fejedelmi kísérete sem, — mely őt Budár követte, — a békés egyszerű polgárookban. A főpapok gyöngyökkel kivarrt, arany és ezüst szövettű egyházi öltönyeikben szintén méltó csodálkozás tárgyát képezték. Az ország első papja az esztergomi érsek, mindenütt tiszteletet ébresztett maga irán fehér fürteivel és méltóságos megjelenésével. Éppen úgy : kalocsai érsek is, ki a mellett bőven szórta a népre áldását. Mindezekhez járult a tehetős nemesek és lovagok nagy serege kik valamely nagy ünnepélynek neszét vevén, Budára, — szeretett fejedelmüket meglátni — nem kis buzgalommal siettek. Ugy, hogy ily fényes és óriási embertömeget a város magába fogadni képes nem lévén, hirtelen lakházak üttetnek össze : falakon kívül, melyekbe a kiszorult vendégsereg elhelyezkedhessék és így lehetőleg védve legyen a csalékony tavaszi időviszontagságai ellen.

Nagy mozgalom észlelhető különösen a kereskedők körében. Fölötte becses kelmék hordatnak körül és kelnek el mesés áron. Nehéz selyemszövetek különféle színben ; aranygyazdagon áttört bíbor ; arany és ezüst szövettű takarók ; drágakövekkel ékített nyerges és lószerszámok ; pompás keleti szőnyegek ; mindez a híres Velenczéből. Másutt mesés értékű ékszerek, szépen fénylő gyöngyök az Indus tengerből, arany és ezüst serlegek és díszmútárgyak — hazai ipar készítményei — láthatók. Ama gyönyörű mívű fegyvereket, melyeket egy genuai kalmár mutogat, szeretné megvenni a magyar nemes, de tulajdonosa roppant árt követel értük, mert azt hazudja, hogy a sisak görög készítmény, a kard pedig Damaskusból való... Hirtelen megdobb az alkudozó háta mögött a föld és nemesünk hátrapillant. Minden szem a pompás paripákon függ

melyeket a királyi lovászok vezetnek ki a városból, begyakorlás végett. Nemes fajta és tüzes vérű valamennyi; a királyi ménesből valók. A város falain kívül meg naponkint lovagjátéki gyakorlatok is tartatnak, melyeket óriási embertömeg néz. élénk üdvkiáltással és tapsal jutalmazva meg a győztes vitézt.

A nép pedig néz és nem tud hova lenni bámulatában. A békés budai polgár szemei kápráznak, mert még soha ily fényt, ily ragyogó pompát nem látott. A hova csak szemei elhatnak, mindent ünnepies színben lát, minden arany és drágakövektől csillog a nap verőfényes sugaraiban. Majd a főurak aranybogláros paripáit csodálja; majd meg a lovagok sisakjairól büszkén leugró tollakon akadnak meg sovár szemei. Nem tudja mi készül. Jeles győzelmeinek örömére rendez ünnepet a király? Vagy a világ összes fejedelmeinek találkozása lesz-e itt, mint volt Visegrádon tizennyolcz év előtt, még boldogult Róbert Károly király alatt? — Az avatottak mosolyognak. Ők tudják, vagy legalább gyanítják, miért van e fény, e pompa, miért oly jókedvű, vidám a szeretett Lajos király.

A nap nagyobb hévvel küldözgeti már sugarait Buda tetőire; az óriási készülődések bevégeztettek és a városban ünnepies csend és nyugalom honol. A tömeg várakozó állást vesz föl és a döntő pillanatot várja, melyben a történendőről biztos értesülést fog nyerni. Az idő április vége felé jár, mindenütt élénk zöld borítja a hegyek ormait; a város fölött pedig könnyű, gyöngye szellő lengeti a magyar nemzeti zászlók hosszú szalagjait.

Jól hallottuk-e? Tárogató harsant meg messziről. Hangja mint lassú, mély sóhajtás folyton gyöngébb lett, és végre teljesen elenyészett a légben.

A tömeg visszafojtja lélekzetét és figyel.

A tárogató újra szól, de most már közelebb. Hírnök érkezik száguldó, tajtékozó ménen a sorompókhöz. A király elé

vezettetik és mindenki törekszik utána nyomulni. Óriási lesz a tolongás. A hírnök jelenti ő Felségének úgy, hogy a körülállók is hallhatják, miszerint Károly császár és király kíséretével együtt már átlépte Magyarország határait. Lajos király tudomásul veszi a hirt, leereszkedőleg és kegyesen bólint fejével, s környezetére tekintve, mosolyog: szemei a szép schweidnitz Anna hercegnőn állapodnak meg, ki láthatólag elpirul e tekintet hatása alatt. A hírnök nemsokára elbocsáttatik és a szabadba lép. Elmondja a tömegnek, a mit tud és a mit látott. Majd széttépik. Mindegyik hívja magához. Szavai lassú morajt keltenek a népben és csakhamar a legkülönbféle hírek kezdenek mindenfelé lábra kapni.

Néhány nap mulva fényes lovagok hosszú sora jelenti Károly császár megérkezését Budára. Lajos király eleibe siet magas vendégének s vele együtt tartja bevonulását a gyönyörűen földiszített városba. Egetrázó üdvívalgás hasítja a levegőt. De ez nem annyira a császárt illeti, mint inkább a szeretett Lajos királyt. Mindegyik közel iparkodik a fényes menethez, látni a két fejedelmet s a nagy ellentétet, mely köztük létezik. A császárt illetőleg, mindegyik néző arczáról a csodálkozás és csalódás kifejezését olvashatni le. Ez mogorva előrehaladottabb korú ember, igen közönséges és egyszerű arcvonásokkal. Derült kifejezést arczának még kölcsönözni sem tud; bizalmatlanul tekintget maga körül, különösen a szép, deli termetű mellette lovagló Lajos királyra. Sokan megjegyzik, miszerint a szeszt fölötte kedvelheti, mert orra — veres.

A multságok hosszú sora megkezdődik. Lovagjátékok, vadászatok, egyéb látványosságok és ünnepélyek szakadatlanul követik egymást. De mit keres az a bájos fiatal hölgy, a schweidnitz hercegnő, szüntelen a császár karján? — A titok annak, a ki még nem tudta, meg lőn fejtve: Károly császár menyegzőjét jött ülni Budára. Valóban szép menyegző! Arája bájos és fiatal, még alig tizenhét éves. A vőlegény csúnya,

koros és mogorva; hozzá azt is suttogják, mintha durva és részeges is volna. De császár. Első fejedelme az egész keresztény világnak.

Végre május 27-én, egy szép derült tavaszi napon, megszólalnak Budának összes harangjai. Tárogatók és mélyhagu kürtök harsannak meg a hegyek ormain, hirdetni a nevezetes ünnepélyt, mely amoda lenn a városban már kezdetét vette. Ott mozogni is alig lehet már; talpon van mindenki, ünnepi díszben, mintha saját lakodalmára menne. A királyi palota ajtajától a főegyház bejáratáig nehéz, óriási értékű szőnyeg terül el a földön; e mellett üde tavaszi fű és a virágok ezrei teszik illatossá a levegőt. A főegyház tornyáról óriási zászlók lengenek; portale-ja aranytól nehéz biborkel-mével van bevonva. Hát azt az ezeryi gyertyalángot kinek volna türelme megszámlálni, mely oly ragyogóvá teszi a templom homályos belsejét?... Az illatos viasz összevegyülve a nehéz tömjén-füsttel erősen bódító hatással készül fogadni a belépőket.

Kívül a sz. György-rend lovagjai, a királyi testőrök, tartják föl a rendet. Serényen ugratnak körül gyönyörű méneiken, hogy szabadon tartsák az utat, mely a fejedelmi népnek van szánva. Ez nem könnyű, mert mindenki előre törekszik, hogy valamit lásson a fényes nászmenetből. A tömeg már izgatott és türelmetlen, mert a nap legnagyobb része már eltelt, a nélkül, hogy az óhajtvá várt nászszereg magáról hírt adott volna.

De ez idő alatt Károly császár és leendő neje a gyónás és áldozás szentségeihez járultak és a nap többi részét ajtatósságok közt tölték. A császár becsületére legyen mondva, miszerint a szokott négy üveg rajnai helyett e napon beérte csupán egy üveg hegyaljaival, s így szilárd józanságát mindig megtartotta. A császári menyasszonynál Erzsébet, az anyakirályné időzik s őt jó tanácsokkal látja el, mint gyermekét.

A nap már a hegyek közé bujdosik, melyek messzire vetik árnyékukat. Két hirnök hagyja el a királyi lakot, jelentve, miszerint a fejedelmi násznép megindult. A kíváncsiság és türelmetlenség a tömegben tetőpontra hág, úgy hogy a sz. György-rend lovagjainak csak alig sikerül a rendet fönntartani. Nemes apródok nyitják meg a sort, terhes fejedelmi jelvényeket emelve vállaikon. Őket követik udvari főtisztviselők és az ország zászlósai. Szemkápráztató látvány. A tömeg nem tudja, hogy a deli alakokat bámulja-e inkább, vagy a gyönyörű paripákat-e, vagy a mesés kincset érő öltözeteket. A nádor, Kont Miklós, úgy néz ki, mintha lovastól együtt színaranyból volna öntve. Sokan csak azt a remek tűzű gyémántot szeretnék bírni, mely Laczfy András, az erdélyi vajda kalpagjának tollait foglalja össze. Mások a nagy, sötét piros rubint bámulják, mely Tamás gróf országbíró lovának homlokáról lelógó aranyboglárt ékesíti; a tárnokmester kardkötője és nyerge drágakövekkel kirakva, szintén méltó esodálkozás tárgya.

A tömeg — szemei a ragyogó fénytől elvakulva — észre sem veszi, miszerint német lovagok váltják föl a sort. Johanniták és német rendűek, rendjük jelvényeivel; majd olyanok, kik harcjátékra jöttek megkísérteni erejüket és szerencsájüket. Tüzes lovaik nyugtalanul tánczolnak előre; sisakjukról a színes tollak büszkén lengedeznek az alkonyi szellőben. Sisakrostélyaik föl vannak emelve és látni engedik férfias arcukat.

A fejedelmi pár közelg. Aransarkantyús vitézek veszik körül őket, illő távolságban tartván az embertömeget, melyben a rend minduntalan fölbomlani készül. Hatalmas üdvrivalgás reszketteti meg a levegőt. A császár egykezdű és mogorva mint rendesen; ruhája csillog a drágakövektől, de nem jól áll neki, mert igen lomhán, hanyagul ül a lován. Vállait arannyal gazdagon áttört bíborköpeny diszíti, hermelinszór-mével bélelve.

Az ara szomorú, arczán meghatottság látható; némán halad szép apródok által vezetett fehér ménjén, leendő férje mellett. Nehéz fehér selyem uszálya csaknem a földig ér, mellfüzőjét nagyszemű igazgyöngyök díszítik, míg nyakán drágakövekkel szépen kirakott ékszer függ: a császár ajándéka. Többre becsüli azonban ennél a szép gyémántgyűrűt kis fehér ujján, melyet emlékül Erzsébet anyakirályné adott neki. Szépsége és bánatos arcza mindenkit megillet: ő lesz jó ideig a közfigyelem tárgya . . . De ki az a gyönyörű fiatal hölgy, ki Lajos király mellett lovagol? Sugár termete előnyösen tünteti ki őt valamennyi közül; nagy sötét szemei élénk tűzzel ragyognak elő hosszú pillái alól. Karcsú derekát díszes öv fogja körül, fehér arczait a szemérem pírja borítja. Megragadó szépség, mint valamely tündér . . . Egy nemes fölismerte őt. Az Kotromanovics Erzsébet hercegnő, Bosznia hűbéres fejedelmének leánya. Még csak tizennégy éves mult, s már is oly fejlett, hogy beillenék eladó leánynak. Lajos király lopva rá-rápillantgat, míg arcza boldog elragadtatástól sugárzik. Ez senkinek figyelmét sem kerüli el, s a tömegben halk sutto-gatás kezd lábra kapni. Hisz minek is várt volna a derék király oly sokáig első neje halála óta? . . .

A menetet az anyakirályné zárja be udvarhölgyeivel és az udvari nemes apródokkal. A férfiak a gyönyörű hölgyeket bámulják, míg a nőknek egy-egy délczeg csinos apródon akad meg a szeme. A menet már a székesegyházhoz ért, hol az ország főpapja fogadja a lovaikról leszálló fejedelmi vendégeket. A főpap mellett állnak a kalocsai érsek, a nyitrai és egri püspökök és még számos egyházi méltóság, mindnyájan díszes papi öltönyeikben. Az énekkar megható egyházi dalokkal üdvözlí az érkezőket, kik legelőször is a szentelt víztartóhoz járulnak és mély áhitattal fogadják a főpap áldását . . .

A főegyházban Miklós érsek sokat és szépen beszélt a fejedelmek köteleességeiről és a házas élet boldogságáról. A

császárné az egész beszéd alatt folyton sírt; Lajos király is fölötte meg volt hatva. Most az esketési szertartás végeztével a menet visszaindul, a honnan jött, a királyi palotába és ott a nászlakoma veszi kezdetét, melyre már az egész napon át készültek. A fejedelmi asztalnál a főhelyet a császár és az új császárné foglalják el; mellettük az anyakirályné, Erzsébet ül és Lajos király; távolabb ülnek: István herceg, Lajos öccse, Kotromanovics Erzsébet hercegnő és két német herceg Károly császár kíséretéből. A párolgó vadpecsenyét Dénes főétekközmester szolgálja föl, míg nehéz aranyserlegekbe Bertalan, a király főpohárnoka töltögeti a csillogó szőlőnedvet. A lakoma alatt csak halk beszélgetés folyik és nagy feszesség nyugöz. Úgy látszik, mintha Károly császár rossz kedvű volna, s a pompás borból is csak keveset iszik. Ma nem szabad sokat innia; talán ez okozza rossz kedélyhangulatát. Esti tíz órakor már visszavonul fiatal nejével együtt.

Lajos királynak most földerül valódi jó kedve. Vidám beszéd hallatszik a fejedelmi asztaltól s pattogó élczek hangzanak el a király ajkairól. Lant és hárfa zendül meg az étterem sarkában, boldog szerelmi dalokkal mulattatva a magas mulatozókat. Már régóta nem volt ily vidám Lajos király. A főpohárnoknak már ígéretet tett a bényi uradalom iránt; most a hárfázót biztosítja dús kegyadományról. Mulatozásának csak a késő éji órák vetnek véget . . .

Junius második hetében elutazott a császár Budáról. Nem nagyon sajnálták. A császárnénak fölötte nehezére esett a válás, különösen a jó anyakirálynétól. Lajos Visegrádig kísérte őket s hírnök által rendeléseket tett, miszerint a császári pár mindenütt illő pompával fogadtassék, a merre keresztülutazandó leszen. Ő pedig visszatért Budára.

Midöz látta a fényben és örömben úszó tömeget, a pompásan fölékesített várost; hallotta híu alattvalóinak ószinte szívből fakadó üdvkiáltásait, egyet gondolt a király. Mire való

volna e kedvező alkalmat elszalasztani? Néhány hónappal előbb vagy később az mindegy . . . hisz ugy is oly szép, oly fejtett már, mint a kinyilt rózsza . . . tartsuk meg mi is a mi menyegzőnket.

És június 20-án újra megkondultak Budának összes harangjai; megharsantak a kürtök és a tárogatók ismét a hegyormokon és a város talán még ragyogóbb fényben úszott, mint előbb. De minden esetre mérhetlenül nagyobb örömben. Szünni nem akaró örömrivalgás reszketteté folyton a levegőt; a nemesség és nép öröme határt nem ismert. Lajos, a szeretett kegyes király, ülte lakodalmát a gyönyörű Kotromanovics Erzsébettel, István hűbéres bosnya fejedelem leányával, kit az első pillanat óta, hogy meglátta, oly forrón szeretett . . .

Az ünnepélyeknek és vigalmaknak vége sem akart szakadni; naponkint fényes lovagjátékok tartattak s a győztes vitézeket mesés értékű jutalom várta. A király sokakat ütött lovaggá, s az anyakirályné egy udvarhölgyet, ki Olivér tárnokmester fiára mély benyomást tett, gazdag nászajándékkal házasított ki.

Szép napjai valának ezek Magyarországnak; az igazi öröm jólét és boldogság napjai, telvék magasztos lelkesedéssel, minők csak egyszer szoktak előfordulni egy nemzet történetében. Elmúlnak; de az utókor elragadtatással olvassa a hagyományokat melyek róluk szólnak és a letűnt nagyság emlékein merengve, hevül; mert szokatlan hatalomhan és fényben látja ragyogni nemzetét . . .

A genuai követek, kik julius második felében érkeztek Budára, szövetséget ajánlandók Lajos királynak a büszke Velence ellen, még együtt lelték a vigadó népet, s a fényes városban uralkodó pompán nem kevésbbé csodálkoztak, mint a népnek rendkívüli örömén és lelkesültségén.

Az Anjou család magyar ága.

Sánta Károly, mindkét Szicília királya.

Neje *Mária*, V. István magyar király leánya.

Martell Károly — — —

Klementine, Habsburgi Rudolf leánya.

Róbert Károly, magyar király.¹⁾

Katalin, származása ismeretlen.²⁾

Mária, tescheni hercegnő.

Beatrix, János cseh király húga.

Erzsébet, Ulászló, Szandomir, Krakó és Szirádia hercegeinek leánya.

Károly. László.

I. **Lajos**, magyar király.

Endre.

István.

Margit, morva, hercegnő.

Margit,

Erzsébet, K. István bosnya fejedelem leánya. Lajos nyugati császár leánya.

Katalin.

Mária. Hedvig.

Erzsébet. János.

¹⁾ Teljes czíme: Magyarország, Horvát, Tót, Dalmácországi, Ráma, Servia, Gallicia, Lodomeria és Bulgária királya. Salernói herceg. A sz. Angyal hegyének tisztelébeli ura. — Ehez hozzácsatoltatott a szomszéd államok fejedelmei által: „a mi magas védnökünk.” Summus Protector noster. (Austriae, Moraviae et Poloniae.)

²⁾ Legvalóbbszinűnek látszik, miszerint Katalin egy magyar főúr, és pedig Németújvári Iván gróf leánya volt.

Az olasz uralkodó ág.

Santa Károly, mind két Szicília királya.

Mária, V. István kir. leánya.

Martelli Károly — **Róbert**, király — —

(Az előbbi tábla szerint.) Sancia Johanna.

Károly, calabriai herceg.

Mária, a frank király leánya.

Károly. **Johanna** királyné. Mária.

Endre, calabriai hg. Lajos kir. öccse.

Martelli Károly.

Hibaigazítás.

1-ső lap címe 4-ik sor
21-ik „ felülről 8-ik „

IV. Béla helyett olv. III. Béla.
templomot, tornyait helyett olv. templomok
tornyait.